SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 1—2.

Michal Godra:

DAKOĽKO SKROMNÝCH MYŠLIENOK O SLOVENČINE.*

V slávnom matičnom výbore Jeho Excelencia náš vysokoctený pán predseda[1] ráčil sa vysloviť, že by potrebné bolo pre našu mladú slovesnosť, ako to Česi už dávno zaviedli, majúc predtým lovca, teraz strážcu jazyka, ustanoviť takého strážnika, ktorý by chyby a nepravidelnosti gramatické v spisoch i v časopisoch dosť časté, značil, opravoval, a tým pred podobnými pokleskami výstrahu dával, aby sa pravoslovie, čistota a správnosť národného jazyka v svojej dôstojnosti zachovať mohla. Návrh tento bol od slávneho výboru schválený síce, ale posiaľ nenašiel sa nikto, kto by úlohu túto bol na seba prijal a uskutočnil. Uznávajúc, že niet s tým čo odkladať, čoho potreba je svrchovaná, umienil som si urobiť počiatok a potiahnuť možno i druhých k takejto práci, lebo viacej očí viacej vidí. Chcem ale najprv vyložiť dôvody a pohnútky, ktoré ma k tomu prinútily.

Naša slovenčina, pretože je výtvor ducha slovenského, tak je tvorivá, ohybná a mäkká, a k tomu na slová bohatá, ako sám duch

---

* Od čias Bernolákových, ba ojedinele aj pred ním, milovníci slovenčiny starali sa o jej čistotu a pôvodnosť. Pre zaujímavosť i poznanie pomeru štúrovcov k jazykovej kultúre uverejňujeme článok Michala Godru, ktorý vyšiel roku 1865 v IV. ročníku Paulínyho Sokola (str. 34—37). Godrovu úvahu o spisovnej slovenčine sme pravopisne a čiastočne i v terminologii opravili, no ponechali sme v nej niektoré dnes už neužívané slová a zvraty, aby sa zachoval trocha archaizujúci jazyk pôvodcu. *(Red.)*

[1] Biskup Štefan Moyses. — Starostlivosť o čistotu a rozvoj spisovnej slovenčiny patrila medzi najdôležitejšie úlohy starej Matice slovenskej. Často sa o nej rokovalo na zasadnutiach matičného výboru, lež väčšie zásahy sa uskutočniť nemohly, lebo nebolo dosť odborníkov. Iba neskôr Samo Czambel a Jozef Škultéty s úspechom započali prácu, ktorú si ako cieľ vyznačila Matica slovenská.

slovenský. Táto vlastnosť je síce výborná, ale môže sa stať pre národ i záhubnou, ak tomu tvorivému a plodistvému duchu nebudú vymerané isté, na základe prísnej filologickej vedy osnované zákony. Tu nám nesmie byť na závade ani ľúbosť, ani neľúbosť materinskej reči. Národoľubcovi, keď len citom poníma reč národa, zdá sa všetko, čo je slovenské, milé, krásne, utešené; národonemil vidí v reči materinskej všade nepríjemnosti, hranatosti, ťažkosti, každá cudzia reč mu je krajšia a milšia. V inom svetle ukáže sa reč prísnemu vedeckému skúmateľovi. On najprv robí rozdiel medzi rečou prirodzenou, v ľude a národe od vekov jestvujúcou, a rečou umelou, od vzdelancov a spisovateľov národných pochádzajúcou.[2] A rozdiel ten je skutočný. Skúmateľ vedecký najde v reči prirodzenej krásy, a najde ich i v reči umelej, spisovnej; a zasa najde v reči prirodzenej nemotorstvá, akých je dosť často i v spisovnej reči. A tu osmeľujem sa poukázať na to, že už v prirodzenej reči našej z b y t o č n ú nepotrebnú p l o d i s t v o s ť ja z a c h y b u n á r o d n ú pokladám[3], ktorú národnú chybu často sami — jak umelí tak i neumelí spisovatelia — nasledujú. Nechcel by som síce týmto svojím tvrdením utŕžiť si meno filologického kacírstva, keď sa osmeľujem to za chybu vystaviť, čo sa — aspoň posiaľ — za chybu nepokladalo. No ale i pri vedeckom skúmaní platia dôvody pro et contra, a tak nemôžem nič mať proti tomu, ak aj „zavrátený" budem mocnejšími protidôvodmi.

Vezmime príklad. Na pochop otca koľko má slovenská reč mien; čítajme: *otec, apa, apka, tata, tato, tatík, tatko, naňa, ňano, ataš, baťuška,* okrem všakových zdrobnelých a láskavých: *apuško, apinko, tatinko, tatínek, naníček, tatuško, apčička* — ale Slovák ani na tom ešte nemá dosť, a b y s a o d z n a č i l o d o b e c n é h o s p ô s o b u, hovorí: *faterko, foterko!*[4] — Reč latinská a

---

[2] Godra veľmi správne si uvedomoval, že spisovná reč tvorí nadstavbu a vládne nad ľudovou rečou.

[3] Prílišná „plodistvosť", proti ktorej brojil Godra, rozhodne nie je na osoh spisovnému jazyku, lebo sťažuje jeho ustálenosť. Godrov boj proti *zbytočným* novým slovám bol celkom oprávnený.

[4] Pri rozličných synonymách slova otec filolog ľahko zbadá, že mnohé z nich sú cudzieho pôvodu a dostaly sa do slovenčiny len tlakom cudzích jazykov. Oprávnená je teda požiadavka Godrova vyhýbať sa zbytočným synonymám. — Jazykový vývin ukazuje, že spisovná reč postupne vyberá si z množstva rovnoznačných slov iba niektoré. Ostatné dostávajú sa do kategorie menej cenných slov (na pr. foterko, apuško, ataš a pod.).

grécka má svoje jediné *pater*, nemecká *Vater*. — Vezmime pochop izby, koľko tu mien!: *izba, svetlica, sednica, dymnica, komnata, chyža, pokoj, zemnica, kuča, kutica, kuckov, kamrlík, chata, chajda, kavetla*; a ešte dákemu trpákovi i to nie je dosť, ale povie *cimra, štubňa*![5] — Nemec má dve slová *Zimmer, Stube*: Slovák 15 a málo menej zdrobnelých! Vezmime pochop Boh. No tu by už len malo jedno meno byť. Jedno, pravda majú, hoci ho rozlične vyslovujú: *Byh, Boh, Bôh, Búh.* — Slovák nemá dosť na tom, povie *Panbožko, Panbožtek, Božíček*, a Česi práve *Panbyček!* — Na pochop bijem máme synonymá: *baciam, tepem, trepem, tlčiem, klbčím, periem, lomím, deriem, dusím, knoším, kvasím, látam, hlomoždím, chloštím, lohaždím, hasím, češem, cibrím, faklím, obročím, práskam, pukám, trieskam, miesim* atď. Koľko tu daromných slov na tú istú myšlienku! Nemec povie svoje *schlagen*, najviac *prügeln.** Pravda, že sa slovesá tieto najviac pokladajú za metafory, majúc svoj skutočný smysel celkom iný; ale či to nie je zbytočné toľko metafor? či si to cudzinec môže osvojiť, keď ledva domorodec si ich zachovať môže? Či to neznamená: mnoho rečí, málo vecí; mnoho slov, málo myšlienok? — Prejdime tak radom celý slovník, na každý temer pochop najdeme omnoho viacej mien a slov ako v ktorejkoľvek inej reči. Takto nachodím v prirodzenom stave reč našu.[6]

Teraz otvorme knihy spisovateľov; čo tu najdeme? Ten prirodzený pud plodnosti a tvorivosti je u dajedných spisovateľov tak činný, že jedného punkta nenajdeš temer, aby aspoň jedno novotvorené slovo sa nevyskytlo. Čo je ale najpodivnejšie a ozajstné kuriózum, že toto tvorenie slov si tak dobre osobujú nedouci, na príklad Máčaj, Tull, Kostelný atď., ako učení filologovia a vedomci. V samej jedinej „Slovopiesni" Hroboňovej načítal som 277(!!) novokutých slov, v jedinej Hodžovej básni, „Osv. p. Franciscimu" venovej, 36! Či slová tie vydržia kritiku, to sa ukáže. Hračka je to

---

[5] Godra správne upozornil na úplnú nepotrebnosť slov cimra a štubňa. Z ostatných synoným slova izba v literárnej reči ostaly len niektoré, niektoré celkom zanikly, ostatné majú špeciálny význam, takže ich už nemožno pokladať za synonymá k slovu izba.

* Durchbläuen, züchtigen, wichsen, hauen etc. (Poznámka Godrova.)

[6] Autor dobre vypozoroval prílišnú metaforičnosť ľudovej reči slovenskej. Užívanie slov v prenesenom význame je rozhodne znak veľkej predstavivosti, je to výhoda pre básnickú reč, lež na druhej strane, ak sa prenáša i do reči, ktorá nemá estetickej funkcie, vznikajú z toho neodškriepiteľné škody a nedorozumenia.

príjemná slová tvoriť, ale veru práve veľmi často len hračka a plod obrazotvornosti. To je ale práve prirodzená povaha slovenská, tá veľmi živá obrazotvornosť, riekne sa. Tak je, netajím. Ale čo žiada zákon vzdelanosti kresťanskej? Aby sa žiadna sila duchovná na ujmu druhých síl výlučne nepestovala, lebo tak upadneme do jednostrannosti. Pestujme len fantáziu a fantáziu, tak vychováme i z jednotlivca i z národa samých fantastov; pestujme len samý rozum a rozum, so zanedbaním iných síl, a vychováme samých racionalistov. Čím viac niektorá sila prirodzene už v človeku alebo národe prevažná je, tým väčšmi ju mierniť treba. Že Slovák má *prevažne* veličiznú mieru obrazotvornosti, to dosvedčuje on sám, keď sa prirovná ku druhým národom.[7] Lež nie je to jediná príčina slovoplodnosti v národe našom — tá veľká obrazotvornosť; mne sa zdá, že príčinou toho zjavu je i politická zotročilosť, rozdrobenosť, potlačenie, v akom národ náš od tisíc rokov väzel. Národ potlačený nemá nijakej verejnosti, nijakej jednoty, jeho reč obmedzená je na jeho domáci okres, a tu v každom dome vraj inakšia obyčaj: koľko krajov, toľko krojov — to všetko tak najdeš na Slovensku — tu reč jedného okolia, župy, ba jednotlivých obcí je inakšia, lebo si každý samovoľne tvoril reč podľa svojho ducha, potreby; je to výtvor cele individuálny, subjektívny ducha ľudského. Národ potlačený nemôže mať svojej vlastnej vzdelanosti a slovesnosti, a tak ani objektívnej, celý národ spojujúcej reči. Táto prílišná plodistvosť reči je — podľa môjho zdania — následok neblahých, strastných, slovom nešťastných osudov národa. Lebo to je povaha človeka nešťastného, do seba a v sebe samom zatvoreného, na seba samého obmedzeného, že len sám zo seba vždy tvorí a trovi spoločenský verejný život, ktorého preňho niet natoľko, aby uspokojil ducha jeho, nepodáva mu nijakej potravy; človek taký žije len dumne a dúmavo so sebou, nie názorne a vzájomne so svetom.[8]

---

[7] Tento celý odsek úvahy je veľmi pozoruhodný. Námietky proti zbytočnému tvoreniu nových slov sú podnes oprávnené. Pôvodcova požiadavka, aby sa zachovávala rovnováha medzi fantáziou a rozumom, platí dnes priam tak ako v šesťdesiatych rokoch. Zdá sa, že na našu vlastnú škodu prevláda i teraz v slovenskom živote duchovnom viac to, čo Godra volá „fantáziou". Rozumie sa, že s odbleskom toho stretáme sa i v spisovnej reči.

[8] Godrovým slovám treba tak rozumieť, že národ v porobe nemôže plne rozvinúť svoj duchovný život pre nedostatok spoločenských spojív, ktoré umožňujú rozvoj všetkých duchovných síl národa. Následky nebla-

Tak žil v tisícročnom potlačení národ slovenský. Keď človek nepredpojate považuje maloruštinu, teda sa mu zdá, akoby sa s malými deťmi shováral, tak je tu všetko zdrobnelé, detinské. — Ak čítaš lužickú srbštinu, tu zreteľne vidíš, ako sa topí reč táto v nemeckom mori: artikul nemecký, slov nemeckých plno atď. — Reč je zrkadlo duchovné každého človeka i národa!

Či máme túto prirodzenú národnú chybu prenášať i do novej našej slovesnosti a do spisovného jazyka? Neradím! Pozrime na nemeckú reč a nemecký národ. Koľká jeho literatúra v každej ratolesti! A predsa všetky svoje sústavy filozofické i vedecké vyslovil v tej istej jednotvárnej reči svojej, neutvoriac od sto rokov ani azda sto slov. On je plodný na myšlienky, ale slová užíva jednostajné; Slovák naopak, plodný na slová, chudobný na myšlienky. No nie je môj úmysel azda zoškliviť dakomu túto plodistvosť a tvorivosť reči našej, ani ju ja nezatracujem, keď a nakoľko s prospechom k pravde, dobru a kráse sa užíva a vyvinuje; ale chcem len objasniť povahu reči našej, a čo najsnažnejšie varovať, vystríhať od všetkej výstrednosti a prepiatosti našich spisovateľov v tvorení nových slov. Máme my, chvála Bohu, veľkú väčšinu spisovateľov, ktorých sa nechytila táto národná choroba a ktorí vytvorivše veľké diela ducha svojho, predsa v tvorení nových slov tak boli striedmi a skrovní, že nám za vzor slúžiť môžu; tak zo starších Šafárik, Kollár (tohoto sa prichytila zvláštnosť vokalizovania), Hollý. Z novších Sládkovič pri všetkej sladkosti svojej fantázie dosť je mierny slovotvorca, potom Lichard, Chalupka, Dusarov, Žello a iní, nadovšetko ale Kalinčiak ani za svet by nové slovo neužil. Táto pozitívnosť (ja ju menujem pravoslovie) musí nám nad diamant vzácnejšia byť. Nové slová, kde ich netreba, tvoriť, je veľký luxus. Pamätné je, že i deti slovenské majú ten pud, nové slová tvoriť a veci iným menom pomenovať: tak na príklad sekeru volajú rúbkou; nebožiec vrtáčom atď. Nové slová tvoriť nie je nijaká ťažkosť, ale pozitívnej, zjavenej reči sa čo najprísnejšie pridŕžať — omnoho je ťažšie.

Keď som poukázal na pramene, z ktorých táto veľká náklonnosť k tvoreniu nových slov v národe našom vyteká, teraz podám

---

ných politických osudov slovenských v minulosti podnes pociťujeme. Ony zavinily, že na príklad terajší stav slovenskej vedy nie je ešte na náležitej výške.

dôvody, prečo v tvorení nových slov máme nadovšetko byť mierni a triezvi. — K tomu nás zaväzuje:

1. zákon „entia praeter necessitatem non sunt multiplicanda". Čo nám je z mnohých zbytočných slov; aký osoh pre národ? Nie mnoho slov a málo myšlienok, ale naopak, mnoho myšlienok a málo slov tvorme a ploďme, a z tých mnohých už jestvujúcich vyberajme tie, ktoré vec najdokonalejšie vyjadrujú, aby sme si utvorili pozitívnu spoločenskú, vzdelanskú reč. Prestaňme hľadať v tom slovotvorení dakúsi originálnosť a zvláštnosť. Áno, je to zvláštnosť, osobná zvláštnosť, ale práve preto nestane sa tak ľahko obecným majetkom. My máme byť reprezentanti, nosiči všeobecnej národnej reči[9], ale nie tvorcovia osobitých nárečí a odchodnej reči. Na svoje vlastné uši som počul, ako sa istý vzdelaný Slovák a národovec o istej slovenskej básni vyslovil: je to vraj krásna báseň, ale ja z nej nič nerozumiem. Prečo? Iste len pre to množstvo novotvorených slov.

2. Čím jednoduchejšia, prostejšia, všeobsažnejšia reč, tým pravdivejšia, tým milšia i krajšia. Čo človek počuje alebo číta, akoby z jeho duše bolo vyňaté, to si človek hneď osvojí, to sa stane hneďky spoločným majetkom, tým rýchlejšie celý národ zaujme, tým istejšie celý národ spojí a sjednotí. Naproti tomu čím zvláštnejšia, strakatejšia, od všeobecnosti odchodnejšia reč, tým viac robí rozličnosti a výstrednosti, slovom babylonského zmätku, nedorozumenia a nejednoty. Či nebadáme, ako len jedno slovo, neobyčajné tým, ktorým nie je známe, odstrkuje? Jednaké slová tiahnu v jednotu mysli i srdcia. Toto je vec nesmierne veľkých duchovných následkov. Prosím to dobre považiť. Nech príde Oravec do Zvolena a tam počuje hovoriť *hruške, slivke* — už sa z toho vysmieva, a tamten sa vysmeje zasa z oravských zvláštností a idiotizmov; tak Nitran zo Šarišana a tento z tamtoho. Myslíte, že to pletka? O, neberte to tak na ľahko! To vzájomné sa pohanenie a vysmiatie odstrkuje srdce od srdca — myseľ od mysli. Ak chceme jednotu národa v mysli i srdci — pracujme všetkými silami k tomu, aby sme uvádzali v reči jednotu, jednostajnosť, pozi-

[9] *Všeobecná národná reč* to je ideál, ktorý chceme dosiahnuť i my. Bohužiaľ, ani dnes mnohí Slováci nechcú pochopiť, že prvou požiadavkou jazykovej kultúry je: chcieť si stvoriť dokonalú a bohatú spisovnú reč. U nás ešte vždy počuť: v našom kraji sa to hovorí takto; ako keby spisovná reč musela prijať všetko, čo žije v nárečiach! Spisovná reč z nich prijíma iba to, čo jej vyhovuje. Nepotrebnosti odmieta.

tívnosť. Verba valent sicuti nummi. Tanquam scopulum sic evitare debes insolitum et inusitatum verbum, hovorí starý Cicero.

3. Naša reč je sama v sebe i pre rodilého Slováka dosť ťažká, nieto pre cudzinca. To svedčí jednak celá jej ústrojnosť a bohatstvo foriem neprehľadné, a nadovšetko, keď sa prirovná k iným živým a mŕtvym rečiam. Slovenčina má 9 skloňovaní, 7 pádov, 7 konjugácií, a temer každé sloveso v inej forme musí všetky konjugácie podniknúť; okrem toho množstvo tých synoným. S l o v á k s a temer ľ a h š i e i p r a v i d e l n e j š i e n a u č í h o v o r i ť i p í s a ť c u d z i u r e č a k o s v o j u v l a s t n ú, tú skúsenosť už otcovia naši zaznamenali. Nuž a čože povieme o cudzincoch? Ak mal kto príležitosť učiť slovenčinu cudzincov, skúsil, koľké tu obťažnosti, urobiť im slovenčinu pochopiteľnou a prístupnou. Akže novotvorenými, a to často dosť nemotornými slovami budeme našu reč obťažovať, obťažíme a znesnadníme jej cestu k iným národom, čo len nám samým bude na škodu. Lebo čo nám od koreňa Slovákom ťažko padá a tvrdo zažiť sa dá, to cudzincom tým ťažšie padnúť musí. Reč sa pripodobňuje zrnu. Ale zrno, ak čisté a jadrné byť má, musí prísť pod vejačku i na riečicu, aby od pliev, ostí, šupín, smetí a nečinu ocúdené a odriešené bolo. Preto pokladám za potrebné a užitočné vytiahnuť na verejnosť: *Vejačku a riečicu na slovenčinu.*

V e j a č k a a r i e č i c a n a s l o v e n č i n u.[10]

Úloha práce tejto bude: 1. Hájiť pozitívnosť, pravoslovie, t. j. všeobecnú platnosť, oprávnenosť a ustálenosť jazyka spisovného proti všakovým novotám nezákladným a nezáživným. Na vejačku a riečicu teda prídu všetky neforemné novotvorené slová. — 2. Hájiť čistotu, pôvodnosť a domácnosť jazyka proti neslušnému nasledovaniu cudzorečových foriem a výrazov hovorenia. — 3. Hájiť gramatickú správnosť a pravidelnosť proti nesprávnosti a nepravidelnosti.

Začnime teda:

„Šiali sa svet" m. *šalie sa svet; šialim* je sloveso nepriechodné (nem. närrisch machen), *šaliem sa* je priechodné (närrisch werden);

[10] Pod týmto názvom uverejnil Godra v tom istom ročníku Sokola (str. 55—56, 76—77 a 116) rozličné poznámky, z ktorých uverejňujeme tie, čo môžu zaujímať čitateľov Slovenskej reči. — Z neznámych príčin Godra v svojej činnosti nepokračoval a až do vystúpenia Czamblovho a Škultétyho nenašiel sa nik, kto by bol sústavne upozorňoval na bežné chyby v našej spisovnej reči.

to je taký rozdiel ako *močím* a *moknem, lepím* a *lipnem.* — „Sloveň", správne: *Slovenstvo.* „Sloveň" je docela vymyslené, neslýchané, nevídané, nepotrebné slovo. Máme dobré slovo *Slovenstvo. Slovač* sa hovorí viacej potupne; ako žobrač. — „dlhoký" zle m. *dlhý.* Na *-oký* máme len: *vysoký, široký, hlboký*; iné majú *-ý*: *dlhý, krátky, tenký, hrubý, tuhý, slabý,* nehovorí sa: „hruboký, tuhoký, tvrdoký", teda ani „dlhoký". — „vziaty" m. *vzatý* je chybne; je *snímem, sňatý,* nie „sniaty"! — *hlt* nie je *glg;* hltáme jedlo; glgáme nápoj, ocot sa nemôže „prehltnúť", ale preglgnúť. — „sorta" je cudzie slovo, máme *rodzaj* (fem.). — „detvák" v jednotnom čísle sa nehovorí, len v množnom: *detváky.* — *čierny* (adj.), druhý stupeň nemá „čiernejší", ale *černejší,* tak *biely-belší,* nie „bielejší", *riedky-redší,* nie „riedši". — *polievka* je lepšie ako „poliovka" (od *lievam,* nie „liovam"). — *dievča, dievka* je lepšie ako „diovča, diovka". — „hiart" je nemecké miesto *ohnisko.* — „hútka", správne: *myšlienka, duma.* — „umyslieť" m. *umieniť* nie je v úžitku.

Ján Smrek:

OZAJ LEN PROVIZÓRIUM?

Nezačudujte sa, pán redaktor, keď tento článok, hoci jeho obsah bude dosť neveselý, začnem anekdotou. Veď jestvujú i neveselé anekdoty a k nim, zdá sa, môže patriť táto, stará a dobre známa. Prišiel teda do školy pán škôldozorca, bola hodina zemepisu a pred žiakmi stál glóbus. — Prečo je ten glóbus naklonený? — pýta sa pán škôldozorca. — Taký nám ho, prosím, poslali už z ministerstva, — priskočí pán učiteľ. Napísal teda pán škôldozorca na ministerstvo, že na školy posielajú naklonené glóbusy. — Také nám dodávajú už z fabriky, — odpovedali mu odtiaľ.

Je to anekdota stará a môže už byť nudná, ale ja sa o ňu opriem: zdá sa mi, možno ju aplikovať na naše dnešné rečové pomery. Ťažko odtajiť, že naša reč sa dnes kazí nielen v širšej verejnosti, ale i na školách. Žiaci by neraz uhádli správnu skladbu vety i sami, najmä keď sú to deti roľníkov, ale zasiahne pán učiteľ, inokedy pán škôldozorca, potom zas samé ministerstvo so svojimi učebnicami — a z dobrej slovenskej vety žiakov, vyrastie nepodarenec. Keď spomeniem na pr. len to zlé, neslovenské a ne-

slovanské *vykanie,* ktoré sa už po celom Slovensku práve medzi *inteligentmi* rozšírilo ako cholera: hádal som sa raz o tom s mladou učiteľkou na slovenskej dedine (bola náhodou Češka), prečo mi zle vyká a prečo i deti tak učí? Odpovedala, že ona inak vykať nebude, lebo to vykanie „kde ste boli, pán kolega?" pokladá proste za *smiešne.* Povedal som jej: Vy nemudrujte, ale držte sa slovenskej gramatiky! A aby sa jej držala, na to — pomyslel som si — dajú pozor páni škôldozorcovia. Lenže chyba lávky! Sídem sa s pánom škôldozorcom a s hrôzou pozorujem, že aj on mi nesprávne vyká, ani keby to bol odkukal od tej mladej českej učiteľky. Nuž ktože už teraz pomôže, aká autorita? Obrátil som svoj nádejný pohľad na školskú vrchnosť v Bratislave — ale irónia osudu: i tam mi zle vykali, neslovensky a nie podľa gramatiky. A teraz pointa: dostal som nedávno list od *českého pedagoga z Prahy,* ktorý slovensky vie, lebo sostavuje i slovenské učebnice (tie z lepších) — a on mi vykal správne: Prosím, keby ste mi napísali... Až sa mi srdce potešilo.

Keď som teda — na základe skutočnosti — spomenul tú českú učiteľku a s jej odporom k našskému vykaniu začal túto litániu, nechcem tým povedať, že koreň zla v tejto veci máme hľadať iba v českom vplyve. Hľa, ten český profesor z Prahy rešpektuje slovenský úzus a gramatiku — a keď ju iní českí ľudia na Slovensku nerešpektujú, či my sami nemáme sa držať svojho, či my nemáme *svoj rozum?*

Veru, zdá sa, že ho nemáme — a musím to povedať, i keď je to trpké a zahanbujúce. Naša inteligencia, s výnimkou azda nejakých 10—20%, si v rečových otázkach ozaj tak počína, ako keby už nemala svoj rozum, svoju vôľu, svoju kultúru i svoje presvedčenie. Nech kdekoľvek prídem s našimi *študovanými* ľuďmi do styku, či v Prahe, či v Bratislave a iných slovenských mestách, všade sa cítim ako citlivý hudobník, ktorý musí počúvať falošné tóny. Pred chvíľou sedel tu so mnou pri čiernej káve mladý slovenský úradník, sympatický, so zdravými náhľadmi o verejných otázkach, a každá jeho veta mala takéto falošné tóny: „Už ste tie noviny *čítal?* A viete, že so starým pánom je zas *špatne? Je to s ním stejné,* ako nedávno. A k tomu vraj pristúpil i *zánet...*" Sedel som pri tejto konverzácii ako na ihlách. Pred týždňom sa mi zas iný mladý náš inteligent chválil, ako mu v lete bolo dobre pri mori. „Byt bol lacný, *pokoj* za 10 dinárov, ryby sme si sami

piekli, *hrozny* boly za 2 dináre kilo, k tomu *brambory, lusky, rajčata* . . .“ A tak ďalej. Ja len pozerám, čo sa ti, reku, robí?

Mám pokračovať v zaznačovaní takejto virtuozity? Mohol by som, žiaľbohu, do nekonečna.

A pritom mám vždy na mysli inteligentov, z nich niektorí žijú v českom prostredí, ale iní zas v slovenskom — a všetci konverzujú tak, ako keby okrem A-Zetu nič nečítali. A musím sa opýtať: čo je toto, preboha, za inteligencia? Či nebudeme musieť usporiadať anketu o pojme inteligent? Už pred rokom citoval som v tomto časopise výrok moskovskej Pravdy: „Možno byť dobrým inžinierom, smelým letúnom, znamenitým veliteľom — bez dôkladnej znalosti *rodnej literatúry a rodného jazyka* zostane to polovzdelanosťou.“

Áno, tu máme jednu z príčin: inteligencia naša v prevažnej svojej časti *nemá kontaktu so svojou rodnou literatúrou,* ostáva polovzdelaná a na úrovni polovzdelanosti je potom i jej reč. Spojenie s ľudom, osviežovateľom reči, stratila a nahrádza si ho — bulvárnymi novinami.

Keď sú u nás takéto pomery, ako dobre potom človeku padne sísť sa s niekým, čo ťa pohládza čistou, nesfušovanou slovenčinou! Hneď máš pred sebou celý obraz jeho duše a bez vypytovania sa vieš, že tento človek pozná diela svojej rodnej literatúry a ich autorov, ich snahy i cesty, je v kontakte s našimi revuami a pravdepodobne je i jedným z čitateľov Slovenskej reči. To značí, že kultúrne patrí medzi našich *vyšších päťtisíc,* lebo asi toľko je dnes odberateľov Slovenskej reči.

Áno, nebude na škodu takto diferencovať. Majme i my svojich „vyšších päťtisíc“, vrstvu vyšších kultúrnych ambícií, veď brána do nej každému je otvorená. Keď táto vrstva bude rásť na vyšších desaťtisíc, tým lepšie. Lebo inak vo veľkej, až priveľkej časti našej inteligentnej spoločnosti viditeľná je *kultúrna kriza* nebezpečného stupňa. Keby sme povedali, že nejeden náš na pohľad inteligent až závratne klesá *pod úroveň prostého ľudu,* skorej by sme ublížili tomu ľudu, ako jemu. Nejeden z týchto pánov zaujíma vo verejnom živote významné postavenie, prípadne je i poslancom alebo inakším hodnostárom, ale keď v rozhovore s ním majú prísť na pretras i otázky z duchovnej oblasti, je po úcte. A krútite hlavou nad toľkou svätou prostotou, čiže nevedomosťou a primitívnosťou.

Aby sme však zas našli i jasný bod, spomeniem študentstvo. Vieme, že ešte máme málo takých stredných škôl, ktoré by boly splnením *nášho* ideálu, teda ani od nášho študentstva ako celku nemôžme ešte žiadať divy — ale jednako sa už deň čo deň stretneš s takým slovenským študentom, ktorý svojou kultúrnou úrovňou stojí pred tebou ani ohnivý stĺp, ukazujúci cestu do zeme zasľúbenej. Vtedy sa zohreješ: azda títo mladí ľudia obnovia raz na celej čiare plnú prestíž slovenského inteligenta, keď v budúcej konkurencii vybojujú si väčšinu zodpovedných pozícií a vytlačia z nich tých, čo sa neusilovali byť na výške svojho poslania.

Utešujme sa teda tým, že dnešný stav — to je *provizórium.* A že rozhodne príde čas ozajstného *triedenia duchov,* čas veľkého čistenia, keď vysvedčenia dospelosti, získané na škole, nebudú stačiť, ale musia sa nadobudnúť i v tvrdom zápolení na životnej postati — pred očami národa.

Władysław Bobek:

RUSIZMY, POLONIZMY A JUHOSLAVIZMY V LITERÁRNOM JAZYKU SLOVENSKOM.

Pomenovanie je príliš široké. Použili sme ho v tej forme iba z ohľadu na pohodlnú krátkosť, lebo práca je len príspevkom k širokej téme o vplyvoch iných slovanských jazykov na slovenskú literárnu reč. Práca vznikla náhodou z poznámok, ktoré si autor robil pri štúdiu slovenských diel, potom bola rozšírená a doplnená, ale — rozumie sa — nemá nijaké nároky na vyčerpanie bohatej látky k tejto téme, ktorá podrobne môže sa spracovať len monograficky podľa jednotlivých autorov.

Jednako možno aj na základe týchto príspevkov urobiť isté závery o lexikálnych vplyvoch iných slovanských jazykov na literárnu slovenčinu. Najväčší vplyv s tejto stránky mala — popri češtine — literárna ruština (veľkoruština); rusizmy uvádzali niekoľkí spisovatelia plánovite a systematicky. Omnoho menej je polonizmov a juhoslavizmov, t. j. takmer výlučne srbochorvátskych výrazov; ani jedny, ani druhé neprijímaly sa do slovenčiny plánovite. Rusizmami menujeme tu aj také, pôvodom neruské slová, ktoré do slovenčiny prenikly z ruštiny; podobne je to s juhoslavizmami a polonizmami.

Na základe týchto príspevkov — autor mieni v nich pokra-

čovať — môžeme aj charakterizovať miesto slovenského literárneho jazyka v kruhu iných slovanských literárnych rečí so stránky medzislovanských jazykových vplyvov. Počtom bohemizmov literárny jazyk slovenský prevyšuje iné jazyky slovanské, na ktoré čestina pôsobila, teda — rozumie sa — aj starší literárny jazyk poľský, v ktorom bolo hojne bohemizmov; analogiu pre taký veľký počet bohemizmov — ako v slovenčine — v slovanských literárnych rečiach nenajdeme. Počtom rusizmov slovenčina prevyšuje literárnu češtinu, hoci zas na druhej strane nedosahuje toho stupňa, na ktorom v tomto ohľade je literárny jazyk bulharský alebo srbochorvátsky. Polonizmov je v slovenčine o niečo viac ako v češtine, teda neporovnateľne menej ako v bieloruštine alebo maloruštine, ktoré — ako je známe — sú takmer preplnené polonizmami. Počet juhoslavizmov je v slovenčine a v češtine asi ten istý.

Ak vezmeme do ohľadu cesty týchto jazykových vplyvov, treba povedať, že boly ony rozličné. Bohemizmy išly z kníh, cirkevných a svetských, z osobného styku; dnes pramene bohemizmov sú početnejšie (kniha, tlač, úrad, škola, armáda a pod.). Prameňom rusizmov bola ruská kniha, znalosť ruského jazyka, konečne vplyv rusniackych nárečí. Polonizmy išly z kníh (na prvom mieste je tu Mickiewicz a M. Czajkowski), a tiež z dialektov Oravy (Hviezdoslav, Kukučín, zo starších Bernolák). Ich prameňom bola okrem toho praktická znalosť poľského jazyka; toto platí aj o bohemizmoch a rusizmoch, napokon o juhoslavizmoch; tieto posledné dostávaly sa do literárnej slovenčiny len knižne.

Pri prejímaní niektorých rusizmov spoluúčinkoval ešte jeden moment, a to — nesprávne — presvedčenie, že vrstva slov starocirkevnoslovanských v spisovnej ruštine je vlastne pôvodu staroslovenského. J. Hložanský (B. U. 13) píše, že ako nepriateľ neologizmov obnovuje — podľa rady M. M. Hodžu — slová staroslovenské „po možnosti"; latinskému r e g i o najlepšie vraj zodpovedá „staroslovenské slovo o b l a s ť"; o vlastnom slovenskom preklade jedného odseku z Nestora sa vyslovuje, že je to „po novoslovensky" (tamtiež str. 52).

Prejímanie rusizmov silne súvisí aj s rusofilstvom, a bolo — ako sme to už povedali — programové (o tom por. Rusizmy Vajanského, SR IV, 225 a nasl.). Programove uvádzal rusizmy — okrem Vajanského — hlavne J. Hložanský a J. Záborský. U Hložanského máme glosy druhu: zvedavosťou, ľubopytnosťou (B. U.

9), pánstvom, hospodstvom (tamtiež) a pod. Záborského Lžedimitriady sú preplnené rusizmami, ktoré tu nemajú nijakú zvláštnu funkciu v zdôraznení couleur locale jazyka, lebo používajú ich tu aj Poliaci. Vrchol ruského lexikálneho vplyvu na slovenčinu vidíme na pr. v takýchto miestach Bieleho Uhorska Hložanského: „Pravda v rukách Porty sosredotočeno viacej materiálnych a osobenno válečných posredství" (str. 5). „2) Úslovia času čili vremena, ktoré rozpadajú sa a) na posledovateľnosť čili jednoduché tečenie a b) na sovremennosť čili súčasnosť udalostí. 3) Úslovia prosredkov čili posredství" (str. 50). Ťažko si predstaviť väčšiu ľahkomyseľnosť a nezodpovednosť v zaobchádzaní s rodným jazykom!

V slavizmoch, o ktorých je tu reč, treba rozlíšiť niekoľko druhov. Po prvé slová, ktoré patria k terminologii patričného slovanského jazyka, ktoré teda sú nie rusizmami, polonizmami či juhoslavizmami v pravom slova smysle. Sem patria z rusizmov u Záborského (Lžedimitriady) o p r i č n í k (str. 1), z e m s k á d u m a (str. 2) a pod. Sem patria u Jesenského (Zz) k o p e j k a (54), b u l k a, m a c h o r k a (55), v i n t o v k a, š t y k (57), „s o l d a t", s a p ó g y, „e f r a j t o r" (62), š č i, b o r š č (63); p a p a c h a (V. II. 59), b a š l i k (Pb 43). Sem patria i ruské termíny v Nosákových článkoch (Or. Tatr. I, 103 a nasl.; Sok. Dobš. I, 102 a nasl.), pôvodných a preložených, a u Štúra: „senát (sovjet)", „oďinodvorci", (Or. Tatr. I, 90). Z polonizmov sem patria u Kubányho: f a l a, k o b i e t a (nesprávne písané: k o b ę t a), „Minerva" (str. 30), poľské termíny v prekladoch z poľštiny. Z juhoslavizmov sem patria dalmatínizmy (pôvodu najčastejšie talianskeho) v Kukučínovom románe Dom v stráni (o nich na inom mieste), u Sládkoviča (Sp. II.) slová: ž i v i o (274), hajdmo (275), b a n, v o j v o d a, g o s p o d á r (289). Srbochorvátske slová v Čajakových Z á p i s k o c h z r u k o j e m s t v a (o nich por. Ormisovu štúdiu v knihe Zo slovenskej minulosti, potom úvahy A. Kostolného, Politika 1932, str. 228, a Ormisovu odpoveď, tamtiež 1933, 159 a nasl.), napokon u Vajanského slová: k u č a (= k u ć a) (III, 29), k v r a g u (III, 30), g u s l a r, g u s l e, n o v c e, j e č e r m a, p o j a s, s t r u k a, p o b r a t i m e c (v ústach Čiernohorky (III, 93), b a z a r (III, 94), k u l a (veža; III, 95), g u s l e j a v o r o v e (III, 97), v í n c e (III, 98) a pod.

Po druhé v týchto slavizmoch treba odlíšiť rusizmy, poloniz-

my, juhoslavizmy v pravom slova smysle a takzv. kalky (o nich por. B. Unbegaun, Le calque dans les langues slaves littéraires, RES XII, 19 a nasl.), ktoré sa zakladajú na prevzatí nie vonkajšej, ale vnútornej formy slova podľa definície Unbegaunovej (tamtiež str. 19). S kalkami úzko súvisí rozšírenie významu patričného slovenského slova vplyvom inoslovanského slova s tou istou alebo príbuznou vonkajšou formou (vplyvy sémantické). Pripojený slovník obsahuje rusizmy, polonizmy a juhoslavizmy v pravom slova smysle a kalky, ale okrem toho aj niektoré termíny, zaujímavé z rozličných príčin, teda niektoré rusizmy, polonizmy a juhoslavizmy v širšom smysle slova.

Pred rokmi poľský slavista, Alex. Brückner, takto písal, pravda, premrštene, o cudzích slovách v poľštine: ... „my sme ... jazykové vráta na západ a východ pohostinsky otvorili a tulákov zo všade, Nemcov, Románov, Čechov, Rusniakov, Tatarov s najväčšou vlastnou škodou pohostinsky prijali; pre nich sme vydedili a vyhodili to, čo bolo naše, niekedy omnoho krajšie a lepšie; bez žiaľu a hanby úplne na ne sme zabudli, nahradiac ich nemúdro a nepotrebne cudzími tulákmi, len preto, že bol na ne istý dopyt" (Walka o język, Lwów 1917, str. 16).

Dnes o poľštine už toto neplatí. Ale platí stále ešte, a to vo väčšom stupni, o literárnom jazyku slovenskom. Dôkazom toho, sú aj tieto naše príspevky, ktoré — hoci neobsahujú bohemizmy, germanizmy, maďarizmy atď. — sú jasným svedectvom, že Slováci otvorili dokorán brány cudzím slovám, že dnes treba opravovať viny predkov a stále páchanú vinu súčasného slovenského pokolenia, a očisťovať, zveľaďovať a pestovať jeden z najväčších pokladov slovenských: rodnú reč. Poverou je tvrdenie, že vraj slovenčina nie je taká bohatá ako ostatné slovanské literárne reči; ozajstné lexikálne bohatstvo slovenčiny — ľudovej a literárnej — je len neznáme. Cudzinec niekedy je prekvapený, ako nepozná bohatstvo svojho jazyka na príklad slovenská vysokoškolská mládež. Čo najviac teda treba Slovákom ozajstnej jazykovej kultúry. Správne napísal kedysi poľský Libelt (v preklade Hostinského): ... „Keď chceš poznať stav zdravia alebo nemoci národa, prilož prst ta, kde puls reči bije a poznáš stav horúčki a nebezpečenstva." ... „Vitoč z človeka krú (= krv) a uťekne s ňou aj život jeho — vitoč z národa reč a uťekne s ňou aj život jeho. Národ žije, kým reč jeho žije, bez národnej reči nieto národa ..." (Citované

v autorovej knihe Slovensko a Slovanstvo, Bratislava 1936, str. 65—66.)

A tu koná svoje poslanie Slovenská reč, časopis prepotrebný ako soľ. Ako slovenský salaš potrebuje baču, bača valašku, a valaška porisko, tak — ak chceme ostať v tomto kruhu predstáv — slovenskej pospolitosti je potrebná Slovenská reč, ktorej snahy o slovenskú jazykovú kultúru sú takou obrannou valaškou na slovenskom jazykovom salaši.

SOZNAM AUTOROV A DIEL.

B. U.; Biele Uhorsko, v Pešti 1868—1872 (1 sväzok).

Bach. Nev.; Bachát, Nevädze I, 1870.

Bot. Sp.; Ján Botto, Spevy, 1921.

Conc., Concordia, 1858.

ČZ; J. Čaják, Zápisky z rukojemstva, 1923.

Duš. S.; Poesie Dušana Savy Pepkina, I—II, 1876.

Hol.; Básňe Gana Hollého, widané od Spolku Milowňíkov reči a literaturi slowenskég, I—II, 1841.

Host.; P. Kellner-Hostinský.

Hv.; Sobrané spisy básnické Hviezdoslava, I (1907), II (1895), III (1901), Turč. Sv. Martin.

Ch. Sp.; S. Chalupka, Spevy, 1921.

J. Bel.; Jozef Bella.

J. Hl.; Jozef Hložanský v Let. Mat. slov. VIII, 2.

J. M.; Janko Matúška, Sobrané spisy básnické.

J. P. D. S.; Sobrané dramatické spisy J. Palárika, ...v Pešti, 1870.

Jes.: J. Jesenský; V. I, II; Verše I, 1905; II, 1923; Pb — Po búrkach, 1932; Zz, Zo zajatia, 1919.

Kal.; Kalinčiak, Povesti, Turč. Sv. Martin 1871—89 (Prostonárodný zábavník.

Kuk.; Sobrané spisy Martina Kukučína (Nákl. Kníhtl. úč. spolku, potom Matice slov.) I, III, IV, V, VII, VIII, X, XII.

Let. M. S.; Letopis Matice slovenskej.

Min.; Minerva, 1869.

Or.; Orol.

Or. Tatr.; Orol Tatránski.

Pal.; Palárik.

P. T. B.; Pauliny-Tóth, Besiedky, I—IV, 1866—1870.

P. T. Bás.; Pauliny-Tóth, Básne, Turč. Sv. Martin, 1877.

P. T. Slov. Baj.; Pauliny-Tóth, Slovenské Bájeslovie, 1876.

P. T. M.; Paulíny-Tóth, Trenčiansky Matúš, Turč. Sv. Martin 1871.

Sok.; Sokol (Paulínyho a Kalinčiaka). Sok. Dobš. (inského) H-oň pr. = príloha k Sok. Dobš. II.

S. p.; Slovenskje pohľadi (staré). Prvé rímske číslo znamená diel, druhé sväzok.

S. P.; Slovenské pohľady (nové).
Sl.; Sládkovič, Spisy I—II, 1920—28.
Štúr, Sp. p.; Štúr, Spevy a piesne, 1929 (prvé vydanie bolo mi neprístupné).
Vaj.; (Diela, podľa vydania prvého v Turč. Sv. Martine; sväzky z vydania Bežovho, poznamenané písmenom *b*; K. = Kotlín; S. Pl. = Sofia, Pleven, 1912).
Vaj. pr.; Vajanský, príloha k Ivankovmu prekladu Turgenevovho románu Otcovia a deti, Turč. Sv. Martin, 1904.
Záb., Záborský; Záb. Kul. — Záborský, Kulifaj (Mazáčova knižnica).
ZLž; J. Záborský, Lžedimitriady. V Pešťbudíne 1866.
ZBD; J. Záborský, Básne dramatické, 1865.

*

a u s t r i j s k ý, H-an, S. P. VI, 70; „austrijsko-uhorské mocnárstvo", B. U. 2. rus. *avstrijskij.*

a z b u k a, (jej autorom sv. Cyril), Vaj. S. Pl. 33.; rus. (a pod.) *azbuka.*

b a r i a k, „pod bariakami Gurka", Vaj. III. 190; b a r j a k, Bot. Sp. 110; srbchor. *barjak.*

b a ť j a, „Večnaja pamiať tebe Baťja Schelling"; H-oň, Sok. II, 427; rus. *batja.*

b a ť k o (o Vajanskom), Jes. Zz 41; rus. *baťka* (vysl. *baťko*); ukr. *baťko.*

b e l e ž n í k, P. T. B. IV, 58; srbchor. *beležnik.*

b e s, „Keby besi prišli z pekiel", ZBD 62, Hv. II, 337; Hol. I, 105, 164; rus. *bes.*

b e s e d a, b e s e d n í k, b e s e d o v a ť; beseda Sl. I, 133; B. U. 5; besedovať, Pal. Conc. 197; Ch. Sp. 56; P. T. B. IV, 9, Hv. III, 394, II, 355; Kuk. I, 244; „muž vzdelaný a príjemný besedník", P. T. B. IV, 25; rus. *beseda, besednyj (besednik* »kazateľ«), *besedovať.*

b e z m l u v i e, „A slyšala vo bezmluví nočnom", ZBD 163; rus. *bezmolvie,* »ticho«.

b e z o b r a z n ý, „bezobraznú massu (massa informis)", J. Hl. Let. M. S. VIII, 47. rus. *bezobraznyj.*

b e z s t y d s t v o, ZLž 235; rus. *bezstydstvo.*

b e z u m e c, b e z u m n ý, b e z u m s t v o v a ť, bezumec, ZLž 145, bezumný, ZLž 139; H-an, S. P. VII, 5; bezumstvovať, ZLž 74; rus. *bezumnyj, bezumec, bezumstvovať.*

b e z u s l o v n ý, „Cena táto však neni absolutná, neni bezuslovná", J. Hl. 58; bezúslovno, B. U. 22; rus. *bezuslovnyj, bezuslovno.*

b i e d s t v o, ZLž 10, 246; rus. *bedstvo* »bieda, nešťastie«.

b i ť č e l o m, ZLž 109; Ch. Sp. 8; č e l o b i t i e, ZLž 117; rus. *bit čelom, čelobitie.*

b l a h a ť, „Blahá o zdravie", Duš. P. II, 51; poľ. *błagać,* »prosić«.

b l a h o c i t, P. T. B. I, 100; tvorené podľa ruských slov, v ktorých prvým členom je *blago* —.

b l a h o d a r i ť, »ďakovať, gratu-

lovať«; „blahodarím za česť", ZLž 246; „blahodarila som Bohu", P. T. B. II, 81; Host. Min. 245; „blahodarí", »gratuluje«, Kubány, Min. 53; rus. *blagodarit.*

blahodárny- osť, blahodárnosť, B. U. 8; blahodárny, Pal., S. p. II, 3. 86; rus. *blagodarnyj.*

blahodatný, Hv. III, 370; rus. *blahodatnyj.*

blahodejstvovať, „pod blahodejstvujúcim krovom... ústavy", B. U. 25; rus. *blagodejstvovať,* »konať dobré skutky«.

blahodenstvovať, „Pod ním bude Rus blahodenstvovať", ZLž 57; rus. *blagodenstvovať,* »žiť v blahobyte«.

blahohovenie, ZLž 140; rus. *blagogovenie.*

blahorodý, Sl. I, 112; ZLž 248; Sl. II, 293; Záb. Let. M. Sl. X, 1. 31; blahorodný, Hv. II, 263, III, 158; rus. *blahorodnyj, blagorodie.*

blahorozumný, Vaj. K. 498; rus. *blagorozumnyj,* »múdry«.

blahosklon, „otcovskými blahosklony", Hodža, S. P. IV, 158; rus. *blagosklonnosť.*

blahostanie, „blahostania národov", B. U. 2; rus. *blagosostojanie.*

blahotvorne, H-an, S. P. I, 62; rus. *blagotvornyj;* blahočinne, tamtiež 114; rus. *blagočinnyj;* blahodatný, H-an, S. P. VI, 140; rus. *blagodatnyj.*

blahodejný, Dobš. S. P. V, 178; rus. *blagodenstvyj;* blahoplodne, H-an, S. P. I, 107; rus. *blagoplodnyj;* blahoprajný- osť, H-an, S. P. I, 104; blahosľubný, H-an, S. P. III, 349.

blahoústrojstvo, „Upotrebí ku blahoústrojstvu... gosudarstva", ZLž 122; rus. *blagoustrojstvo.*

blahovestiť, „blahovestiť, evanjelizovať", Hodža S. P. 27, 445; blahovestovať; »v blahovestovaní sv. Cyrila i Methoda«, B. U. 75; rus. *blagovestiť, blagoveščenie, blagovestvovať;* Sládkovič II, 240 má tvar:

blahovetiť: „Čo kňaz ten blahovetí".

blahovidný- osť; „...obraz... a k vôli blahovidnosti spolu s ním dva druhé obrazy", B. U. 27; „Z tohoto všeckého blahovidno, že", B. U. 46; rus. *blagovidnyj, -osť.*

blahozvest, blahozvesť, „blahozvest Šimon" (apoštol); Sl. II, 243; „Preletela tri vrchy blahozvesť", Bot. Sp. 107; blahovesť, Hv. II, 18; blahovestný, Hv. III, 210; rus. *blagovestnik, blagovestie.*

blaženstvo, Jes. V. I, 59, Kál. IV, 92; rus. *blaženstvo.*

blúznierstvo, „romantické blúznierstvo", H-an S. P. I, 301; význam »blúznenie«, ale forma poľ. *bluźnierstwo,* »rúhanie sa«.

bodrstvovať, ZLž 140; rus. *bodrstvovať.*

bodrý, Hv. I, 216; rus. *bodryj.*

bohoodstupník; ZLž 229; rus. *bogootstupnik.*

bojar, „stá jeho (= slovenského národa) lechov a bojarov", H-an, S. P. VII, 2; „mladého bojára"

(aristokrata), P. T. B. I, 147; „mnoho kňažov (!) a bojár" (gen. plur. podľa rus. tvaru v tomto páde *bojar*) ZLž 52; ale: „osud kňazov, bojarov", ZLž 75; bojarina (f. gen.), ZLž 15 i často; rus. *bojarin, bojarynja.*

Bolgar, vide Bulgar.

bombardirovka »bombardovanie«, Vaj. IV, 22; rus. *bombardirovka.*

borba, H-an S. P. I, 61; časté v slč; rus. *bořba.*

božestvo, — božeský, „v jednom nesmiernom Božestve", H-an, Sok. II, 322; božestvo, P. T. Slov. Báj. 95; jednobožestvo, tamtiež 69; „prajné (belbožeské)" — „neprajné (černobožeské)" (korene v reči), tamtiež, 31; boženský, Hr-oň, Or. IX, 63; rus. *božestvo, božeskij.*

brdo, (o skalách v Dalmácii), Vaj. III, 50; srbchor. *brdo.*

brička, Vaj. V. b. 182; Hv. II, 309, III, 405; Kuk. I, 182; bryčka, P. T. B. II, 199, rus. *brička,* poľ. *bryczka.*

brodiaga, „pri svojej brodiage" (fem. gen. vari z ohľadu na verš), ZLž 216; tiež 80; rus. *brodjaga* (m. gen.), »vandrovník«.

broň, Hodža, S. P. IV, 157; P. T. M. 132; Hv. I, 22; poľ. *broń,* rus. *bronja.*

brud, „váľať sa v brude", Bot. Sp. 185; Hv. I. 93; brudný, Hv. II, 275; Kuk. V. 245; zbrudiť, Hv. II, 46; zabrudiť, Hv. III, 92; poľ. *brud,* tiež vo výchslk., poľ. *zabrudzić* a pod.

bújanie, „b. a lantošenie študenstva", H-an S. P. I, 206; rus. *bujanit.*

bukva, „z bukv gréckych" (o Cyrilovi), Vaj. S. Pl. 33; rus. *bukva.*

bulava, »vojvodcova palica«, ZLž 204; poľ. *buława,* rus. *bulava.*

Bulgar, Štúr, Or. Tatr. I, 11; J. Hl. 61; Bulgaria, B. U. 24; Bulgarsko, B. U. 71; Bolgarsko, B. U. 65; Bolgar, B. U. 68; J. Hl. 60; bolgarský, J. Hl. 60; v B. U. tvary *bulg — bolg* — zjavujú sa promiscue: Bulhar, J. P. 42; rus. *Bolgar* a pod.; poľ. *Bulgaria;* lat. *Bulgaria* (pod. nem. franc.).

búna, búniť, -iteľ, „jedným búniteľom a prirodzeným rozširovateľom panslavizmu bolo nešťastie nášho národa", P. T. B. II, 122; „panslavistické búnenie", tamtiež; „panslavistickej búny" (agitácie), P. T. B. IV, 47; srbchor. *buna, buniti, bunitelj;* slk. zbuní-zuní; Hv. III, 32; „zbuní", Hv. III, 553 má význam »znieť«.

bury (vol), Hv. III, 441; poľ. *bury,* i výchslk.

bystrota mysle, J. Hl. 49; rus. *bystrota.*

calovať, „Anjel... preletuje... Calujúc s pyšťokov nemluvniat prsnú vlaku", Sl. I., 175; Sl. II, 266; Hodža, S. P. 33, 245; Duš. S. I, 55 (prekl. z poľ.); pocaľovať; Duš. S. I, 68, II, 128; zcalovať, Hv. II, 67; „necaluj", Hv. II, 363; poľ. *całować.*

(Pokračovanie.)

Belo Letz:

PRECHYĽOVANIE V BERNOLÁKOVEJ ETYMOLOGII.

Zreteľ nielen teoretický, ale i praktický: tvoriť slová na základe slovného skladu novej literárnej reči, pohol veľkého reformátora nášho národného života napísať knižočku, ktorú vydal roku 1791, teda štyri roky po Dissertatii, s názvom „Etymologia vocum slavicarum". Jej podtitul „sistens modum multiplicandi vocabula per derivationem & compositionem" hovorí sám, že Anton Bernolák pokladá kmeňoslovie za tú časť gramatickej vedy, ktorej pravidlá môžu sa stať naozaj dôležitými smernicami aj pre vhodný spôsob dosiahnuť tento cieľ jazykového obohatenia, a tak spolu i zdokonalenia.

V úvode spisu definuje autor Etymologiu, alebo ako ju volá po slovensky Wlastnoslownosť, ako vedu, čo skúma stavbu slov: korene, kmene a podľa jeho terminologie pripojovanie slabík, alebo spojovanie čiastok reči. Ide tu o dvojaké kmeňoslovné procesy a ich výsledky, podľa ktorých potom i táto náuka má časti deriváciu (odvodzovanie) a kompozíciu (složenie) slov. Ako vidno, už za Bernoláka, ba dokonca i pred ním, vystihuje toto rozdelenie správne stavbu slova, jeho podobovú stránku a shoduje sa zhruba so stavom dneskajším.

No nie je tak pri rozoznávaní druhov odvodzovania. Autor hovorí iba o troch. Hoci nenaznačuje, prečo zahrnuje derivácia len prechyľovanie, deminutíva a napokon obšírny oddiel „variatio", jednako z povahy týchto troch kapitol vysvitá, že prvé dve pretriasajú kmeňoslovné procesy, čo nemenia ozajstné značenie slova, ale ho iba modifikujú, a tak prechyľovaním so stránky rodovej a zdrobňovaním so stránky zmenšenej miery vonkajšku. Všetky ostatné deriváty, čo patria k bohatému a neprehľadnému spôsobu tvorenia variáciou, na rozdiel od predchádzajúcich druhov význam slova pretvárajú, keďže na pr. z vlastnosti vzniká jej nositeľ (*dobr-ák*), alebo dokonca sloveso (*u-dobr-iť*), teda slová od derivačného základu odchodnej kategorie.

Keby sme si položili otázku, čo spravil vývin z týchto troch druhov tvorenia slov odvodzovaním, terajší stav by ukázal, že táto zistená ich rozdielnosť sa nerešpektovala, kategorie variácie, mócie a deminúcie kladú sa vedľa seba, pričom väčší dôraz je na významovej stránke prvého druhu, lebo podľa nej soskupujú sa

príponami nadobudnuté deriváty na rovnocenné kapitoly. Takto vlastne staršie rozdelenie úplne nezaniklo, ale sa rozhojnilo jednak podľa spôsobu odvodzovania a jednak podľa značenia o rozličné kmeňoslovné skupiny, o ktorých sa rokovalo kedysi pod spoločným názvom variácie.

Podľa toho, čo sa tu uviedlo o rozdelení „Wlastnoslownosti", prechyľovanie je prvou kapitolou Bernolákovej Etymologie. Ľahko pochopiť, že za vtedajšieho stavu názvoslovia niet preň v novej spisovnej reči ani mena, a tak ani v „Appendixe" tohto spisu (na str. 73—84), kde sú v abecednom poriadku gramatické názvy, nenajdeme poučenie, hoci by sme ho čakali najmä preto, že je tento ináč zaujímavý a pomerne úplný dodatok v kmeňosloví.

V úvodnej poznámke k prvej časti Etymologie, k derivácii (str. 10), autor uvádza spôsoby a druhy tvorenia slov odvodzovaním a spolu i definíciu prechyľovania ako procesu, ktorým pozmeňuje sa maskulínum na feminínum. Jeho výsledky podľa rozdelenia Bernolákovho patria k nomináliám v tom smysle, že základom ich vzniku je meno, a keby sme ich chceli s dneskajšieho stanoviska určiť ešte bližšie, mohly by sa jeho deriváty označiť za desubstantívne, lebo skŕsajú z podstatných mien. Vlastnú stať o odvodzovaní slov „per motionem" shrnul Bernolák v dvoch paragrafoch, pred ktorými ešte konštatuje, že od podstatných mien mužského rodu tvoria sa prechyľovaním slová z mien vlastných (§ 1) a z mien obecných (§ 2).

§ 1. Prechyľovanie mien vlastných.

Proti terajšiemu stanovisku gramatík, ktoré za vlastné mená uznávajú mená národné (Slovák, Čech, Nemec, Angličan ap.), mená osobné: krstné a priezviská (Michal, Ján, Záturecký, Sládkovič ap.) a napokon mená miestopisné (Trnava, Váh, Amerika, Karpaty ap.), čo prichodia tu, pravda, do úvahy iba s príponou *-an* ako slová označujúce príslušenstvo, nomina propria Bernolákove zužujú sa napodiv iba na krstné mená a priezviská, pokým ostatné vlastné mená počíta medzi apelatíva a rokuje o nich v paragrafe druhom.

Takto pochopené, a teda osihotené mená osobné mužského rodu prechyľujú sa príponami *-čka* alebo *-ka* a príponou *-owá*.

Sufixom *-čka* alebo *-ka* „quae terminationes frequentes sunt Slavis in Pannonia" (str. 11) dáva autor prednosť a rokuje o

nich pred *-ová*. Nie tak dnes. V novších kmeňosloviach *-ka* prechyľuje iba obecné mená (*žiak-žiačka, krajčír-krajčírka* ap.) a *-čka* ani len neuvádzajú medzi príponami tohto druhu (porov. Damborský, 5. vydanie, str. 114). Pri krstných menách a pri priezviskách ich derivátom dožičí sa miesto len vtedy, ak ide o dielo, čo rokuje aj o kmeňovej stránke hypokoristík, teda slov, čo iba osobitným funkcionálnym zamerením sa dostávajú do spisovnej reči. I vidno teda zaujímavý kontrast medzi mienkou Bernolákovou a terajším stavom. Je poučný v tom smysle, že proti výslovnému upozorneniu a proti úzu živej reči, jednako sa zaznávaly tieto prípony v úlohe prechyľovacej. To malo za následok, že prípona *-ová* sa dokonale zaužívala a eventuálna, pôvodne malá hypokorističnosť prípon *-čka* alebo *-ka* sa stala ešte vypuklejšou, nadobudla dokonca aj akýsi pejoratívny odtienok, a to tak, že dnes už takmer ťažko s nimi počítať pre spisovnú reč. No ak nie je už neskoro, zdá sa, práve preto, že sú „frequentes", mohlo by sa nadviazať na Bernolákov poznatok a uvažovať alebo o ich povýšení do spisovnej slovenčiny, alebo dožičiť im aspoň väčšmi funkcionálne uplatnenie ako slov domáckych v našej beletrii.

Ináč doklady s týmito sufixami sú vlastne rovnocennými dubletami v Etymologii, pričom ak maskulínum doznieva na samohlásku a chce sa zachovať bez jej straty úplná podoba nominatívna, osobné meno prechyľuje sa príponou *-čka*: *Pán Esterházi-Paňi Esterházička,* alebo *Paňi Esterházka*; *Ambrózi-Ambrózička, Ambrozka*; *Kred-Kredička, Kredka*; *Ondregík-Ondregíčka, Ondregka* ap., ale iba *-ka*: *Dávid-Dávidka.*

Ak Bernolák aj upozornil na hojné užívanie prípon *-čka* alebo *-ka*, v svojej úvahe neprišiel tak ďaleko, aby vyslovil mienku, čo by osvetlila úzus osobných mien s *-ová* a ich pomer k slovám s ostatnými sufixami. Keďže bol tu teda skúpy na slovo, a okrem toho uviedol veľa dokladov s *-ová*, je isté, že nebol proti jej zástoju prechyľovaciemu v slovenčine a že ju uznával za derivačne rovnoprávnu a takmer za rovnocennú s *-čka* alebo *-ka*. Ba naopak zas, prichodí tu uviesť autorovu poznámku, pravda, v inej súvislosti, že na samohlásku doznievajúce slová rady sa prechyľujú na *-ová*. Menej šťastné je už po Rosovi Bernolákom opakované to isté pozorovanie o slovách, zakončených na *-k*, lebo mu odporuje nielen terajšia skutočnosť (na pr. *Šilák-*

Šiláčka, Chudík-Chudíčka ap.), ale i sám autorom uvedený príklad *Ondregík-Ondregíčka, Ondregka.*

Ináč i keď nieto teda bližšieho poučenia v Etymologii o úze osobných mien s *-ową,* okrem prípadov doznievajúcich na samohlásku a na *-k,* tieto dneskajšie úradné priezviská ženské uvádza na príklad v slovách: *Agrippa-Agrippová, Akwila-Akwilová, Apollo-Apollová, Dáwid-Dáwidowá* (no porovnaj vyššie aj *Dáwid-Dáwidka*), *Gan-Ganowá, Kratochvíla-Kratochvílowá, Kred-Kredowá, Leo-Leowá, Marek-Markowá, Názon-Názonowá, Nigríni-Nigrínowá, Gežek-Gežkowá* ap. Poučný je doklad *Písarík-Písaríkowá,* kde okrem *-ową* je aj *-ica*: *Písarica.*

V ďalšej noticke, ktorou sa končí aj paragraf o prechyľovaní týchto priezvisk, vysvetľuje sa rozdiel medzi väzbami *Kredowa Paňi* a *Paňi Kredowá.* Tvar s dĺžňom je vraj podstatné meno obecné (doslovne: cum accentu Substantiva Apellativa; ale potom prečo sa rokuje o nich v paragrafe o prechyľovaní vlastných mien?) a *Kredowa* s krátkym *a* je prídavné meno prisvojovacie. Pravda, toto osvetlenie nespomína ešte spoločný pôvod obidvoch podôb, hoci ich stavia proti sebe a porovnáva ich skloňovanie.

§ 2. Prechyľovanie mien obecných.

Do tejto obšírnejšej state patrí podľa Bernolákovho chápania kategorie obecných mien prechyľovanie slov označujúcich 1) mená príslušníkov národov, krajov, miest ap. alebo zamestnanie a stav osôb, 2) hodnosť a 3) zvieratá.

1. Keďže v pravopisnej sústave Bernolákovej všetky substantíva začínajú sa veľkou literou, niet v nej terajšieho rozdielu medzi písaním slov vyznačujúcich osoby istého pôvodu a medzi ostatnými menami. No keby aj bol, nemení nič na veci, lebo, ako sme videli, počíta autor tieto slová k apelatívam.

Prechyľovacie prípony tejto skupiny sú *-ka* a *-kiňa.* Druhý sufix je vlastne složený z mocionálnej podoby s *-ka* + *iňa,* takže s terajšieho stanoviska maly by sa tu uviesť alebo tri sufixy *-ka, -iňa, -kiňa,* alebo iba dva *-ka* a *-iňa* s poznámkou, že derivačným základom nebýva iba mužský rod mena, ale dokonca už hotový tvar prechýlený.

Z dokladového materiálu, čo sa tvorí iba príponou *-ka,* sú slová so značením príslušníka n á r o d a, k r a j a i m e s t a. *Morawec-Morawanka, Rakušan-Rakušanka, Slezák-Slezáčka, Slowák-*

Slowačka a z iného kmeňa *Slowenka, Skaličan-Skaličanka, Slaňičan-Slaňičanka, Trnawčan-Trnawčanka, Sedmohradčan-Sedmohradčanka* ap.; s t a v u a r e m e s l a: *Rechtor-Rechtorka, Richtár-Richtárka, Kaprál-Kaprálka, Hagtman-Hagtmanka, Písar-Písarka, Kasnár-Kasnárka, Čižmár-Čižmárka, Bednár-Bednárka, Pekar-Pekarka, Stolár-Stolárka, Dworák-Dworka* (sic!), *Horár-Horárka, Husar-Husarka, Kuchar-Kucharka, Meščan-Meščanka,* ale *Prekupňík-Prekupňica* ap.

Poučné sú príklady s príponou *-kiňa,* lebo pri ich porovnaní s terajším stavom možno vidieť, ako zanikajú a nahradzujú sa sufixom *-ka*: *Čech-Češka, Češkiňa, Ňemec-Ňemkiňa, Polák-Polačka, Polka, Polkiňa, Turek-Turkiňa, Uher-Uherka, Uherkiňa, Uhrinka, Wlach-Wlaška, Wlaškiňa, Otrok-Otrokiňa, Pastorek-Pastorka-Pastorkiňa, Posel-Poselkiňa, Písar-Písarkiňa, Písarka, Skladateľ-Skladateľkiňa* ap. Z nich *Ňemkiňa* nevzniklo z *Ňemec,* ale z *Ňemka,* alebo analogiou podľa iných prípadov, kde podoba so sufixom *-ka* je nevyhnuteľná pre derivát vyznievajúci na *-kiňa.*

K prechyľovaniu tejto skupiny apelatív pripojuje autor štyri poznámky:

1) o jeho nepravidelnom spôsobe: *Ťeší-Ťestina, Sweker* (*Swoker*)*-Swekruša, Gazda-Gazdina, Hospodár-Hospodárka* & *Hospoďina*; 2) o ženskom rode spodstatnených prídavných mien: *Hosťinskí, Hosťinská*; *Pán Slúžní, Pani Slúžná*; *Služnodworski-Služnodworská*; *P. Polesní, P. Polesná*; 3) o slovách na prípony *-ík* a *-ec,* čo sa prechyľujú na *-íčka* a na *-ica*: *Čarodelňík-Čarodelňíčka, Čarodelňica, Dlužňík-Dlužňíčka, Dlužňica, Uradňík-Uradňíčka* (ale niet *Úradňica*!), *Zahradňík-Zahradňíčka, Chowaňec-Chowaňica* alebo *Chowaňečnica* (ale nie *Chowaníčka*!) ap. a 4) napokon o úradnom spôsobe mócie na *-ová,* ktorý, ako vidno, Bernolák ostro oddeľuje od zvyčajného, na pr. *Sprawec* (sic!)*-Sprawcowá, Zámečňík-Zámečníkowá, Písar-Písarowá* ap.

2. V deklinačnom systéme Bernolákovom slová s významom hodnosti (podobne ako mená typu „gazdiná") neskloňujú sa osobitne, lebo majú sufix *-owna* proti terajšiemu *-ovná,* na pr. *Císar-Císarowna, Král-Královna, Wiwoda-Wiwodna* (a nie očakávané *Wiwodowna*; možno ide o tlačovú chybu). V našej štúrovskej literárnej reči mŕtve sú už podoby panovníc: *Čech-Čechowna, Švegd-Švegdowna, Uher-Uhrowna.*

Ako výnimky s inakším prechyľovaním uvádza Bernolák v po-

známke: *Kňíža-Kňežna, Arcikňíža-Arcikňežna, Pán-Paňi, Gróf-Grófka* (proti českému, podľa ktorého: *Hrabe-Hrabenka, Hrabinka*) ap.

3. Ženský rod zvieracích mien tvorí sa príponou *-ica*, ale autor pripúšťa i sufix *-ka* v slove *Gaščerka*, pravda, vedľa *Gaščerica*, na príklad: *Drak-Dračica, Holub-Holubica, Krt-Krtica, Lew, Lwica*, a teraz doslovne, lebo nasledujúca podoba je súhlasná s výsledkami moderného bádania, podľa ktorého slovenčina sa bráni na začiatku slova spoluhláskovej skupine s počiatočným *l, r+konzonant* (porov. H. Bartek, Príspevok k dejinám slovenčiny, str. 76—86): usitatius *Lewica* (str. 15), *Krkawec-Krkawčica, Mul-Mulica, Orel-Orlica, Osel-Oslica, Plch-Plech-Plšica, Wlk-Wlčica* ap.

V poznámkach uvádzajú sa niektoré doklady, kde nejde o kmeňoslovné prechyľovanie, lebo pre ženský rod je úplne iný kmeň, tak: *Geleň-Laňa, Kóň-Kobila, Pes-Suka*, ale tu sú tiež: *Srňec-Srna, Kozel-Koza*, kde *-a* charakterizuje feminína, a nakoniec prichodí tu aj sopár príkladov rodovej nemenlivosti, známeho to zjavu najmä pri menách zvieracích: *Líška, Ostrowid* a *Zagác*.

*

Ako z tohto referátu vysvitá, prvá kapitola Bernolákovej Etymologie osvetľuje prechyľovanie so všetkých stránok, keďže zaoberá sa touto zmenou pri slovách vlastných aj obecných, osobných aj zvieracích. Táto úplnosť je svedectvom, že už pred 150 rokmi boly známe hlavné druhy tejto kategorie, takže keď ich porovnávame s objasnením moderných kmeňosloví, niet medzi nimi v rozdelení materiálu takmer nič nového. Istý pokrok zbadá sa vari v trochu väčšom počte mociálnych sufixov. Tak na pr. pri osobných menách obecných ako aj pri prechyľovaní krstných mien pribudla proti stavu Etymologie charakteristická prípona *-a*, na pr. *kmotor-kmotra, sused-suseda, František-Františka* ap. Inokedy zasa tu iba v poznámke a dokladmi dosť neúplne uvedená prípona *-ica*, ktorá je, pravda, hlavná i v Bernolákovom prechyľovaní pri menách zvieracích, povýši sa za osobitný sufix osobných mien, aj keď, ako autor správne poznamenáva, je obmedzený na isté zakončenie slova a je zriedkavejší ako *-ička*. — Ďalej z niekoľkých menších nedostatkov vyplýva, že spoločný zjav má sa uviesť alebo tej časti pretriasanej témy, kde sa hovorí o všetkých druhoch, alebo pri každom osobitne. Platí táto okolnosť na príklad na doklady

s koreňovým rozdielom, lebo ak sú v pravidle zvieracích mien (*Geleň-Laňa, Kóň-Kobila* ap.), prichodí uvážiť, či osobné apelatíva ich tiež nemajú (*chlap-žena, otec-matka, dcéra-syn, brat-sestra* ap.).

Napokon treba hodnotiť pri tomto kmeňoslovnom výseku, čo nového ním autor priniesol do vývinu gramatickej náuky. Jeho základom je nepochybne Grammatica slavico-bohemica Pavla Doležala (alebo ako je na jej titulnom liste Doleschala) z roku 1746 (str. 229—231). I keď sa tejto predlohy pridŕža Bernolák na niektorých miestach doslovne, najmä v úvodnej teorii k príkladom, a inde naozaj tesne ako na pr. v dokladovej časti, jednako nejde o čiry prepis Doležalovej state o prechyľovaní do novej literárnej reči. Kde bolo načim, autor popremieňal poradie prípon, doplnil ich dokladmi, a čo je najdôležitejšie, poprestýkal ich vlastnými poznámkami. Tak nejeden zjav ukázal celkom v inom osvetlení ako u Doležala, čo dokazuje, že ak Bernolák ani k obsahu, ani k metode tejto kapitoly veľa nepridal, predsa čiastočne prepracoval a k novému stavu usiloval sa prispôsobiť poznatky už pred ním nadobudnuté, a to, čo treba pochváliť, neraz s osobitným a šťastným zreteľom na zdokonalenie slovenčiny.

Stanislav Petřík:

SPÔSOBY STREDOSLOVENSKÉHO[1] ZDÔRAZŇOVANIA PRÍZVUKOM.

Nárečia stredoslovenské majú veľmi bohato rozvinuté prostriedky zdôrazňovacie. Sú to prostriedky prízvukové, melodické a kvantitatívne. Prízvukové sú zasa niekoľkoraké: 1. najčastejší, a teda pomerne najslabší spôsob je prízvukovanie predostatnej slabiky slov a spojení aspoň trojslabičných: *To ňetreba* (3 slabiky), *Ňidž zme ňeviďeli* (4 slabiky), *On to ňepotrebuje* (5 slab.) ap. Pri slovách aspoň päťslabičných vedľa prízvukovania predostatnej slabiky býva niekedy, ale zriedkavejšie, prízvukovanie tretej slabiky od konca slova alebo slovného spojenia: *Koľko bi potrebovali.* Pri slabšom zdôrazňovaní býva prízvuk súčasne aj na prvej slabike slova, pri silnejšom sa prízvuková váha prenáša len na druhú alebo tretiu slabiku od konca

[1] Nárečia stredoslovenské sú s tejto stránky značne jednotné; príkladový materiál, ktorý má slúžiť na ilustráciu typov obecne platných pre strednú slovenčinu, je z dolnej oravčiny (z príčin technických).

slova. Pri tomto zdôrazňovaní býva prvá a predostatná (alebo tretia) slabika od konca asi v melodickej rovnováhe, pri silnejšom zdôraznení predostatná (3. od konca) dostáva vysoký tón. No tento vysoký tón n i e j e podstatným a záväzným znakom tohto spôsobu zdôraznenia, p r í z v u k t u d o s t a č í s á m; na pr. vo výraze *ſ Kubíňe* bol prízvuk na penultime, ale táto slabika mala nižšiu nótu ako predchádzajúca; podobne je to v otázkach; vo vete *Ešťe ste ho ňeviďeli?* je hlavný prízvuk na penultime slova *ňeviďeli,* lež melodický vrchol je na *li*; priam tak v predpauzovom takte: *Keť sä nàjedujem* ... má prízvukový vrchol na *du,* ale melodický na *jem* a pod. Vidíme z toho, že vysoký tón nie je nevyhnutným sprievodcom penultimového prízvuku, hoci najčastejším. Aj niektoré city si žiadajú znížiť tón na predostatnej slabike, ako na pr. hnev, vážnosť a i.: *Hibajťe!* (celý výraz, a hlavne predostatná slabika má hĺbku) skrikla ženička z Kubína hnevlivo na deti.

Okrem toho býva penultimový prízvuk podporovaný v svojej platnosti p r e t i a h n u t í m samohlásky: *Šikóuňe!* (mužský z Kubína volá na dieťa, aby sa poháňľalo) ap.

Prízvukovanie predostatnej slabiky je v dolnooravskom nárečí — a v strednej slovenčine vôbec — zjav taký častý, že sa netreba veľmi čudovať, že ho pokladali za prízvuk s l o v n ý. Tak na pr. Trávníček (Histor. mluv., Praha 1935, 232 n.); naproti tomu Krčméry (SP 48, 1932, na str. 486) správne hovorí o prízvuku „vetnom" s rozmanitými platnosťami citovými, a podobne H. Bartek (SP 51, str. 397—400); Stanislav (Liptovské nárečia 91) sa o povahe tohto zjavu určite nerozhoduje, ale kloní sa k náhľadu, že je to zjav povahy vetnej. — Bude treba d o k á z a ť, že penultimový prízvuk je „vetný", dôrazový.

Tak vidíme, že slová n e z d ô r a z n e n é n e m a j ú prízvuk n a p r e d o s t a t n e j slabike, ale n a p r v e j. Sú to predovšetkým slová s v e d ľ a j š í m vetným dôrazom, na pr. *Ňikoho zme ňeviďeli* (na *ňi* zreteľný vedľajší dôraz, na *ďe* hlavný vetný dôraz) ap. Ďalej slová a výrazy z n á m e, o p a k o v a n é z predošlej výpovede, nemávajú prízvuk na predostatnej slabike, lebo ich netreba zdôrazniť, netreba na ne upozorňovať, ich zaujímavosť zmizla opakovaním, ich zafarbenie novosti sa stratilo, takže ostalo len samé s l o v o bez akéhokoľvek citového odtienku[2]; podobný zjav

[2] Niekedy však pri opakovaní slovo m á penultimový prízvuk; je to vtedy, keď opakujeme slovo preto, aby sme naň ešte dôraznejšie upozor-

je v češtine: čeština totiž má zvláštny dôrazový systém melodický, ktorý sa môže realizovať aj u slov jednoslabičných a dvojslabičných (teda s tejto stránky je čeština dôslednejšia), ale zas sa — práve preto, že to je princíp melodický — nemôže realizovať tam, kde by prekážal iným tvarom melodickým, na pr. v otázke alebo v takte predpauzovom, keď tento takt má melodiu rovnomerne stúpajúcu od slabiky s vetným dôrazom k pauze (o tom viac inde). V danom prípade nás zaujíma toto: ak je dôraz (vetný prízvuk) aspoň na tretej slabike od konca vety, realizuje sa tento dôrazový český melodický typ ako stúpnutie tónu na slabike priamo po dôraze: *Mi uš tam nebidlíme* (dôraz je na *ne*, stúpnutie tónu na *bi*). Ako v slovenčine penultimový prízvuk, tak v češtine toto stúpnutie tónu býva len u slov a výrazov nových, t. j. pri slovách, ktoré sa v rozhovore veľmi často neopakovaly, a, pravda, nakoľko ich vôbec chceme zdôrazniť (aj „nové" slová, keď nám na nich veľmi nezáleží, nezdôrazňujeme). K češtine por. Chlumský, Česká kvantita, melodie a přízvuk, Praha, 1928, 173 nn. Uvedieme doklad zo živej reči (Dol. Kubín): A: *Dušu bi dau pre fudbal* (s prízvukom citovým na slab. *fud*), B: *Pre fudbal*, opakujúc mechanicky, ľahostajne, čo prvý povedal. Pozoruhodné tu je, že keď bol výraz *pre fudbal* vyslovený prvý raz, mal prízvuk na penultime (*pre fudbal* má platnosť trojslabičného slova), keď bol opakovaný, mal ho na prvej slabike: novosť, dôležitosť výrazu pri opakovaní už sa stratila. — Pri čítaní, keď vnímame slová ako samé slová, t. j. bez citového zafarbenia (ich prípadné citové zafarbenie si uvedomujeme často len dodatočne po prečítaní väčšej súvislej pasáže) a keď reprodukujeme myšlienky cudzie (chýba tu teda spontánnosť reči živej) alebo svoje, ale dávnejšie napísané (teda i tu spontánnosť prejavu akosi vyhasla), zdôrazňovanie predostatnej (u slov aspoň päťslabičných, tretej od konca) zpravidla nebýva, a to ani u ľudí nevzdelaných. Aj keby sme dopustili do istej miery vplyv školy, nemôžme poprieť, že tu musel byť istý predpoklad v živom jazyku, inakšie by sa nebol mohol uplatniť vplyv školy tak radikálne a dôsledne aj u ľudí málo vzdelaných. Uvážme ešte toto: ako je známe, nepodarí sa často ani po siedmich alebo ôsmich rokoch strednej školy vykynožiť v živej reči toto zdôrazňovanie. Zato sa ľahko podarí vykynožiť pri čítaní

nili a pod.; v týchto prípadoch citový obsah slova nezmizol, ale prípadne ešte vzrástol.

tento spôsob zdôrazňovania, pretože sú pre to predpoklady v živej reči: slová bez akéhokoľvek citového zafarbenia (teda i bez zafarbenia novosti) nemávajú tohto prízvuku, ale mávajú **prízvuk** na prvej slabike. — N e p r i a m y m dôkazom, že prízvuk na predostatnej slabike má platnosť dôrazovú, je to, že nebýva tak často spojovaný s p r e ť a h o v a n í m samohlásky ako prvá slabika slov dvojslabičných. Výklad je tento: pri slovách jednoslabičných a dvojslabičných nemôže sa prirodzene uplatniť zdôraznenie prízvukovaním penultimy, takže treba užiť iný dôrazový prostriedok, teda preťahovanie; slová s prízvukom penultimovým sú už nadostač zdôraznené, netreba teda ešte preťahovať prízvučný vokál.

Niekoľko poznámok a príkladov k prízvukovaniu penultimy.

Penultimový prízvuk má platnosť vcelku s t r e d n é h o (ani príliš silného ani príliš slabého) zdôraznenia, ale často môže zdôrazniť i silno; sem patrí na pr. tento prípad: A: *To ňié je ofsít, bol na jedenáske*, B: *Mózu biď aj na šesnáske, aj tam je ofsít!;* na slabike [*šes*[*nás*[*ke*] bol neobyčajne silný prízvuk, silná námietka (študenti z Kubína pri futbale). Podobne: *Abi som ňežalovala*!, na *va* veľmi silný prízvuk a veľmi vysoký tón (kubínska ženička žartom hrozí druhej). Tu si všimnime zároveň, že je to slovo päťslabičné, a má prízvuk na predostatnej slabike. — Alebo: *Drahí* (je ten stroj) *ale parádni*!; na *rád* veľmi silný prízvuk a značná výška (mužský z Vyšného Kubína) chváli kúpený stroj. — Takých príkladov by sme mohli uviesť veľa. — Tesné syntaktické spojenia sa p r í l e ž i t o s t n e chápu ako jeden celok, ktorý niekedy dostáva prízvuk na predostatnej slabike; por. na pr.: A: *Zavrem dvere?* B: *Ňeškoďilo bi*! (ťahá; Kubín). — A: *Spravili ste*? B: *Spravili zme*! (Kubín). — *Musíme vziaď zdola troška oleja a namočiď ho*! (ženička z Kubína). — A vykladá, že by nerobil, čo B musí robiť, B: *Rozkážu ti... a misíš;* prvá a predostatná slabika celku maly asi rovnaký prízvuk (Kubín). — *Ňebolo času v robotní ďeň, tag išieu ňeská* (ženička z Kubína); tu je pozoruhodné, že výraz *robotňí ďeň* sa tu cíti ako pevné syntaktické spojenie; v tomto výraze som toto prízvukovanie tu počul dva razy. V týchto prípadoch nebolo, hádam, pochybnosti o tom, že tu išlo o zásadu prízvukovať predostatnú slabiku celku. Niekedy však nemôžme s určitosťou povedať, či tu nejde vlastne o prízvukovanie

ostatnej slabiky slova samého (nie teda o penultimu celku). Je to vtedy, keď je prízvuk na konci slova veľmi silný a okolnosti nevylučujú možnosť snahy po silnom zdôraznení, teda na pr. v imperatíve: *Ňetribluj sa* (chlapec pri futbale zúrivo). — *Priťisňi si dobre*! (chlapec radí druhému, aby si pritisol ruku na otvor pumpy, keď pije). — A: *Ňebuďeš sa hojdať*! B: *Budem sa!* (dieťa živo odporuje). — *Stúpňe mu na hlavu a rospuč mu mòdzgi*! (matka ustarostená o dieťa, ktoré behá okolo koní, Kubín).

Cudzie slová s príponou *ia* (vysl. *ija*) majú prízvuk alebo na *i* alebo na slabike predchádzajúcej: *Iďem aš po Sláviju* (hotel v Dol. Kubíne), *To je akrobacija,* ale na pr. *Tu je dáka reštaurácija, Poznám jä už jeho špekuláciju*! — Predložka a substantívum majú platnosť jedného slova: *Pozrime sa na to, Oťec bou na ribách* atď. Prízvuk v spojení *na to* je tu svedectvom, že sa predložka s menom chápe zpravidla synteticky, hoc v trojslabičných spojeniach (ako *na ribách, na hubách* ap.) by sa mohlo myslieť aj na to, že sa prízvukuje prvá slabika substantíva.

(Pokračovanie.)

Anton Jánošík:

PREDLOŽKA *U* V SLOVENČINE.

Nedávno prezeral som so stránky jazykovej prácu mladšieho učiteľa-Slováka a veru na počudovanie som zistil, že niektorí naši učitelia nevedia si vždy dať rady s predložkou *u*. (No neprikladajme im to za chybu, lež skorej tým, ktorí ich učili.) Slovenská reč sa už bola letmo dotkla chybného užívania tejto predložky.[1] Teraz porokujeme o nej trošku obšírnejšie. — Pri predložke *u* treba si dobre uvedomiť, že ju nemožno všade tam klásť v slovenčine, kde je v češtine, ako sa to robí pri mnohých iných. V slovenskom jazyku užíva sa jej takmer len pri *osobných* podstatných menách a pri zámenách, a v češtine okrem toho aj inde.

Pozorujme príklady a v nich si všimnime aj niektorých väzieb:

„... ale kde *bývať*?“ „... *U totky*...“ (Kuk I, 39), ... gazdiná len vytreštila oči, čo *hľadá u nich* stará totka. „Joj — veď *ste* už dávno *u nás neboli*...“ (45), *Choval sa u súsedov* niže Bežanov (47), „... *U*

[1] Porov. SR IV, 292—293 a V, 74.

Bežanov ma radi vidia..." (54). „... To na jedno výnde: či im (obliečkam na periny) v truhle *ležať* a či *u farbiara*" (61), ... *objednali uňho* opálku (63), „... *U Dúbravov* azda *nemajú* desiatky, aby si kopáčku najali!..." (80), *U Bežanov* družina je najlepšej vôle (82), *U nás* bolo gazdovstvo delené (134), *Neukázal sa* ten viac *u nás* (154), Tak *sa hlásili u Ondreja* ľudia, keď mali niečo na predaj (171), „... Bude krštenie!..." „*U mňa*? Oj, braček, už je popoludní! *U mňa* to už všetko dávno prehrmelo..." (175/76), „... *U báčika popijem* toľko — moc!" (177), „... No, ten má tiež peknú faru — no, nie? Veď boli *uňho*!" (208), Veď len včera *bol u jeho syna*, ... ktorému dáva hodiny (237), „Ja som si rozmyslel... že *zostanem u nich*... Myslím si, *u nich* by mi bolo najlepšie..." ... „Tak by si ty chcel *u Miša*, že by *si uňho zabudol* na všetko..." (VI, 17), No Dobo *zastavil sa u Bobiša* (67), Veď čo *si* on *cení u nej*? Krásu... (67), „Bol som *uňho* — bol, *u Martina*" (90), *U Dukátov* zasa smutno (98,) *U notáriušov* ešte *nevyhnali* (kravy) (125), ... každý deň *som ho vídal u našich* (195). *Sedí u Markusa*... Móric vedel, že i keď len jedného voliča odvedie, bude *mať zásluhu u vicišpána* (Taj. III, 23), Slováci boli sídení *u dôverníka-gazdu* (44), ... *u Žida sa* teraz nemôže (*složiť*) (46), pol štvrtej stovky mali *u brata* (93), *U nás* nie je mrcha svet (136), Ktože bol vtedy *u nás* dekanom-farárom? (V, 25), doma sviatkovať, *u ujčeka* na orechy v karty *sa hrať* (30), *Obedoval u nás* (35), Toto posledné (obecné hájnictvo) mu Hermína *vybojovala u notára* (Hronský, Podpolianske rozprávky 159), zopakovala si v duchu hrôzy, čo *u Šimčíkov zažila* (171), nuž *som sa* iba *u Kalamárov zastavil* (220), *U nás v Jeleňom našla sa* predvčerom striga (Jégé, Adam Šangala 21), Konôpka videl... i neistotu svojho vlastného kňazského postavenia *u Praskovského* (125-26), Veď i tu na svete môže *prosiť* niekto za mňa *u pána* (135), ... aby som poctil katolíckeho farára suchánskeho pri jeho prvej návšteve *u mňa* (Bodický, Rozpomienky a pamäti 117), Rodičia mali dve kravy *u brata* na Ozdíne (120), ... shromažďoval *u seba* mladých, schopných remeselníkov (123), Spomenul som... svojich spolupracovníkov..., *u ktorých* však... nebolo záujmu pre rozširovanie kráľovstva božieho (125), Nič lepšie *nepovodilo sa u Jána Ďurása* (127), Pri návšteve *u neho* povedal mi (128), *Radili sme sa u kurátora* (135), ... ktoré (peniaze) ... *nechal u mňa* za plnomocenstvo (137), Dva razy bol som *u Tomkuljaka* vrátiť mu návštevu (146), ... *vymenil som si* v Lučenci sobášne *šaty u krajčíra* (147), Nechodil som z domu do domu, ale *popisoval som u rychtára* (149), Z rodiny mal som *u seba* dvoch bratových synov (152), ... priateľ Maliak... *sa* cez vakácie *u mňa zdržiaval* (162), ... kde (na Čabe) sme *kŕmili u Žida* (164), ... rozhodnutie je *u ministra* (173), *Ohlásil som sa* v Kremnici *u Krížku* (177), ... vymienil si, že *u neho musím sosadnúť* (180), *Prenocovali sme u Borsuka* (189), ... ho

za 20 rokov *u seba* s úctivosťou opatroval luteránsky kňaz (213), ... *má* (kňaz) *dôveru u* cirkevníkov (221); Všetko je *u Pána Boha* (úzus), *Kosíme* lúky *u pána richtára* (úzus), *U susedy presedí celý večer* jak nič (úzus), *U koho, u ktorého krajčíra si šiješ šaty?* (Úzus.)

Predložka *u* býva v prenesenom význame aj pri obyčajných podstatných menách, na príklad:

... niektorí (Cigáni) predsa chceli byť sosobášení k vôli väčšej cti *u obecenstva* (Taj. II, 150), Prosia teda o nejaký lepší rozsudok *„u Vašich osvícených, veľkomožných vysoceurodzených Milostí* služebníci..." (155), ... farár *u vrchnosti vykonal do daru* i maďarský katechizmus (V, 27), ... *boli kočišmi u panstva* (Bodický 132), *U tej firmy* je to o mnoho lacnejšie (úzus).

V slovenčine len takto užívame predložku *u*. Neoznačujeme ňou *blízkosť* predmetu ako v češtine, kde ona „vyslovuje na blízku kterého předmětu (kde?)"[2]. Na to máme v slovenčine predložku *pri* s lokálom, ktorá sa nijak nedá zameniť za *u*. Zato aj v týchto[3] a podobných vetách má byť miesto *u* predložka *pri* s lokálom:

Stojíme na kopci u školy m. *pri škole*; Tiež domy u hradskej sa dobre stavajú m. *pri hradskej*; V jaskyni bolo u ohnišťa veľké teplo m. *pri ohništi*; U kozubu sa jedly pečené a varené jedlá m. *Pri kozube*; Niektorí žili na poludňajšej strane u teplého mora m. *pri teplom mori*; Pod horou a u riek vyhľadávali príhodné miesto na osadu m. *pri riekach*; Na hrade Devíne, u vtoku rieky Moravy do Dunaja, sídlil knieža Mojmír m. *pri vtoku*; U vody na lúkach pásly sa čriedy divého statku m. *Pri vode*; Akú krajinu našli u Řípu? m. *pri Řípe?*; U brodu sa usadili kupci m. *Pri brode*; Aká osada vznikla u vltavského brodu? m. *pri vltavskom brode?*; V jednej osade u Prahy m. *pri Prahe*; Stráže sa rozostavily okolo nádvoria a u brán m. *pri bránach*; Pes leží u búdy m. *pri búde*; Mačka striehne na myš u diery m. *pri diere*; Holub je veľmi spokojný u svojho hniezda m. *pri svojom hniezde.*

Takto je to aj u slovenských spisovateľov a v reči ľudovej:

Budete bodlačím *pri ceste* (Jes. Demokrati 162), a nie „u cesty"; „Aj, to som ešte nevidel, aby piati ľudia *pri stole* bez slova *sedeli*" (Bodický 115), a nie „u stola"; Náhodou *stretol som sa pri krajnianskom obecnom dome* s hrachovišťským Židom (209), nie „u krajnianskeho obecného domu"; ... na Počúvadle *pri Štiavnici* (215), nie „u Štiavnice"; ... zabáva sa s nimi (deťmi) *pri jarčeku* (Kuk. I, 32), nie „u jarčeka"; *Pri lodi* i *pri skladišti* stoja vojaci (Rázus, Odkaz

[2] Smetánka v litografovaných prednáškach: Vybrané části ze skladby jazyka československého. II. část. Praha 1930, str. 467.

[3] Doklady z prezeranej práce.

mŕtvych 202), nie „u lode a u skladišťa"; Na Božie Telo zastavili sme sa *pri každom oltáriku* (úzus), *Pri kachliach* bola lavička (úzus), Zohrievali sme sa *pri peci* (úzus), Žiak stojí *pri tabuli* (úzus), Matka nezdravému dieťaťu stála *pri hlave* (úzus) ap.

Medzi predložkami *u* s genitívom a *pri* s lokálom hádam ešte lepšie vynikne rozdiel, keď ich položíme do jednakých, prípadne približných viet, na príklad:

V dedinke Podkylave *zastavili sme sa pri kováčovi* (Bodický 213) — ... *stretli sme sa u kováča* (v dome) (úzus), dcéra Žanka *bola pri bratovi Karlovi* (201) — *bola u brata Karola* (na návšteve) (úzus), *Leží u brata* (nezdravý v dome) (úzus) — *Leží pri bratovi* (na cintoríne) (úzus); *Pri Vás* sa človek len dobre môže cítiť (vo Vašej spoločnosti) (úzus) — *U Vás* (v dome na návšteve); *Nechala som si* na chvíľku *u nej deti* (v dome) (úzus) — ... *pri nej* (aj niekde vonku); Nemám *pri sebe* nič peňazí* (úzus) — *U mňa* má peniaze (= požičal mi ich, alebo dal si ich mne ochrániť, schovať); Kľúč mám *pri sebe* (v ruke, vo vačku) (úzus) — Kľúč je *u mňa* (doma, v dome, alebo možno zrovna mám ho aj *pri sebe v kabáte*). Pri vete: *Kľúč mám pri sebe* každý vie, že ho hneď môžem ukázať, nemusím ho ísť hľadať domov. Tak je to aj vo vetách: *Mal pri sebe* (H. Škultéty) všetky listiny, vzťahujúce sa na založenie . . . gymnázia (Bodický 162), Každému chorému sme odobrali peniaze a veci, čo *mali pri sebe* (Jes. Cestou k slobode[2] 23).

Teda potom nie je správne užitie predložky *u* v takýchto vetách:

... sedela ... u obloka (Kuk. I, 68) m. *pri obloku*; U dverí kolo (tanečníkov) druhé (84) m. *pri dverách*, ako je trochu ďalej: Kolo pred hudcami sa úži — to *pri dverách* čo je, sa šíri (85); Čo zďalša, tí ostali u ohňa, súsedí bežali domov (96) m. *pri ohni*; Rozmýšľal ... koľko má peňazí u seba a hotových v armarijke doma (192) m. *pri sebe.*[4]

V slovenčine nedá sa vyjadriť predložkou *u*, že nejaký predmet spočíva na druhom; tu sa pýta predložka *na* s lokálom, alebo aj genitív posesívny, ako ukazujú doklady z onej práce:

Letec nevidí, či je veža u kostola m. *na kostole*, prípadne: Letec nevidí *vežu kostola*; Za letného sparna padajú s kolies u voza obruče m. *na voze*, alebo: ... s kolies voza obruče; Tiež u drevených nádob s kovovými obručami obruče povoľujú m. *na drevených nádobách*; Dvierka u kachieľ i popolník sú zavreté m. *na kachliach*; Keď zavreme u oblokov okenice m. *na oblokoch.*

---

* Porov. tiež tu výraz: *Som pri peniazoch.*

[4] Porovnaj vo francúzštine: *Je n'ai pas d'argent sur moi, mais j'en ai chez moi.*

V takomto prípade vždy je v slovenčine predložka *na*, a nie *pri*; medzi predložkami *na* a *pri* v slovenčine sa jasne diferencuje vzťah miesta. Český výraz: *Věž u kostela* môže značiť: 1. *Veža na kostole*, 2. *Veža pri kostole*.

Nebude od veci, keď v tejto súvislosti spomenieme i predložku *konča* s genitívom, ktorou sa naznačuje tiež blízkosť ako predložkou *pri*, lenže predložka *konča* bližšie určuje miesto ako predložka *pri*. Ako už z etymologie slova *konča* vidieť, ide tu o koniec veci, čo je dobre zrejmé z vety: Stál *konča nôh* (*a postele*) a díval sa naňho (úzus)[5]; tu sa tiež stojí *pri nohách*, aj *pri posteli*, lenže nie zboku, ale tam, kde je *koniec* nôh.

Z toho vyplýva, že slovenčina má tu rada jasnosť, a preto upotrebuje aj viac predložiek. Na čo češtine dostačí jedna predložka *u*, na to slovenčina potrebuje okrem nej ešte *pri* s lokálom, *na* s lokálom, prípadne aj *konča* s genitívom. Tuná slovenčina sa v mnohom srovnáva s moderným francúzskym jazykom, kde tiež pri osobách (a zámenách) užíva sa podobne jednej predložky *cher*, ktorej zodpovie naše slovenské *u*, a na označenie miesta podobne kladú sa iné a viaceré predložky: *près de*, *auprès de*, *sur*. Túto rozmanitosť predložiek si udržíme, ak budeme myslieť po slovensky!

Anton Bernolák:

BAJZOVA SLOVENČINA.

Lindán.* O Dobropísebnosti slowenskeg powedeť mózem, že sa gu mladí Kňazi s ňeg naučiť mózú; nebo sem hodnowerňe

[5] Iný doklad z nárečového materiálu: ...kázaų... obrátiť poslel, abi smrť bola *konča nyóch* (Sbor. Škult. 652).

* Roku 1790 vyšla anonymne polemická brošúrka Bernolákova, nazvaná *Toto Maličké Písmo má sa Pánovi Anti-Fándlymu do Geho wlastních Ruk odewzdať*, v ktorej Bernolák obraňuje Fándlyho proti útokom Bajzovým. — Čitateľov Slovenskej reči naisto zaujímať bude nielen Bernolákova slovenčina, ale aj jeho pravopisné a rečové výčitky, adresované Bajzovi. Z nich vidno starostlivosť Bernolákovu a správnosť jazykovú. — Okrem úvodu brošúrka je napísaná vo forme rozhovoru dvoch protivníkov Bajzových.

V tejto ukážke zachovali sme verne reč i pravopis pôvodiny, teda *g* značí *j*. Pre väčšiu zreteľnosť ležatým písmom sú vysádzané doklady.

Redakcia.

počul, že ge podla teg noweg, mnohými a síce dostatečními Dúvodmi potwrďzeneg, Dobropísebnosti slowenskeg witlačená:...[1]

Lamind. Čo sa Slowenčinu Pána Fándlyho tíče, to mózem powedeť: že, gestliže ňekteré Chibi sem a tam pritreté na Straňe ňechať chceme, wšeobecňe mluwíc, Slowenčinu má čiru a čistu; a weľmi bi dobre Anti-Fándly urobil, gestľiżebi ňekoľkokrát bedľiwe a trpezľiwe celu Geho Kňížku prečítať ráčil, abi s ňeg trochu gako Dobropísebnosti, tak ai čireg a čisteg Slowenčini podchitiť, a podučiť sa móhol. (Str. 17.)

Lindán. Ozag, Gegich Milosť! straňiwa Slowenčini ňišt na Oči ňewihadzuge Pánu Fándlymu?

Lamind. Dobre ma napomínagú; na to bich bol ai zabol. — Ano, má ňečo ňeľen proti Slowenčiňe, ale ai proti Dobropísebnosti Geho.

Lindán. Ale čo? prosím.

§. II.

Lamind. Straňiwa Slowenčini toto po prwe w Lisťe 16 mluwi: Na místo *Zmlúwa* gste mali poľożiti *Zmluwánj;* neb *zmlúwa* anebo *smlúwa* gest to, čo latinské *pactum.*

Lindán. To Mu zas zľe wikladá. *Że Zmluwa (Zmluweňi)* gest to, čo latinské *pactum*, to ge Prawda; ale to ňeňí Prawda, że ľen toto geďiňe wiznamenáwá, a ňe spolu i to, čo latinské *colloquium*: gakokoľwek Slowo *zmluwať sa*, od kterého *Zmluwa* pochádzá, ňeľen to, čo *pacisci*, ale ai to, čo *colloqui* latinské wiznamenáwá. Ano, powedewši Prawdu, *Zmluwa pro colloquio* ge pekňegšeg a ľepšeg rečené po slowenski, ňežli *Zmluwáňí* aneb *Rozmluwáňí*: gako teš *Primluwa*, *Rozprawka*, *Koštowka*, *Chowa*, &c. pekňegšeg a ľepšeg gest powedené po slowenski, ňežli *Primluwáňí*, *Rozprawáňí*, *Koštowáňí*, *Chowáňí*, &c.

Lamind. Po druhe w Lisťe 26 sa pitá: z gakég pričini gste radňeg *Guro*, nežli *Gur* rékli?

Lindán. Wetšá, a ľepšá Stránka Slowákow toto Méno *Gur* geďiňe o Mestách aneb Mestečkách, a o tom, kterí ge tehoto Ména, Swatím, užíwá: ináč živému Čloweku, mimo Záhorákow a Podhorákow, obecňí Slowáci powedagú *Guro*, a počtiwegší *Gurko*. Gako komu sa lúbí, ňech sa tak wolá: wšecko gedno.

---

[1] Vzťahuje sa to na prvú väčšiu knihu, napísanú podľa Dissertatie, na Fándlyho Dúvernú Zmlúwu, ktorá vyšla roku 1789.

Lamind. Po treťí prawí: že na mesto *Rozďil Kňiški* mal položiť *Rozďeľeňí Kňižki*; a mesto latinskích Slow: *Pipinus, Karolus, Gualbertus, Wenerabilis Petrus*, &c. že mal poweďeť: *Pipín, Károľ, Gwalbert, Welební Peter*, &c.

Lindán. Ta ge prwňé, čo Mu dobre wikladá. Nebo *Rozďil* ge to, čo latiňská *distinctio*, a *Rozďeľeňí* zase to, čo *divisio* aneb *distributio*, kteru Pán Fándly poznamenať chcel.

Lamind. To ge Prawda: ale teš i Anti-Fándly mal mesto latinskích Slow: *Terciár* w L. 3, *w Refektári* w L. 38, *Dekretuw* w L. 60. &c. položiť: *Treťák*, *w Gedárňi*, *Rozkazow*, &c. — W Lisťe 34 wikladá Pánu Fándlymu teto Slowa: *doncit, idcit, nagcit, negescit, obendit, pomocit, wendit, wescit, wincit*, a naposledi dodáwá: Takégto nowég polčini li, rusnačini li, či čoho, wíceg gest u wás čítati.

Lindán. To síce aňi Polčina, aňi Rusňačina, ale aňi dobrá Slowenčina ňeňí; dobrí Slowák powedá: *dogisť* aneb *doisť*, *isť*, *nagisť* aneb *naisť*, *ňegesť*, *obegisť* aneb *obisť*, *pomóct*, *wegisť* aneb *wegsť* neb *weisť*, *weďeť*, *winsť* aneb *wigsť* neb *wisť*. Medzitím ale to ešče wčil ugisť móže, kdiž aňi Dobromluwnosťi (Grammatiki), aňi Slowára (Dictionarium) ňemáme.

Lamind. W Lisťe 31 wšeobečňe prawí, že w dúwerneg Pána Fándlyho Zmluwe aňi Slowenčini neňí.

Lindán. To uš mu wšak ňewerím; nebo, gako Gegich Milosť powedaľi, že, gestľiže ňekteré Slowa na Straňe ňecháme, gako ku Príkladu te wčil predňesené, a tím podobné, Slowenčinu má čiru a čistu. — Ale! ňech mi ráčá poweďeť, gaku on má w tegto Kňižce Slowenčinu?

Lamind. Takuto: *spowdlnice* w Lisťe 54, *wziti* 25, *prednáši* 20, *prichází* 59, *wiseďila* 39, *schazilo* 32, *prednášiťe* 29, 46, *darmo sa sebe chlacholíte* 36*, *chlubite sa* 42, *musili* 25, *odcházili*

---

* U Rusňákov *hlaholiť* wiznamenáwá to, čo u Slowákow *poweďeť, reknuť*; ku Príkladu: Tohda pojal jeho düawol w swiatyi hrad, i postawi jeho na krile czerkownem, i hlahola jemu: &c. I hlahola jemu: siia wsa tebe dam, asscze pad poklonissimisa. Tohda jemu Jisus: &c. to gest na slowenski: Tehdi pogal ho Ďábel do swatého Mesta, a postawil ho na Wrchu kostelném, a rékel mu: &c. A rékel mu: toto wšecko ti dám gestľiže padnuc pokloníš mi sa. Tehdi praví gemu Gežiš: &c. — U Čechow a Morawcow *chlácholiti sebe neb druhýmu* wiznamenáwá to, čo latinské *blandiri sibi vel alteri;* a tak tichto nasľedowať chcegíc Anti-Fándly mal poweďeť: *darmo sebe chlácholjte*, a ňe: *darmo sa sebe chlacholíte.*

55, *powedz* 11, *powedte* 58, *gedte* 14, *slúgem* 3, *ačkoliw* 54, *čokoliw* 24, *gakokoliw* 42, *gen* 9, *gešte* 14, *čo pak* 42, *wi pak* 20, *kolik* 17, *kterák* 13, *predce g* &c. &c. &c.** Takegto stareg, a noweg Rusňačiniľi, Hanačiniľi? či čeho? skoro wšadze gest u Anti-Fándlyho čítať.

L i n d á n. A ešče sa Neborák opowážil Slowenčinu Pána Fándlyho uważowať!

L a m i n d. To ešče, gako to; ale tomu sa ďiwím, že sa w Liste 7 Predmluwi swogeg opowážil teto Slowa położiť: gá w még reči tú, kterú naglepšú biti sudím, slowenčinu nazíwati, — opakuwati budem.

L i n d á n. Genu![2] Chudák! gako zle a po sprostu misľel, tak teš zle, a sproste położil.

L a m i n d. Geľi to nagľepšá Slowenčina? takto mluwiť: *o Mňichéch* w L. 15, *bosorákéch* 19, &c. &c.

L i n d á n. To ňe: dobrí Slowáci powedagú: *o Mňichoch, Bosorákoch*, &c.

L a m i n d. Geľi to nagľepšá Slowenčina? prawiť: *skutkoma swíma* w L. 17, *ďáblóma a čertmi* 20, *kňežkoma* 22, &c.

L i n d á n. To ňe: dobrí Slowáci powedagú: *Skutkami swími, Ďáblami a Čertmi, Kňežkami*, &c.

L a m i n d. Geľi to nagľepšá Slowenčina? powedať: *ďábelskího* w L. 41, *každího* 36, *kterího* 35, *starodáwního* 42, *takího* 43, *treťího* 3, *mnohowelebnímu* 3, *mudregšímu* 60, &c. &c.

L i n d á n. To ňe: dobrí Slowáci howorá: *ďábelského, každého, kterého, starodáwného, takého, treťého, mnohowelebnému, mudregšému*, &c. &c.

L a m i n d. Geľi to najľepšá Slowenčina? howoriť: *buduwánj* w L. 16, *obetuwánj* 3, *unuwánj* 4, *šumuwačka* 3, *počituwanj* 20, &c.

L i n d á n. To ňe: dobrí Slowáci howorá: *Budowáňí, Obetowáňí, Unowáňí, Šumowačka, počitowaní*, &c.

L a m i n d. Geľi to najľepšá Slowenčina? prawiť: *lituwati* w L. 22, *mudruwati* 3, *naprawuwati* 30, *opakuwati* 7, *pochopuwati* 16, *poľuwati* 18, *pozapisuwati* 59, *prelamuwati* 32, *towarissuwati*

** Dobrí Slowáci powedagú: *Spowedelňica, wzať, prednášá, prichádzá, wiseďela, schádzalo, prednášáte, darmo sebe pochľebugete, wichwaľugete sa, museľi, odchádzaľi, powec, powecte, gecte, wolám sa, ačkoľwek, čokoľwek, gakokoľwek, ľen, ešče, čo ale, wi ale, koľko, gako, predca*, &c. &c. &c.

[2] Podľa Slowára *Genu* značí *inu* (interj.).

18; *ňedoweruwal* 58, *wibubnuwali* 42, *ukazuwali* 25, *wiplezuwali* 13, *zapaluwali* 25, &c. &c.

L i n d á n. To ňe: dobrí Slowáci powedagú: *ľitowať*, *mudrowať*, *naprawowať*, *opakowať*, *pochopowať*, *poľowať*, *pozapisowať*, *prelamowať*, *towarišowať*; *ňedowerowať*, *wibubnowaľi*, *ukazowaľi*, *wiplezowaľi*, *zapaľowaľi*, &c.

L a m i n d. Aňi to sa mi w tegto Anto-Fándloweg Kňižce ňelúbí, že na Konci ňekonečného Spúsobu wšaďe priľepuge *i*, ai tam, kďe to Počet Reči (numerus oratorius), aneb Krása Zwuku (euphonia) ze sebú ňedonášá; ku Príkladu: *biti* w L. 12, *chceti* 35, *čitaťi* 34, *dokonaťi* 58, *dostáwaťi* 61, *hňewaťi* 21, *karhaťi* 54, *naziwaťi* 7, *obrácaťi* 45, *odstúpiťi* 60, *položiťi* 28, *poznaťi* 53, *rozprávaťi* 24, *služiťi* 21, *tagiťi* 27, *túžiťi* 23, *učiťi* 21, *učiňiťi* 56, *ukázaťi* 17, *uzreťi* 19, *wariťi* 47, *widěťi* 39, *wolaťi* 45, *wráťiťi* 25, *záležiťi* 16, *zastáwaťi* 46, &c. &c.

L i n d á n. To wšak Gegích Milosť dobre magú; aňi gá to dokonca wistáť ňemóžem. — Ale rád bich uš weďel, čo má proťi Pána Fándlyho Dobropísebnosťi?

§. III.

L a m i n d. Ze Strani Dobropísebnosťi w Lisťe 21 wikladá Mu toto: *Prešburǧskích* aneb prinagméň *Prešporskích* gsťe mali i wi réčťi.

L i n d á n. Gakobi ňe! Žádní Slowáci ňepowedagú *Prešburǧ*; ale ňekterí (nagme Záhoráci a Podhoráci) *Prešpurek*, druzí ale (a to síce ľepší Slowáci) *Prešporek*: s tohoto tam pochádzá prídawné Méno *prešpurskích*, ňe *prešpurkskích*; s tohoto tu ale *prešporskích*, ňe *prešporkskích*: gako i od Ména *Pacholek* pochádzá prídawné Méno *pacholskí*, a ňe *pacholkskí*. Tak teš na tu Otázku: gako sa máťe? odpowedá sa obecňe: genu! tak po chudopacholski; a ňe pochudopacholkski.

L a m i n d. Mudre, a ostrowťipňe. — A tato geďinká Wec gest, kteru proťi Dobropísebnosťi Pána Fándlyho má. Ale on koľko sto a stokráť w Dobropísebnosťi, gako Krawa na Laďe, sklznul? tak, že w tomto Písmečku maľičkém gedného Listku ňení, w kterom bi sa ňekoľko Chib ňenaľezlo. Gá ľen wšeobecňe wiložím, proťi kterím Prawidlám chibil.

I. W podstatních Menách na Konci običagňe klaďe to z noweg Dobropísebnosťi wihoďené *j*, ku Príkladu: *spadánj* w L. 45,

&c. &c. a ňekedi zase *í*, k. P. *nad zmisslením wassím* 27; prečo uš wšaďe ňeklaďe gednostagňe neb *j*, neb *í*.

II. Makké neb ťekucé *s* ňekďe píše krúťením *š*, k. P. *werše* w L. 45, *šumuwačka* 3, *wašu* 5, *wašeg* 3, *Prešburǧskich* 21, *wšecko* 5, *wňesenegšího* 6, *mladšém* 6, *staršém* 6, *wišlo* 5, *gešte* 6, *wšak* 6, &c. &c. &c. ňekďe ale zase píše dwognásobním *ss*, k. P. *Werssownik* w L. 45, *Klásster* 55, *wassu* 23, *wasség* 19, *pressburǧskích* 21, *wssecko* 19, *naghorsseg* 19, *nagwetsség* 20, *wčilegssich* 19, *posslo* 24, *horssiti* 21, *gesste* 14, 20, *wssak* 20, 21, &c. &c. Prečo ňepíše gednostagňe neb krúťením, neb dwognásobním.[3]

III. W prídawních Menách ňekďe klaďe *ý*, k. P. *mladý* w L. 21, *ňewolný* 25, *ostatný* 22, *zemanských* 12, *wipukaný* 12, *nahatý* 16, *který* 19, *držaný* 22, &c. &c. &c. a ňekďe zase *í*, k. P. *mladích* 28, *nowích* 57, *nazwaních* 59, *oklamaních* 21, *slowenskích* 30, *kterích* 38, *přítomných* 4, &c. &c. Prečo ňeklaďe gednostagňe neb *ý*, neb *í*.

IV. W mnohích Mestách Literi z Literámi proti dobrému Wisloweňí premeňuge, k. P. *Angela* w L. 20, *angelského* 56, *na krádce* 38, *krádučky* 57, *krádssé* 45, *ocaz* 29, &c. &c. mesto: *Anďela, anďelského, na krátce, krátučki, kratšé, Ocas*, &c.

V. W mnohích Slowách píše taki Literi, které sa w dobrém wisloweňí ňečugú, k. P. *ginák* w L. 29, *giný* 30, *gistích* 20, *gsem* 12, *gsíce* 22, *gsme* 12, *gste* 11, *gsú* 56, *Pandwica* 10, *ponewádž* 11, *poradďila* 45, *radda* 60, *swattosti* 41, &c. &c. &c. mesto: *ináč, iní, istích, sem, síce, sme, ste, sú, Paňwica, poňeváč, poradila, Rada, Swatosti*, &c.

VI. W mnohích Slowách wiňechává Literi, které sa w dobrém Wisloweňí čugú, k. P. *cuzích* w L. 20, *mezi* 17, *urizeňá* 57, *utwrzugeťe* 43, *zacházagíc* 28, &c. &c. mesto: *cudzích, medzi, Uridzeňá, utwrdzugeťe, zachádzagíc*, &c.

VII. W mnohích Mestách klaďe dluhí Prizwuk (Prúžku, Šrám), kďe ho w dobrém Wisloweňí ňečuť, k. P. *dúš* w L. 16, *hláwu* 13, *zelinék* 60, *dúchownég* 60, *gedowitég* 41, *mogég* 45, *nezwázaněg* 15, *wečitég* 59, *druhú* (w žalugicém Paďe) 35, *dúwernú* 13, *kterí* 47, *ňegákú* 45, *známú* 16, *nad wámi* 54, *oné* 54; *ňedálo* 45, *ňehnúlo* 36, *prišél* 47, *spomenúl* 24, *wipadnúl* 17, *dáli* 27, *máli* 56, *počnúli* 32, *wistáli* 39, *zabudnúli* 11, *ználi* 23, *dálég* 59, *rádňég* 42 &c. &c.

[3] „Krútením *s*" Bernolák volá švabachové *š* (je to švabachové *s* so skrútenou hlavičkou).

mesto: *Duš, Hlawu, Zelinek, dúchowneg, gedowiteg, mogeg, ňezwázaneg, wečiteg, druhu, dúwernu, kteru, ňegaku, známu, nad wami, one; ňedalo, ňehnulo, prišel, spomenul, wipadnul, dali, mali, počnuli, wistali, zabudnuli, znali; dáleg, radňeg*, &c.

VIII. W mnohích Mestách wiňecháwá makki aneb ťekúcí Prizwuk, w kterichžto sa predca w dobrém Wisloweňí winachádzá, k. P. *Franciskáni* w L. 39, *Kapucini* 39, *Kolomazú* 32, *Paulini* 38, *w prwném* 17, &c. &c. mesto: *Františkáňi, Kapucíňi, Kolomažú, Pauľíňi, w prwňém*, &c.

IX. Inde zas klaďe Prizwuk ťekúcí, kde sa w dobrém Wisloweňí ňečuge, k. P. *kďi bi* w L. 23, 43, 56, *kďiž* 4, 28, 32, 43, 55, &c. mesto *kdibi* (*keďbi*), *kdiž*, &c.

Lindán. Bedašku prebedašku! toľko Chib w štiroch Hárkoch!

Lamind. A mimo teho ešče koľko Pľetek, a Klebet babskích! (Str. 27—37.)

Lindán. ... A potom, čo ge to za geden ten Theodulus aneb Anti-Fándly? Čechľi? či Morawec, aneb Hanák? Rusňákľi? či Polák? že tak howorí; ináč opráwďiwí Slowáci powedagú: čo sem písal, to sem písal.

Lamind. Weru! gá Gim, Gegich Milosť! do ista poweďeť ňemóžem; ale na koľko Čloweka z Reči poznáwám, tak misľím, že aňi Čech, aňi Morawec, aňi Hanák, aňi Rusňák, aňi Polák, aňi Slowák ňeňí, ale ľen taký, wolagakí Hurdiburdi: nebo ňekteré Slowa má ze slowenskeg Reči, ňekteré z rusňackeg; a ňekteré s českeg, morawskeg, hanackeg Reči; a aňi gedneg, aňi druheg čistotňe ňehoworí, gak sme uš predtím wiďeľi. (Str. 45.)

Dr. *O. Ferianc:*

ORNITOLOGICKÉ NÁZVOSLOVIE.

Ukážka z časti slovníkovej.*

k a b a (K. pod znač. Hn.) — *jastrab obecný*[1]

kabak — *jastrab obecný*

k a č i c a d i v o k á (Riz.) — *kačica divá*

k a č i c a d o m á c a (Riz.) — *kačica domáca*

k a č i c a t u r e c k á (Riz.) — *kačica pižmová*

kačica belohlavá — Oxyura leuco-

* V budúcom čísle uverejníme ukážku z časti systematickej. *Red.*

[1] Rozloženou tlačou sú vysádzané názvy z literárnych prameňov (meno autora je v zátvorke), jednoduchou mená ľudové, ležatou mená správne; za vypísaným a ľudovým názvom je názov správny.

cephala (Scop.)
kačica čierna — Oidemia nigra (L.)
kačica divá — Anas platyrhyncha L.
kačica hnedá — Oidemia fusca (L.)
kačica hrdzavohlavá — Netta rufina (Pall.)
kačica karolínska — Lampronessa sponsa (L.)
kačica ľadová — Clangula hyemalis (L.)
kačica mandarínska — Aix galericulata (L.)
kačica okuliarnatá — Oidemia perspicillata (L.)
kačica ostrochvostá — Anas acuta (L.)
kačica Stellerova — Polystricta stelleri (Pall.)
kačica strakatá — Histrionicus histrionicus (L.)
kajka severnia (Riz.) — *kajka obecná*
kalandra spevavá — Melanocorypha calandra (L.)
kalinák (Pet.) — *chochláč severný*
kalús (Zát.) — *sova ušatá*
kalužiak bojovný — Philomachus pugnax (L.)
kalužiak Bonapartov — Calidris fuscicollis (Vieill.)
kalužiak Brissonov — Ereunetes pusillus (L.)
kalužiak islandský — Calidris canutus (L.)
kalužiak krivozobákový — Calidris ferruginea (Brünn.)
kalužiak malý — Calidris minuta (Leisl.)
kalužiak morský — Calidris maritima (Brünn.)
kalužiak obecný — Calidris alpina (L.)
kalužiak piesočný — Crocethia alba (Pall.)
kalužiak plavý — Tryngites subruficollis (Vieill.)
kalužiak ploskozobákový — Limicola falcinellus (Pont.)
kalužiak sivý — Calidris temminckii (Leisl.)
kalužiak škvrnitý — Calidris maculata (Vieill.)
kalužiak Wilsonov — Calidris minutilla (Vieill.)
kamenár — *skaliarik obecný*
kamenárik — *skaliarik obecný*
kameniak malý — Arenaria interpres (L.)
kamenik[2] (Gros.) — *drozd skalný*
kamenik (Gros.) — *vodnár potočný*
kana — *myšiak hôrny*
kanálik — *kanárik krotký*
kanárek (Gros.) — *kanárik krotký*
kanárik — *kanárik krotký*
kanárik — *kanárik poľný*
kanárik (Zát., Riz.) — *kanárik krotký*
kanárik divý — Serinus canarius canarius (L.)
kanárik krotký (skrotená forma divého)
kanárik poľný — Serinus canarius serinus (L.)
kaňa — *myšiak hôrny*
kaňa (Mar.) *haja červená*
kaňa bahenná — Circus aeruginosus (L.)
kaňa bledá — Circus macrourus (Gm.)
kaňa myšiak (Zát.) — *myšiak hôrny*
kaňa popolavá — Circus pygargus (L.)
kaňa sivá — Circus cyaneus
kaňe (Gros.) — *myšiak hôrny*
kanje (Gros.) *myšiak hôrny*
kaňúr — *myšiar hôrny*
kaňúr (Škol). — *myšiar hôrny*

[2] Pri značke Gros. fonetický pravopis; podobne pri ľudových názvoch.

káňa — *myšiak hôrny*
kapusňjak — *kanárik poľný*
kapusný čížik — *kanárik poľný*
kavák — *vrana popolavá*
kavka — *kavka obecná*
kavka — *havran čierny*
kavka obecná — Coloeus monedula (L.)
kämenárik — *skaliarik obecný*
kämenej dros — *drozd skalný*
kemeník — *skaliarik obecný*
keňúr — *myšiak hôrny*
klebetnica — *chochláč severný*
klebetnica (Klač.) — *chochláč severný*
klečen (Mar.) — *rároh veľký*
klenkáč — *krivonos obecný* (Štiavnickí vtáčiari rozoznávajú podľa hlasu tri formy krivonosov; jedna z nich je táto.)
kliňec — *dážďovník obecný*
kľocok — *glezg obecný*
klopár — *ďateľ veľký*
kochlač (Gros.) — *chochláč severný*
kochlač brkohlav (Pet.) — *chochláč severný*
kochláč — *chochláč severný*
kochláč (Škol., Zát.) — *chochláč severný*
kochlačka (Pet.) — *chochláč severný*
kochlatý vrabec — *pipíška chochlatá*
kochlička — *chochláč severný*
kochlík[3] — *pipíška chochlatá*
kochnár — *žltochvost domáci*
kochnárik — *žltochvost domáci*
kochniarik — *muchárik sivý*
kokoska (Gros.) — *sliepka vodná*
kolesár — *dážďovník obecný*
kolesár — *strakoš kolesár*
kolesár (K. pod znač. Czam. Sv.) — *dážďovník obecný*
kolesárik — *strakoš kolesár*
kolesiak (K. pod znač. Ssk.) — *jastrab obecný*
kolesiar (Škol.) — *strakoš kolesár*
kolesiar (Riz.) — *strakoš veľký*
koľesnák — *strakoš kolesár*
koľesnár — *strakoš kolesár*
kolesnár malý — *strakoš kolesár*
kolesnár veľký — *strakoš veľký*
koľesovka — *dážďovník obecný*
kolibárik — *kolibiarik* (všetky druhy)
kolibiarik Brooksov — Phylloscopus subviridis (Brooks)
kolibiarik hnedý — Phylloscopus fuscata (Blyth)
kolibiarik horský — Phylloscopus bonelli (Vieill.)
kolibiarik hôrny — Phylloscopus sibilatrix (Bechst.)
kolibiarik menší — Phylloscopus collybita (Vieill.)
kolibiarik Pallasov — Phylloscopus proregulus (Pall.)
kolibiarik severný — Phylloscopus borealis (Blas.)
kolibiarik Schwarzov — Herbivocula schwarzi (Radde)
kolibiarik väčší — Phylloscopus trochilus (L.)
kolibiarik zelený — Phylloscopus nitidus (Blyth)
kolibík — *kolibiarik* (všetky druhy)
kolibjar — *kolibiarik menší*
kolibjarik — *kolibiarik menší* (ale aj ostatné druhy)
kolibkárik — *kolibiarik menší*
kolibník — *kolibiarik menší*
kolibrík — *kolibiarik menší*
kolibrík — *oriešok obecný*
kolohrivec — *kolohrivec horský*
kolohrivec (Zát.) — *kolohrivec horský*
kolohrivec horský — Turdus torquatus (L.)
kolohrivý drozd — *kolohrivec horský*
kolovlha — *vlha obecná*

[3] l je polotvrdé.

koluhaluha — *vlha obecná*
kolutavlha — *vlha obecná*
koľuha — *vlha obecná*
kominár — *žltochvost domáci*
kominár — *muchárik sivý*
kominár — *dážďovník obecný*
kominár — *vrabec domáci* (pri rozlišovaní od „poliačika“)
kominárik — *muchárik sivý*
kominárik — *žltochvost domáci*
kominárik — *dážďovník obecný*
komiňarka — *dážďovník obecný*
koniar (Zát.) — *sýkorka veľká*
konipások biely (Zát.) — *trasochvost biely*
konipások žltý (Zát.) — *trasochvost žltý*
koňjarik — *trasochvost žltý*
koňjarka — *trasochvost žltý*
konopas (K. pod znač. M.) — *trasochvost biely*
konopások (K. pod znač. M.) — *trasochvost biely*
konopjelka — *konôpka obecná*
konopjenka — *konôpka obecná*
konopjar — *konôpka obecná*
konopjarik — *konôpka obecná*
konopjarik — *krivonos obecný*
konopka — *konôpka obecná*
konopka (Gros.) — *konôpka obecná*
konopnárik — *konôpka obecná*
konopník — *konôpka obecná*
konôpka — *konôpka obecná*
konôpka — *hýľ obecný*
konôpka (Riz., Zát., Škol.) — *konôpka obecná*
konôpka obecná — Carduelis cannabina (L.)
konôpkár — *konôpka obecná*
kontoš — *pipíška chochlatá*
kopčík (K. pod znač. Ssk.) — *krahulec obecný*
kopčok — *krahulec obecný*
kormorán chochlatý — Phalacrocorax aristotelis (L.)
kormorán malý — Phalacrocorax pygmaeus (Pall.)
kormorán obecný — Phalacrocorax carbo (L.)
kornútka (K.) — *pustovka obecná*
korupka — *jarabica poľná*
kos (Gros.) — *drozd čierny*
kosak — *dážďovník obecný*
kosák — *dážďovník obecný*
košinárik — *trsteniarik* (všetky druhy)
kotúľač kolohrivý (Pet.) — *kamenigk malý*
kotvrl(k)a (K. pod znač. K. VI.) — *labduška*
kováčik — *brhlík európský*
kováčik — *muchárik sivý*
kováčik — *oriešok obecný*
kovalik — *brhlík európský*
kovár — *lastovička obecná*
kozárik — *dážďovník obecný*
kozodoj — *lelek európský*
kozodoj (Škol., Riz.) — *lelek európský*
kozodoj obecný (Zát.) — *lelek európský*
kozodoj (Gros.) — *lelek európský*
kozol — *lelek európský*
kojuja — *lelek európský*
kôrovník — *kôrovník dlhoprstý*
kôrovník dlhoprstý — Certhia familiaris (L.)
kôrovník krátkoprstý — Certhia brachydactyla (Brehm)[4]

[4] Vysvetlenie k značkám pri excerpovaných názvoch:
Gros. = Grossinger: Historia naturalis. Posonii 1793.
K. = Kálal, Miroslav, dr.: Slovenský slovník. V B. Bystrici 1924.
Klač. = Klačko Rudolf: Zoologia pre vyššie triedy stred. škôl. Preklad. V Prahe 1924.

Ing. *Juraj Ferényi:*

POZNÁMKY K TECHNICKÉMU NÁZVOSLOVIU.

Slovenský kultúrny život zaznamenal v tomto roku veľkú udalosť. Matica slovenská a Klub inžinierov Slovákov započaly vydávať Technický obzor slovenský, prvý technický časopis slovenský.

Nadšená ozvena, ktorú tento skvelý kultúrny čin vyvolal, bola najpresvedčivejším dôkazom, že slovenská verejnosť už dávno pociťovala potrebu vydávať technický časopis, ktorý by soskupoval okolo seba slovenských pracovníkov technickej vedy, staral sa o zveľadenie technickej stránky slovenskej kultúry a tým aj o sociálny vzostup Slovenska.

Tento časopis bude mať značný vplyv aj na slovenskú jazykovú kultúru, ktorá doteraz nemala orgánu, čo by bol sústavne pestoval jazykovú stránku technických vied.

Preto úlohou Technického obzoru slovenského bude aj propagovať a rozširovať záslužnú prácu Odboru Matice slovenskej pre technické názvoslovie v Bratislave. Slovenská verejnosť si málo všíma tohto záslužného diela a ani nevie, že doteraz vyšly už tri sväzky veľkého technického slovníka s textom nemeckým, českým a slovenským. Elektrotechnické názvoslovie je úplne hotové a zo strojníckeho slovníka vyšiel už prvý sväzok.

Bohužiaľ, nebadať ešte, že by slovenskí technickí pracovníci boli oboznámení s prácou tohto odboru Matice slovenskej a používajú ešte vždy technické názvy, ktoré sa už dávno nahradily lepšími a slovenskejšími.

Niekoľko ukážok.

Para, plyny, tekutiny atď. sa rozvádzajú *potrubím*, a nie „rúrovodom", ako to často čítavame. Potrubie sa skladá *z trúb*, a nie „z rúr". Technické názvy *potrubie, trúby*[1], *prírubové a objímkové spoje* sú normalizované Československou normalizačnou spoločnosťou

---

Mar. = Martinka, Jožo, dr.: Sokoliarstvo na Slovensku. Slov. pohľady, roč. XLIII, 1927.

Pet. = Petényi, J. Salamon: Madártani töredékek. Upravil Csörgey T., Budapest 1904.

Riz. = Rizner, Ľudovít: Živočíchopis. V Uhorskej Skalici 1875.

Škol. = Školník, Prostonárodný ev. školník. Tretie vydanie. T. Sv. M. 1881.

Zát. = Záturecký, A. P.: Naše vtáctvo. Dom a škola, roč. X, 1894.

[1] S jazykovej stránky nemožno pokladať za chybné slová *rúra* a *rúrovod*, no v záujme poriadku treba sa pridržať ustálených názvov. *Redakcia.*

a sú lepšie ako z nemčiny prevzaté slová „rúra, rúrovod, flančňa a mufňa."

Potrubie sa uzaviera *záklopkami* (ventilmi) alebo *zasúvatkami*[2], a nie „šupátkami" alebo „šúpatkami", pretože české slovo „šoupátko" nemožno hláskoslovne poslovenčiť. Odbor Matice slovenskej pre technické názvoslovie ustálil pre šoupátko názov „zasúvatko, vsúvatko". Aj v češtine začína sa ujímať slovo „souvátko" namiesto „šoupátka."

Často stojí v technických zprávach, že potrubie bolo „zacpané" a že „ucpávka" turbíny nebola tesná. Upozorňujeme, že potrubie môže byť len *zapchaté* a že turbína má *zapchávku*, a nikdy „ucpávku".

Trúby, plechy, ploché železá atď. sú *hrubé*, a nikdy nie „silné" alebo „tlsté". Nesprávny je výraz: „sila, tĺštka" steny nejakej konštrukcie bola na pr. 10 mm. Správny je len názov *hrúbka* steny.

Na štítoch natieračských firiem často stojí: X. Y., lakýrnik. Toto slovo je nesprávne. U nás sa lakuje a preto správny je len názov *lakovník*. Transmisné hriadle bývajú uložené *v guľkových ložiskách*. Slovo „guličkové" alebo „guľôčkové" ložisko je chybné. Ložiská mávajú *paňvy*, a nie „panvy" alebo „panve". Menšie, málo zaťažené ložiská sú *vypuzdrené puzdrami*. Slová „vypúzdrené" a „púzdro" sú chybné.

Časťou kotla je *kúrenište, ohnište*, alebo proste *pec*, a nikdy „topenište", lebo v slovenčine má slovo *topiť* (*roztápať*) iný význam ako v češtine, kde znamená kúriť. V peci *kov sa topí*, a nie „taví", ako to stojí často aj v učebniciach. Rovnako nesprávne je: kovový drôt „sa rozžhaví", keď prúd ním prechádza. Správne je: *rozžeraví sa*. Stroje, ktorými sa drví kameň, menujú sa *drvičmi*, a nikdy „drtičmi". Rozdrobený kameň je *tlč*, a nie „drť". Rozvod má *tiahla, tyče* a *týčky*, a nie „tyčinky". Horná časť záklopky volá sa *veko*, a nie „víko". Dôležitou časťou ďalekohľadu je *šošovka*, nie „čočka".

Často počuť, že istá továreň zhotovila parný stroj alebo parnú turbínu o „vysokom" tlaku. Tlak nemôže byť „vysoký", len *veľký*.

Miesto „cajchovať, cajchovný, cejchovný úrad" používajme správny názov *značkovať, značkovací úrad*.

Robotník, ktorý pracuje na *točovke*, volá sa *tokár* a práca, ktorú koná, *točenie*.

Elektrotechnici často používajú nesprávny výraz „rovnosmerný" prúd. Prúd môže byť alebo *jednosmerný*, alebo *striedavý*.

---

[2] Je rozhodne lepšie utvoriť nové slovo od *zasúvať* namiesto nesrozumiteľných „šupátko" alebo „šúpatko". Lenže v slove „zasúvatko" načim nahradiť príponu *-tko* príponou *-dlo*. *Red.*

Drevená konštrukcia je *z dosák*, a nikdy „z prkien", a spočíva *na brvnách*. Názov „trám" treba nahradiť pôvodným slovenským slovom *brvno*.

Je povinnosťou každého technicky vzdelaného Slováka, aby úzkostlivo dbal na jazykovú čistotu a pôvodnosť slovenského technického názvoslovia a nesprávne väzby oznamoval Odboru Matice slovenskej pre technické názvoslovie v Bratislave, Rad Ivana Šimonyiho č. 15. Názvoslovná komisia bude ich sbierať a s času na čas uverejňovať.

Ján Mihál:

Z PREKLADOVEJ LITERATÚRY.

V Slováku zo dňa 23. V. 1937 čítal som noticku pod titulom „Merežkovskij v slovenčine" o Prídavkovom preklade Juliana Apostatu od Merežkovského, o ktorom hovorí A. Brückner, poľský slavista, že „z pod jego pióra wyszly najcenniejsze romanse historyczne ruskie" (Historja literatury rosyjskiej II, 384).

V Slováku vyčítali prekladateľovi Prídavkovi, že mnohé jeho vety „pôsobia torzovite" a sú vraj „znešvárené".

Pôvodca tej noticky zaiste neporovnával preklad s originálom a svoje poznámky o preklade s jazykovej stránky porobil čiste expresionisticky. — Také „expresionistické" referáty bývajú zvyčajne neúplné: buď glorifikujú, buď krivdia nezaslúžene. Aby som tomu vyhol, porovnával som daktoré partie prekladu s originálom, vydaným v Berline roku 1922 v nakladateľstve I. P. Ladyžnikova.

Ale i bez porovnávania môžme smele povedať, že Prídavok je z tých prekladateľov, ktorí sa usilujú dbať na čistotu jazyka slovenského so stránky lexikálnej. V jeho preklade najdeme málo lexikálnej cudzoty. No najde sa zato, na pr. — bol Julian prehlásený... za (9, 12) m. *bol vyhlásený za;* ložnica (všade) m. *spálňa*, hoc v origináli je len spalňja; vojvodcovia zdravia cisára (28) m. *pozdravujú*, hoc podľa ruskej pôvodiny pýtalo by sa tu skôr za ruské „privietstvujut" naše *vítajú*.

P. by sa nebol zamak prehrešil, keby bol r. *lilovago* prekladal slovom *lilavého* m. fialového (II, 12), keďže toto slovo je známe nielen na Slovensku, ale i v češtine.

V úvode (10) latinská veta „peregrinantes mutant coelum, non animum" mala sa preložiť takto: *pútnici menia nebo, ale nie ducha*, lebo človek nemôže zmeniť „dušu", ale *ducha* hej. I v slovenčine načim rozonávať *duša* a *duch*.

Keď sa komukoľvek i sto ráz páči slovo „nádhera", neoduševň-

ňujem sa zaň a budem proti nemu tobôž, keď máme zaň veľmi dobrú slovanskú korešpondenciu — *veľkoleposť*. Ruské „pochoronnaja pyšnosť" preložil P. ako „pohrebná nádhera" (232), hoc mohol to spraviť proste: *pohrebný prepych* a bol by zostal vernejším originálu a slovanskejším v jazyku.

Ostatná veta prvého dielu v pôvodine zneje takto „i vzdrognul", t. j. i *strhol sa*, čo P. preložil: „a zachvel sa". Medzi *„strhnúť sa"* i *„zachvieť sa"* je veľký rozdiel: strhnúť sa vyjadruje vnútorné — nechcem povedať, že práve duševné — hnutie, kým „zachvieť sa" vyslovuje hnutie vonkajšie. Veď hovorievame, vraj *chveje* (*trasie*) *sa ako osika*, no nikdy nik nepovedal ešte, že sa strha ako osika.

Prekladateľ má veľmi rád adjektíva z particípií l-ových, ktorým môžeme ľahko vyhýbať; na pr. v I. diele na 7. strane stretáme sa s takými, ktoré bol mohol prekladateľ obísť: *„Pod potolkom, počernevšim ot jednago dyma, viseli..."* v preklade: Pod povalou, očernelou štipľavým dymom, visely... Smysel ruského textu je: *Pod povalou, počernutou od štipľavého dymu* etc. Teda v ruskom texte sa nehovorí, že by povala bola už očernutá, je len *počernutá*. Je to nuansa, ktorá v celku je kvapkou v mori, ale prečo by sme mali pripraviť čitateľa hoc i o takú maličkosť? — Na tejže strane: Dom sa všeobecne pokladal za podozrelý. Orig.: *Dom sčitalsja podozriteľným*. Nuž prečo by sme to neboli mohli povedať po slk. takto: *Dom bol podozrivý* alebo: *Dom pokladal sa za podozrivý*. I na 17—18. strane malo byť *vybledlutá* m. vybledlá.

Pri cudzom slove gr. chlamys mal skloňovať nom. *chlamida* — gen. *chlamidy* a pod., nie nom. chlamis, gen. chlamidy (18). Potom nebolo by bývalo od veci za slovom chlamida dodať v skobkách (*široký grécky plášť*), aby textu porozumel i ten plne, kto jednak nemá naporúdzi lexikon, jednak — i keď ho má — nemá času na to, aby v ňom hľadal.

Prekladateľ vetu „... *pijannyj centurion rvalsja k nemu*" podal takto: ... opitý centúrio sa šarpal a chcel sa pustiť do neho"?! Nemohol to povedať cele hladko takto: ... *opitý centúrio sa ruval k nemu i kričal:*..."? Slováci šarpú domy, stromy, druh druha, sami seba, ale nikdy „sa nešarpú", aby sa voľakam prebili; tam sa len *rujú* (33, I).

Na tejže strane čítame „hlasne sa zasmial", ale v r. texte stojí toto: *on gromko zachochotal*, čomu zodpovie naše: *hromove sa zarehotal, zachichotal*, hoc ostatné pristane len nežnému pohlaviu, to sa *chichoce*, mužský sa *rehocú*.

Prečo neponechať r. *každyj deň vižu* po slk. tiež: *každý deň vidím*? P. sa zdalo „denne vidím" slovenskejším? Veď i Rusi môžu povedať: *Ježednevno vižu*.

Ale zostaňme v II. diele na 13. strane. Tu najdeme dosť nesprávn-

ností, ktoré Prídavkovi nevyčitujeme, len ho upozorňujeme, aby v budúcnosti pre dobro veci vyhol takým lapáliám. Je pravda, že v r. texte je tiež *tolstyj železnyj prut*, čo po slk. je: *hrubý železný prút*, ale nijako nie len „železný prút". Keď už bez slova hrubý, teda bez atribútu, to potom v slovenčine musí byť: *železnú tyč*, lebo z kontextu sa tak pýta; levov krotia skôr *železnými tyčami* ako *prútmi*.

V origináli veľmi krásne to povedal Merežkovskyj *„iz za steny slyšalosj rykanie zvěra"*, čo my po slovensky povieme takto: zpoza *steny bolo počuť revanie zvera*, a nie „za stenou bolo počuť". Predložkou *zpoza* (r. *iz za*) naznačujeme i smer slovesom vysloveného deja, tuná hlasu revania, ktoré v tomto prípade zpoza steny prichádzalo k polucháčom.

V slk. knižke vždy by som dal prednosť *obrve* pred obočím, tak mohol napísať i P. za r. *iz — pod siedych brovej* po slk. *zpod šedivých obŕv*, no nie „zpod sivého obočia". „Sivé obočie" môže byť krásne, ale v skutočnosti hovorievame len o *šedivých obrvách*.

Ruskému *na golove boltalasj... šapka, v vide kolpaka* zodpovedá *„na hlave knísala (opálala) sa mu čiapka, podobná kapucni"*, no nie „na hlave sa mu kolísala čiapka, na spôsob nočnej!" Nočné čiapky nemajú predsa „ostré rohy a chránidlá na uši".

Ďalej tamže: *kolotit chozjajin molotkom po kamňju*, t. j. *„mláti domáci kladivom po kameni"*, nie „klope domáci pán kladivom do kameňa", veď Rus by potom povedal Prídavkovu vetu takto: *stukajet chozjajin* etc. V tej situácii možno použiť len sloveso *mlátiť* alebo *trepať*, ak chceme presne vystihnúť smysel ruského slovesa *kolotiť*. Isteže pôvodca hyperbolizoval, ale tak mal urobiť i prekladateľ.

I na tejto strane najdeme miesto, ktoré prekladateľ neporozumel. Tu je: *prokľjatyje bogi — točno smějutsja nado mnoju, korčat bezstydnyja chari*, t. j. *„prekliati bohovia — ako by sa vysmievali zo mňa, vykrivujú (krčia) nehanblivé vyškieravé tváre"*, no nikdy nie: „... — ako by sa mi vysmievali, kričia masky bez hanby"!

V tomže diele na 12. strane *koňjucha* prekladá slovom štolba, hoc by mu bol cele stačil slk. *koniar*. — Za r. *proščaj* najlepšie sa hodí *s Bohom*, nie „buď zdravá". — Za r. *raznocvětnými šelkami* stačilo *rozličnofarebnými hodvábmi*, nie „rozmanito farbeným farebným hodvábim. Potom, prečo „hodvábie" m. hodváb? — Náš *podolok* cele zodpovie r. *podol*, teda nebolo treba prekladať ho obrubou.

Nominálnu vetu: *Nu, prosto zagľjaděnie* by som podal v slč. figúrou etymologickou — *No, oči si vyočíš!* Alebo i takto: *No, oči necháš na ňom!* „No, prosto niečo — nevídaného" nezapadá do rámca tej celej motivácie.

„Počěloval ich i příčmoknul" by som preložil takto: *pobozkal ich a cmukol*, nie zamliaskal. Keď bozkávame, môžeme len *cmuknúť*, čo

prekladateľ i sám zaiste dobre vie, veď dokázal to na 14. strane, kde má správne — mliaskajúc jazykom, — teda *jazykom mľaskáme,* nie mliaskame, lebo tá dvojhláska robí slovo dajak surovším, hrubším. Nášmu *mľaskať* zodpovie r. *ščolkať,* ako nachádzame na patričnom mieste (257) i v origináli. Na 11. str. *„Sovsem s nog sbilsja"* by som verne preložil takto: *Ani nôh si nečujem.* Tak to hovorieva náš ľud. Menej je vhodný Prídavkov preklad: Som unavený ako kôň. Je to fráza príliš vulgárna, menej estetická.

Keby ruský autor bol chcel obuť poddiakona sv. Apoštolov (11), veľkého milovníka cirkusu, do obuvi, ktorú po slk. voláme *črievičkami,* to by tú obuv bol po rusky pomenoval *tufľou* alebo *polubotinkou,* nie polusapožkou. Ruskému *polusapožku* zodpovedá v slovenčine *poločižmička,* t. j. *čižmička s krátkymi holenkami* (*sárami*).

Zastavíme sa chvíľku i na strane 10. Nenačim vymýšľať za r. *zagľjadětsja* nový slk. výraz „zapozerať sa", lebo my to takisto povieme: *zahľadieť sa,* prečo potom za r. *„s prostodušnym udivleniem zagľjaděvšisj na mogučuju goluju spinu atleta, ľjubovalasj těm . . ."* malo znieť *„. . . keď sa bola zahľadela s prostomyseľným údivom na mohutný holý chrbát atleta, kochala sa"*, nie: keď sa bola s prostomyseľným údivom zapozerala . . . etc.

V slovenčine máme práve tak slovo *tokár, tokáreň, točiť* a druhé deriváty ako v ruštine, prečo za r. *vytočennaja iz slonovoj kosti* — malo stáť i po slk. len — *vytočená zo slonovej kosti* m. vybrúsená zo slonoviny.

Vážne nedostatky som zistil na str. 9. V origináli som čítal: *Udušlivyj vozduch, propitannyj zapachom navoza, vejal teplotoju koňjušen.* V preklade mám námietky proti prístavku podmetu, ktorý nezodpovedá tomu, čo sa hovorí v origináli. Prístavok *„propitannyj zapachom navoza"* znamená — *presýtený zápachom trusu,* — no nie „presýtený zápachom oleja", ako píše prekladateľ.

Teraz si pozrieme dačo z prvého dielu. Tak hneď na 17. strane v prvom odseku poslednú vetu podal prekladateľ skonfundovane. V origináli čítame: *Izobraženija jazyčeskych bogov, ostavšisj neprikosnovennymi, sčitalisj izobraženijami christijanskych svjatych, Kozmy i Damiana,* t. j. *Zobrazenie pohanských bohov, ktorých zanechali* (alebo opustili) *ako nedotknuteľných, pokladali za zobrazenie kresťanských svätých Kozmu a Damiana.* No P. spravil to takto: „Zobrazenie pohanských bohov, ktoré zostaly nedokončené a nedostatočné, pokladali za etc."

R. *užin* môžeme prekladať len naším *večera,* nikdy nie „olovrant", ako to urobil P. na str. 18. — Takže r. *„s odnim iz těch lic"* mal preložiť — *s jednou z tých tvárí,* — nie „tvári mal také" (18). — Slk. *tvŕdza* (pevnosť) je po r. *kreposť,* r. *zamok* je i po slk. len *zámok,* teda

nie „na osamelú tvŕdzu", ale — *na osamotený zámok.* — Slk. *pomykovo* je po r. *smuščenie,* r. *zatrudnenie* je po slk. *ťažkosť, ťažkosti,* teda *„Helvidius bol vo veľkej ťažkosti"*, nie ... vo veľkom pomykove" (19).

R. *chlěv* môže byť náš *chliev,* ale i naša *staja,* to závisí od opisovanej situácie. Tak ako ho podáva P., môžeme ho prekladať len našou *stajou,* lebo na konci toho odseku (20. str.) sa hovorí, že *„gazdiná dojila kravu"*, čo nemohla robiť v chlieve, ale v *staji.*

Keď Rus hodí do ohňa *„sušenoj travy"*, aj Slovák hodí to isté, nie „sušené byliny" (23); podobne, keď sa Rus *chvasce,* i Slovák sa len *chvasce,* nie „chváli sa (25).

R. *„i ona prinosila lakomstva nočju tajkom"* malo sa vyjadriť verne — *i prinášala chlapcovi lakôtky v noci potajomky,* — nie bez adverbia „potajomky" (27). — Nechajme len pre slovenčinu slovo *starena, starká,* nech má ruština svoju „staruchu" (27)!

„Julianu snitsja" nemôžme prekladať; Julianovi sa vidí, — ale: *Julianovi sa sníva!*

Na 33. strane zasa prekladá pôvodné *sědymi* adjektívom sivými, keď je to *šedivými;* podobne tamže, vraj eunoch má „napuchnutú tvár". Čo by! *Eunoch má odutú tvár,* na čo mohol P. prísť podľa r. *odutlovatyj.*

V originále čítame: *koleni podognulisj,* čo P. podáva vraj „kolená sa mu prehly" m. *kolená sa mu podlomily,* ako to hovorievame (33).

Ruské: *„Lovko mi ich proveli"* povie Slovák takto: *šikovne sme ich dostali* alebo *vrtko sme ich dostali,* nie „obratne sme ich napálili" (33)!

Pozrime ešte na koniec prvého dielu! R. *„Tvoj čas prišel"* je po slovensky: *Tvoja hodina prišla,* alebo: *Hodina ti odbila,* hoc správne je i to: Tvoj čas prišiel (I, 230).

R. *„Blagodarite olimpijcev, darovavšich nam pobědu"* stačilo povedať takto: *Ďakujte Olympanom, ktorí nám darovali víťazstvo,* zbytočné bolo hovoriť: Žehnajte Olympanom, ktorí nám udelili víťazstvo (I, 230).

Radil by som majiteľom klasických kníh, ak dostali Juliana Apostatu, aby si na 230. str. dolu opravili text takto: *„Z ďalekých kohort, ktoré stály sozadu a nedopočuly slov Juliana, ozýval sa oduševnený krik: — Sláva božskému Augustovi, sláva, sláva!*

A vždy hlasnejšie a hlasnejšie so štyroch koncov roviny, pokrytej legiami, ozýval sa krik."

Teraz nasleduje tri razy „Sláva!", čo je v preklade už správne.

Za túto spleteninu neviníme prekladateľa, ale skôr redaktora.

Na 231. str. má byť *„vojak-kováč"*, nie jednoducho: „Z lesa vystúpil kováč" etc.

*

Končím. Nerozoberám ďalej. To, čo som vyčítal, nerobil som, aby som znechutil Prídavka v robote, za ktorú mu musíme byť vďační. Radím mu, aby si dával lepší pozor, veď dobrú snahu jeho prezrádzajú dobré slovakizmy, ktorých som v knihe našiel dosť a dosť, len zbytočné by bolo o nich hovoriť. Som presvedčený, že najbližší Prídavkov preklad z ruštiny nás všetkých uspokojí.

Henrich Bartek:

SPISOVNÝ JAZYK SLOVENSKÝ.

V sbierke úvah Slovanské spisovné jazyky v době přítomné[1] vyšla i dávnejšie oznamovaná štúdia Jána Stanislava o spisovnom jazyku slovenskom. So záujmom — lež istými oprávnenými výhradami — dali sme sa do čítania spomenutej práce, ktorá pochopiteľne má značne úryvkovitý charakter, čo ľahko vysvetliť, keď uvážime, že jej pôvodca zaoberal sa predovšetkým popisnou dialektologiou slovenskou a cirkevnou slovančinou, takže doterajšia jeho publikačná činnosť málo mu umožňovala podrobnejšie skúmať dejiny spisovnej slovenčiny a súčasný jej stav. Preto nemohol si o nich urobiť ani ucelený a na vnútorných súvisoch založený náhľad. Doteraz Ján Stanislav hlavne z rozličných mimovedeckých príčin vyhýbal sa iniciatívne zasiahnuť do normovania spisovnej slovenčiny, hoci ako bývalý člen prvej pravopisnej komisie Matice slovenskej ešte pred vydaním Pravidiel slovenského pravopisu roku 1931 mohol a mal sa postarať o usmernenie rečového vývinu, a to podľa zásad najnovších prúdov v jazykovede, z ktorých prijal aspoň terminologiu (v Liptovských nárečiach).

Stanislav potreboval päť rokov, pokým sa odhodlal vystúpiť s kritikou o jazykovej kultúre, pestovanej v Slovenskej reči. Svojím stanoviskom priklonil sa k tomu ideologickému prúdu, s ktorým stojime v tichom a vytrvalom boji. — Pritom Stanislav osvojil si prudko útočný tón svojho učiteľa Weingarta, ale už nie jeho väčšiu obozretnosť vo vyslovovaní ďalekosiahlych mienok. Hodnota Stanislavových úsudkov, často hodne autoritatívnych, lež bez náležitého a presvedčivého odôvodnenia, dá sa najlepšie posúdiť, ak preberieme rad radom všetky kapitoly jeho štúdie, lebo len tak sa ukáže jeho postup a pracovná metoda, ktorej chýbajú základné predpoklady: svedomité zistenie skutočného stavu a na jednotných princípoch založený náhľad na normovanie a kultivovanie spisovného jazyka.

Už rozbor prvej kapitoly Stanislavovej úvahy ukazuje všetky jeho slabiny. „Príchod spisovnej češtiny na Slovensko" nevysvetľuje na základe zachovaných písaných pamiatok, ale podľa vlastnej fantá-

[1] Vydal Melantrich v Prahe v septembri 1937.

zie. Stanislav tvrdí, že v 2. polovici 14. storočia „slovenský národný život rástol (svedectvom toho je listina uhorského kráľa Ľudovíta z 1381, v ktorej zaisťuje žilinským Slovákom rovnaké práva ako Nemcom), kultúrny život vzrastom a bohatstvom slovenských miest a slovenských zemanov prúdil širokým tokom, čoho dokladmi sú pamiatky výtvarného umenia tej doby atď." Pekné sú aj slová: „Slovenská mládež vtedy prichádza do Prahy načierať z toho bohatého žriedla; načiera z plna priehrštia a odnáša si to domov na Slovensko. Na Slovensku zasieva kus českej kultúry a osádza jej hlavnú predstaviteľku — jazyk — do slovenskej zeme." A ďalej: „Slovenská inteligencia dômyselne siahla za týmto hotovým a jemným nástrojom, zaťažkaným už dlhou tradíciou a kultúrnou silou a živila sa ním niekoľko storočí." Podľa Stanislava v 14. storočí „slovenské kruhy maly veľké kultúrne a teda aj jazykové požiadavky a potrebovaly živú, vyspelú a vábivú jazykovú formu, ktorú by mohly takrečeno intímne vychutnávať". — Stanislav tieto svoje beletristické tvrdenia ničím nemohol dokázať, takže čitateľovi, ktorý sa zaoberal hľadaním dôkazov o rozšírení češtiny na Slovensku v 14. storočí, neostáva nič iného, ako „vychutnávať" „vábivú" romantickú silu Stanislavovej predstavivosti, ktorá by sa azda bola mohla uplatniť na nižšom stupni slovenskej vedy za čias Sasinkových, ale nie dnes. Hovoriť o „slovenskej" inteligencii, o bohatstve „slovenských" miest a o „slovenských" zemanoch je viac ako povážlivé, veď v druhej polovici 14. storočia nemáme dokladov ani o akomsi „slovenskom národnom živote", ktorý existuje len v predstave Stanislavovej. Jediná listina o rovnoprávnosti Slovákov a Nemcov v meste Žiline neoprávňuje nikoho tvoriť si záver, že v tie časy národnostné pomery v ostatných mestách boly priam také. Veď je dostatočne známe, že práve najbohatšie mestá ešte dlho po 14. storočí zachovaly si nemecký ráz. Niet dokladov ani o tom, že zemania v 14. storočí boli naozaj „slovenskí zemania", t. j. národne uvedomelí. Z rozvoja umenia na Slovensku nemožno nič vyvodzovať pre rozšírenie spisovnej češtiny na Slovensku. — Musíme mať toľko smelosti a uznať, že na gotickom umení na Slovensku mali veľmi veľkú účasť práve nemeckí kolonisti. Pravda a spravodlivosť kážu, aby sme si neprisvojovali, čo nie je naše, a aby sme nerobili ďalekosiahle závery z niečoho, čo s duchovným životom slovenským nemá takých úzkych spojív, ako predpokladá Stanislav.

Podnes nepodarilo sa najsť dokumenty, svedčiace o rozšírenosti spisovnej češtiny na Slovensku v 14. storočí. A keby sa niekedy aj našly, na podstate veci nezmení to nič. Ale do tých čias musíme pokladať vedomé skresľovanie skutočnosti za základnú chybu, ktorej sa nesmie dopustiť vedecký pracovník, i keď tým sleduje pre seba dobrý cieľ. Stanislav v závere k tejto kapitole sám uznáva, že prvé

písané pamiatky české sú už z dvadsiatych rokov 15. storočia. Nuž potom sa právom čudujeme, že zámerne štylizuje vec tak, ako by čeština už v 14. storočí bola prenikla na Slovensko.

Druhá kapitola má názov „Jazyková kultúra na Slovensku v starších časoch". Začína ju Vavrincom Benediktim z Nedožier. Pre nás je tu nepochopiteľný autorov skok zo začiatku 15. storočia do 17! Prečo nehovorí vôbec nič o tom, aké boly osudy češtiny na Slovensku v 15. a 16. storočí? Prečo tu niet slova o jej funkciách v našom verejnom živote? — Odpoveď je po ruke: Stanislav sa nezaoberal štúdiom češtiny na Slovensku v spomenutých dvoch storočiach, ani nezisťoval jej jazykovú úroveň. Keby to bol spravil, bol by sa presvedčil, že čeština v tie časy mala u nás veľmi obmedzenú úlohu. Bola výpomocným úradným jazykom, písanou dorozumievacou rečou, lež nevydala nijakých hodnotných plodov umeleckých, neuplatňovala sa v krásnom písomníctve, takže nebola v pravom slova zmysle spisovným jazykom. Úradné listiny a zápisnice, cechovné artikuly a súkromné listy, niektoré náboženské aktá nie sú jednak len literatúrou. V literárnej češtine vyjadrené bohaté duchovné prúdenie v krajinách českých v 15. a 16. storočí nenašlo nasledovníkov na Slovensku. Nuž ako tu možno hovoriť o ozajstnom spisovnom jazyku, o jazykovej kultúre? — A potom: úroveň češtiny v 15. a 16. storočí na Slovensku bola veľmi slabá. Veď od samých začiatkov češtiny na Slovensku Slováci si ju museli poslovenčovať, aby im bola prístupná a vo všetkom srozumiteľná. Možno hovoriť o jazykovej „kultúre" češtiny u nás, keď to vlastne ani čistá čeština nie je, ale iba čeština, premáhaná slovenskými prvkami?

Celú túto kapitolu spracoval Stanislav hodne ledabolo. Tak na príklad podľa Pražáka, teda z druhej ruky, cituje Benediktiho, ktorý sa v svojej českej gramatike roku 1603 ponosoval, že Slováci spisovnú češtinu veľmi zanedbávajú; no na vyváženie tohto tvrdenia odvoláva sa na pochvalný výrok Benediktiho, ktorý uvádza, že učiteľ Albert Husselius z Prievidze cvičil svojich žiakov v pravopise a dobrej reči. Stanislav Benediktiho nečítal. No pomer Slovákov k češtine koncom 16. storočia a začiatkom 17. nebol taký idylický, ako si to predstavuje Stanislav. Anton Banik v štúdii Ján Baltazár Magin a jeho politická, národná i kultúrna obrana Slovákov roku 1728[2] spomína, že Benediktí v svojej gramatike obraňuje sa i proti výčitke, že ako Slovák napísal českú gramatiku a odôvodňuje to tým, že aj Nemci, Taliani, Francúzi a Česi píšu latinské a grécke gramatiky. Stanislav zamlčal i dôležité výroky Benediktiho, ktoré tu podávame v Banikovom preklade: „Ale tu naozaj zdá sa mi, že napomínať musím hlavne svojich rodákov Slo-

[2] Porov. Sborník literárno-vedeckého odboru SSV, roč. 1936, str. 241.

vákov, u ktorých je najväčšia nedbalosť v pestovaní svojho jazyka: natoľko, že daktorí (a hovorím o niektorých zo skúsenosti) chvália sa nielen tým, keď nečítajú české knihy, ale aj keď ani jednej nemajú v svojich bibliotékach. Tak sa stáva, že keď príde im hovoriť o veciach domácim jazykom, pololatinsky musia rozprávať. Ostatné nevýhody jeho zanedbaného štúdia nejdem spomínať... Ani ich ja nenútim azda k českému jazyku, ale k cvičbe a k pestovaniu vlastnej reči navádzam: najmä keď oplývajú školami nielen v mestečkách a v mestách, ale i na dedinách". — Teda Benedikti už roku 1603 nabádal Slovákov, aby písali po svojom. Jeho slová o pomere Slovákov k češtine zavážia viacej než akékoľvek problematické predpoklady o vysokej jazykovej kultúre spisovnej češtiny na Slovensku koncom 16. a začiatkom 17. storočia. — Nech Stanislav označí literárne diela z tej doby, ktoré sa vyznačujú vysokou jazykovou kultúrou spisovnej češtiny na Slovensku, potom mu radi uveríme. Ale do tých čias na základe zachovalých písaných pamiatok z tej doby musíme čo najrozhodnejšie odmietnuť jeho kombináciu o jazykovej kultúre češtiny na Slovensku, lebo ju nemožno nijako doložiť.

Tretia kapitola „Kultúra českého (slovenského) jazyka na školách v XVII—XVIII. stor." začína sa týmito slovami: „V XVII. a XVIII. stor. kultúra československého jazyka na Slovensku na niektorých miestach bola slabá..." Len ten, kto úmyselne chce zastrieť skutočnosť a náročky šíriť zmätok v pojmoch, dovolí si nazvať spisovnú češtinu na Slovensku slovenským jazykom, prípadne československým. Veď je všeobecne známe, že v 17. storočí reč Kralickej biblie stala sa oficiálnym jazykom slovenských evanjelikov, vlastne ich bohoslužobnou rečou. Pomenovať túto klasickú formu češtiny slovenským jazykom je neslýchané zavádzanie, s ktorým nenačim polemizovať. V 17. storočí na Slovensku boly dva celkom zreteľne od seba oddelené prúdy v spisovnom jazyku: katolíci pridržali sa poslovenčovacej tradície aj v tlačených publikáciách, evanjelici po príchode českých emigrantov priklonili sa k biblickej češtine a opustili tradičnú poslovenčovaciu tendenciu v tlačených náboženských publikáciách, ale nie v každodennej praxi. V 17. storočí medzi klasickou češtinou na Slovensku a spisovnou slovenčinou, poprestýkanou bohemizmami, je taký veľký rozdiel, že vonkoncom ich nemožno zahrnúť pod jeden pojem. Stanislav dokazuje len svoju neznalosť, keď tak robí.

„Trnavská univerzita" je názov štvrtej kapitoly Stanislavovej úvahy. O jej práci na poli jazykovedy vie autor naozaj veľmi málo, aj to hodne nepresne. Vážny odborný pracovník jednak len nesmie sa vyslovovať na príklad takto: „V knižnici Spolku sv. Vojtecha v Trnave videl som z tých čias objemnú syntax, frazeologiu a slovník latinsko-československo-maďarsko-nemecký. Sú tam aj gramatiky doteraz

neznáme". Veru Stanislavova povinnosť bola aspoň odpísať si presné názvy spomínaných diel, lebo nemožno si dosť dobre predstaviť svedomitého lingvistu, ktorý má vedomosť o podobných dielach, a nie je ani natoľko zvedavý, aby zistil, o aké práce ide. — Ďalej Stanislav píše: „Je tam aj rukopisná porovnávacia gramatika česko-slovenská od Hadvábneho. V budapeštianskom národnom muzeu je aj veľký latinsko-slovenský slovník: Syllabus dictinonarii latino-slavonicus... atď." — ako na mnohých miestach i tu stretáme sa s faktom, že Stanislav nevenoval sa dostatočne štúdiu dejín spisovnej slovenčiny a že mnohé publikácie, o ktorých píše, ani len nevidel. Spomenutý citát uvádza dve diela: 1. „porovnávaciu gramatiku česko-slovenskú od Hadvábneho" (správne: Hadbavného) a 2. latinsko-slovenský slovník z roku 1763. V skutočnosti ide o jedno dielo, o slovník Syllabus dictionarij latino-slavonicus, ktorého autorom je mních Romuald Hadbavný. Slovník je v univerzitnej knižnici peštianskej, a nie v Nemzeti muzeu, ako nesprávne tvrdí Stanislav. Hadbavný v úvode k slovníku spomína „gramatičku pre žiačka slovenského". V skutočnosti je to niekoľko stránok pravopisných pravidiel, a nie „porovnávacia gramatika česko-slovenská". — Keby sa bol Stanislav dôkladne zaujímal o dejiny spisovnej slovenčiny, bol by si zistil, že spomenutý veľký latinsko-slovenský slovník objavil dr. Hiador Stripský, ktorý o ňom podal dostatočne informatívnu správu v peštianskych Slovenských novinách (ročník 1929, čís. 13—15). Bohužiaľ, Stanislav tieto veci pozorne nesleduje, a preto nie div, že v jeho práci je také množstvo vecných chýb.

Ináč celá kapitola o trnavskej univerzite je trápna. Autor nespomenul ani len menom jedno z najdôležitejších diel tých čias: Cantus Catholici, ktoré s jazykovej stránky majú veľký význam pre poznanie spisovnej slovenčiny v 17. storočí. Priam tak nedozvie sa čitateľ nič o jazykovej úrovni slovenských (najmä katolíckych) tlačených kníh 17. a 18. storočia.

V piatej kapitole „Začiatky spisovnej slovenčiny a jej kultúry popri kultúre českého jazyka na Slovensku" spomína predovšetkým Bajzu, ako keby spisovná slovenčina ním sa začínala, ako keby tu nebola slovenská spisovná tradícia 17. a 18. veku. Či Gavlovič a iní spisovatelia slovenskí epochy predbernolákovskej patria do českej literatúry? Či Bajza a Bernolák začali celkom novú vec? — Stanislav po stopách niektorých českých učencov začína dejiny spisovnej slovenčiny Bajzom a Bernolákom, proti čomu staviame sa čo najrozhodnejšie, lebo Bajza a Bernolák nezačali nič nového, ale iba uzákonili svojimi dielami to, čo už dávno žilo pred nimi. — Toto by mohol vedieť i Stanislav.

Pre spôsob Stanislavovej odbornej práce je veľmi charakteristický

tento výrok o Bernolákovi: „jednako sa zdá, že Bernolák ako lingvista bol dobre vzdelaný, veľkorysý, dôkladný a dôsledný". Je to rozhodne veľká chyba, keď Stanislav píše: „jednako sa zdá". Mal si vec najsamprv náležite preskúmať, veď akési „jednako sa zdá" nijako neobstojí pri hodnotení takého dôležitého diela, aké urobil Bernolák. Svedčí to o trápnom nedostatku vedeckej akribie, keď si Stanislav dovoľuje takéto nezodpovedné súdy. — Tak čo, pán profesor, „nezdalo sa" Vám, že sa blamujete takýmto písaním? — Škoda...

Podľa Stanislava „Urputných sporov o normu spisovného jazyka medzi bernolákovcami v prvých desaťročiach ani nebolo". Toto tvrdenie nezakladá sa na pravde. Či Stanislav nevie vôbec nič o jazykovom spore medzi Bernolákom a Bajzom? Ak nie, najde o tom dosť poučenia v tomto čísle Slovenskej reči, kde pod názvom Bajzova slovenčina uverejňujeme vyňaté kapitoly z Bernolákovej brošúry proti Bajzovi, v ktorej veľmi ostro vystúpil proti jazykovým nesprávnostiam Bajzovým.

Pre jazykovú kultúru spisovnej slovenčiny mal neobyčajný význam Bernolákov Slowár, kde sa vylučujú zo spisovnej slovenčiny všakové nepotrebné cudzie slová. O tejto veci sme písali v 1. čísle III. ročníka Slovenskej reči a tam sme i zdôraznili, že u nás Bernolák prvý začal sústavný boj proti nepotrebným cudzotám. Stanislav, bohužiaľ, o tejto záslužnej práci Bernolákovej nechce nič vedieť, hoci boj proti cudzím slovám je najtypickejším znakom purizmu 19. storočia.

Šiesta kapitola „Lexikálne neologizmy" patrí medzi veľmi slabé časti Stanislavovej štúdie. V niekoľkých riadkoch odbavuje tvorenie nových slov v štúrovčine, a zas hodne nepresne. Tak na príklad tvrdí, že „najviac lexikálnych neologizmov je vari v Štúrovej poezii", čo je vonkoncom nesprávne, lebo je známe, že zo štúrovských básnikov práve Hroboň a Hodža vynikali množstvom novotvorených slov. Škoda, že Stanislav o tom nemá vedomosti.

„Rusizmy" podľa Stanislava datujú sa v spisovnej slovenčine „od 50. rokov". Zas nepresne povedané. — Alebo Stanislav nevie, že s rusizmami sa stretáme aj v básnických a prozaických dielach slovenských z rokov štyridsiatych? — V reči Kollárovej, ba aj Hollého možno najsť rusizmy. Nesprávne tvrdí Stanislav, že rusizmy u nás súvisia „so stykmi ruských slavianofilov so Slovákmi". Do slovenčiny dostaly sa rusizmy ešte pred spomenutými stykmi.

Ôsma kapitola má názov „Purizmus. Samo Czambel". Podľa Stanislava „Ozajstné „brusičstvo" začína sa na Slovensku až SAMOM CZAMBLOM". I v tejto veci sa Stanislav mýli. Ľudovít Štúr nebol puristom? Čím sú teda jeho poznámky, uverejnené v Náreči slovenskom (str. 61—62), ktoré sme zopakovali v Slovenskej reči I, 130—132?

O Czamblovi medziiným Stanislav napísal i toto: „V knihe Slo-

váci a ich reč (Budapešť 1903) poukazoval na to, že slovenčina v skladbe a slovníku je strašne počeštená." Podľa neho (Slováci a ich reč 218) „pravopis, tvaroslovie, rozvíjaly sa jako treba, jako to vyžadovaly zásady, plynúce zo živého jazyka, ale *v skladbe je treba veľa náprav, a ešte viac v slovníku.* Slovník slovenský, to je chaos". K tomuto Stanislav poznamenáva: „Bol to krutý návrh. Vieme však, že maďarská vláda bez mravných škrupúl lámala Nemaďarov, vieme, aké úradné postavenie mal S. Czambel a vieme z úst Czamblových priateľov — nepodlomných Slovákov, že v ich spoločnosti sa Czambel často ponosoval, ba plakal a priznal, že takéto a pod. výroky nemyslel vážne a vyslovoval ich, aby hádzal Maďarom piesok do očú, aby mohol nerušene študovať nárečia atď." — Počúvajte, pán profesor! Ak vy pokladáte za „krutý" návrh Czamblov, aby slovenčina v skladbe a slovníku bola naozaj slovenská, a nie česká, to nám potom je celkom jasné, že chcete v slovenskej jazykovede hrať takú úlohu ako Martin Hattala, keď sa stal univerzitným profesorom v Prahe a keď svojimi prácami o spisovnej slovenčine začal budovať most nazad k češtine. Prečo by to malo byť kruté, keď niekto chce, aby Slováci naozaj pestovali svoju skladbu a svoj slovník? Či spisovná slovenčina má byť odfarbenou češtinou, akou ju nechcel mať ani Jozef Zubatý, ktorý práve veľmi pozitívne hodnotil svojské znaky slovenskej skladby a slovenského slovníka? — Čudná je Vaša logika, pán profesor. Podľa Vás Czambel robil isté kompromisy, aby mu maďarská vláda dovolila študovať nárečia. Lenže Czambel neštudoval nárečia pre nárečia, ale preto, aby získané vedomosti o nich mohol uplatniť pre rozvoj spisovnej slovenčiny, ktorý videl zaistený len v tom, ak sa slovenskí spisovatelia priklonia k slovenskej skladbe a slovníku. — Stanislav mal uviesť doklady, kedy a kde Samo Czambel sa vyslovil, že podstatné jeho princípy pre kultúru a svojkosť spisovnej slovenčiny vyslovil len k vôli maďarskej vláde! — Celé Czamblovo normatívne dielo nemalo by osnovy, keby práve najdôležitejšie základy: návrat k ľudovej reči, k pôvodnej slovenčine, boly výsledkom chvíľkových kompromisov. — Dejiny raz budú súdiť a vypovedia svoje o prvom mladom poprevratovom slavistovi Slovákovi na univerzite, ktorý pokladal za „krutú" požiadavku, aby spisovná slovenčina v slovníku a skladbe bola naozaj slovenská. — Ako možno tvrdiť: „Ináč Czambel má veľké zásluhy o spisovnú slovenčinu svojou Rukoväťou spisovnej reči slovenskej", ale zároveň odsudzovať Czamblovu snahu za očistu slovenského slovníka a skladby? Veď hodnota Rukoväti je práve v tom, že Czambel v nej očisťoval slovenskú syntax od všelijakých cudzích nánosov, najmä českých. — Ako sa to shoduje, že Stanislav odsudzuje základné princípy diela, ale samé dielo chváli?

Deviatu kapitolku venoval Stanislav Jozefovi Škultétymu. Správ-

ne upozorňuje, že Škultéty sa stavia hlavne proti germanizmom, čo sa k nám dostávajú prostredníctvom čeština, a pokračuje: „Pri tom nesmieme zabúdať ani na tón, ktorým sa Jozef Škultéty bránil proti týmto „čechizmom": svoje výčitky myslel dobre a písal ich skoro vždy vážne, bez širokých gest; odvolával sa často na iné slovanské jazyky, najmä na ruštinu..." I to je správne. Stanislav si musí uvedomiť, že Jozef Škultéty mohol písať svoje poznámky vždy osobitným spokojným tónom, lebo jeho nikto sa neopovážil napádať a obviňovať zo slúženia „maďarskej štátnej ideológii", ako to urobil pred niekoľkými rokmi v prípade iných spolupracovníkov Slovenskej reči Václav Vážný.

V desiatej kapitolke Stanislav hovorí o zásluhách Jaroslava Vlčka o čistotu jazykovú. Medziiným spomína, že „Na neho sa pri slovenskej jazykovej kultúre dakedy zabúda". Konštatujeme, že v Slovenskej reči, od prvého ročníka počnúc, odvolávali sme sa na Vlčkovu slovenčinu v jeho Dejinách literatúry slovenskej aj inde, a to najmä preto, že už na vysokoškolských štúdiách v Prahe mali sme príležitosť aspoň niektorí pracovníci Slovenskej reči poznať Vlčkovu lásku k ľrečitým slovenským slovám a výrazom, ktoré nebohý profesor Vlček vždy zámerne užíval, aby na ne upozornil.

Prebrali sme prvých desať kapitoliek Stanislavovej štúdie. Z našich poznámok a upozornení vyplýva, že Stanislav miestami vedome prekrucuje faktá a že v svojej práci pokračoval veľmi nedbalo, lebo nepreskúmal ani známe a už publikované dôležité veci, týkajúce sa starších dejín spisovnej slovenčiny, takže prezradil mnohé metodické nedostatky aj vecné neznalosti, ktoré ho diskvalifikujú písať o dejinách spisovnej slovenčiny, a to do tých čias, pokým si svedomitým štúdiom náležite nedoplní svoje vedomosti.

(Pokračovanie.)

ROZLIČNOSTI.

A. — 1. Spojkou *a* slučujeme rovnaké vetné členy, na pr.: Otec a syn pracujú. — Je to milý a dobrý človek. — Pekne a svedomite urobí všetko. — On a ja sme starí známi. — Päť a štyri je deväť. — Pred slučovacou spojkou *a* zpravidla nebýva čiarka. — 2. Spojka *a* slučuje i celé vety, na pr.: Rodičia pracujú a deti sa hrajú. — Nevedel, že sa tak skoro vráti a že nenajde doma nikoho. — Otázka je, či najdeme človeka, ktorý by bol ochotný vec uskutočniť a ktorý by ju aj naozaj uskutočnil. — Pravda, pred slučovacou spojkou *a* musí byť čiarka, keď pred ňou predchádza nerovnorodý vetný člen, na príklad: Priateľ sľúbil, že ma navštívi, a sľub i splnil. V tejto vete nerovnorodým členom je vedľajšia veta („že ma navštívi"), a preto musí sa oddeliť čiarkou od nasledujúcej hlavnej vety. —

3. Spojka *a* máva význam odporovacej spojky *ale*. Vtedy píšeme pred ňou čiarku, na pr.: Pána mať je neprávosť, a väčšia byť pánom. — Žena v robote, a muž po krčmách. — Myslel som, že prídete, a neprišli ste. — 4. Pred spojku *a* dávame čiarku, keď zdôrazňujeme, na príklad v týchto spojeniach: *a to, a preto, a teda, a tak*: Musíme sa vrátiť, a to hneď. — Z piatich bratov išli sa traja, a to: Ján, Martin a Štefan. — My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejsť musíme cestu života tŕnistú (Ľudovít Štúr). — Nestaral sa o majetok, a tak prišiel o všetko. — 5. Spojkou *a* nemožno voľne nahradzovať spojku *i*, lebo významom svojím sa neshodujú. Spojka *i* má to isté značenie ako spojka *aj*. — 6. Namiesto „a síce", čo je doslovný preklad nemeckého „und zwar", hovorme a píšme vždy *a to*.

A (výslovnosť). — Krátku samohlásku *a* vyslovujú všetci Slováci približne rovnako. V nárečiach, kde je doteraz živé *ä*, krátke *a* zneje o niečo hlbšie než inde, ale tento malý rozdiel pobadá len dobre cvičené ucho, a nepadá teda na váhu pri ustaľovaní správnej výslovnosti. — Kde-tu možno počuť najmä na pomiešanom území slovensko-maďarskom hlboké maďarské *á* i v slovenskej výslovnosti. Toto maďarské perné *á* vnímame ako *o*, na príklad: slovo *matka* s perným maďarským *á* počujeme ako *motko*. Toto perné maďarské krátke *á* (hat, hamar, adni, alma a pod.) je neznesiteľné v správnej výslovnosti slovenskej. Odučiť sa ho možno tak, že vyslovujeme niektoré maďarské slovo s dlhým *á* (ház, hát a pod.) a postupne skracujeme toto dlhé *á* takým spôsobom, že nemeníme ustrojenie zvukových orgánov, hlavne pery necháme v tej istej pozícii ako pri dlhom *á*. Potom nevyhnutne musí zaznieť otvorené, jasné slovenské krátke *a*.

À = po. — Francúzska predložka *à* je v slovenčine nepotrebná. Dobre sa obíde bez nej i naša obchodná reč. Namiesto *à* kladme výrazy s predložkou *po*. Správne je: po korune (po 1 Kčs), po 2 (3, 4) koruny, po 5 (6, 7 atď.) korún. Nepíšme a nehovorme „à 1 koruna, à 2 koruny, à 5 korún" a pod. — Knihy balíme po 10 kusov (nie „à 10 kusov").

Aby. — 1. Spojka *aby* nikdy sa nepíše dovedna s prítomníkovými tvarmi slovesa *byť*. Písať načim takto: *aby som, aby si, aby sme, aby ste*. — 2. Pred spojkou *aby* nemôže stáť spojka *že*, teda vedľajšia veta nesmie sa začínať dvoma spojkami „že aby". Správne je: Povedal som ti, aby si prišiel. Nesprávne: „Povedal som ti, že aby si prišiel." — 3. Kto dbá o krásnu reč, vyhýba častému opakovaniu sa spojky *aby* a nahradzuje ju rovnoznačnou spojkou *žeby*.

Aby som. — Namiesto *aby som* býva i v próze prosté *aby*, ak za ním nasleduje zámeno, ktoré dostatočne vyjadruje číslo, takže nemôže vzniknúť dvojsmysel, na pr.: Žiadal, aby to ja vybavil hneď. — Častejšie: Žiadal, aby som to vybavil hneď, alebo: Žiadal, aby som to ja vybavil hneď. — Správne sú všetky tri vety.

-ac. — Srbochorvátska prípona *-ac* zodpovedá našej prípone -ec, teda v skloňovaní stráca *a*, na pr.: *Aleksinac, do Aleksinca* (nie „do Aleksinaca"), *Vukovac, od Vukovca* (nie „od Vukovaca") a pod.

À conto = na účet, preddavok. — „Pripísať 100 korún à conto", správne: Pripísať 100 korún na účet. — Dať 100 korún à conto, správne: Dať 100 korún preddavok.

Ačkoľvek = hoci, hoc, čo aj. — Spojka *ač* v slovenských nárečiach má tú istú úlohu ako spojka *ak*. Nie div, veď koreň je rovnaký (*ak-*); *č* v *ač* pochodí z *k*. Doklady: „Sen (t. j. syn) mój, kod príďeš do slávneho drahího traktíra, rozkážeš tristoterakvo jello (t. j. jedlo), *ač* to nebude hotovo pre tvoji paňi, tak s tvojej paňej ňemaš ňič, umrie ťi". — „Daj mi vody, prosím ťa, lebo hňed ma ňímaš, *ač* mi vody ňedáš!" (Z novohradského nárečia. Viď Súpis slk. rozprávok III, 216 a 214.) — Priam taký význam mala spojka *ač* v starej češtine. I tam značila pôvodne *ak*, na pr.: „Bóh sešli ránu na mě, acz to zapomanu" (Alex. V. 453). — Popri *ač* sú aj hláskoslovné novotvary *až* a *aš*, vzniklé z *ač*, na pr.: „A žijú, *až* nepomreli" (z Tekova, viď Súpis II, 158). — Podobne Bernolák v Slowári (str. 24) uvádza *až* vo význame *ak*: „Až budem mať čas, učiním to." Podnes *až* v platnosti *ak* žije v niektorých západoslovenských nárečiach: „*Až* mám penáze, zaplacím." (Dolné Srnie; Morav. Lieskové.)

Ako z týchto príkladov vysvitá, v slovenských nárečiach *ač* zachovalo si pôvodný význam podmieňovacej spojky, preto v duchu slovenčiny novotvar „ačkoľvek" mohol by značiť len *ak*, no nie *hoc*. Správne teda Czamblova Rukoväť a po nej i Pravidlá slk. pravopisu vylučujú zo spisovnej slovenčiny „ačkoľvek" a navrhujú namiesto neho *hoci, hoc* a *čo aj*. (Porov. SR I, 193—195.) — Okrem toho proti trojslabičnému „ačkoľvek" sú kratšie spojky *hoc, hoci, čo aj* pohodlnejšie. No prednosť im musíme dávať vždy, lebo sú pôvodné a bežné u našich najlepších spisovateľov. —

Rozumie sa, že nesprávny je aj výraz „ačpráve" miesto *hoci, hoci priam*.

Ae = e. — V latinských slovách s počiatočným *ae-* píšeme a vyslovujeme prosté *e*, na pr.: *edil, erár, ekvivalent, ekvinokcia* a pod. — Výnimkou je slovo *aer* (vyslov dvojslabične) a z neho odvodené slová: *aeroplán, aeronautika, aerodróm, aerostatika* a pod.

Afrikán = Afričan. — Slovo *Afrikán* môže sa užiť na označenie človeka neafrického pôvodu, na pr.: *Scipio Afrikán*. Ináč na obyvateľov Afriky vzťahujú sa tieto slová: *Afričan, Afričianka, africký, afričina*.

Aj. — Už Samo Czambel o spojkách *aj* a *i* učil, že „kryjú sa úplne významom a značia to, čo maďarské *is* a nemecké *auch*". Spojka *aj* vznikla v našom jazyku z *a+i*. V ľudovej reči je spojka *aj* častejšia než *i*. Donedávna niektorí jazykospytci pokladali spojku *aj* za príliš vulgárnu, ale neprávom. Novšie skúmanie dokázalo, že spisovná reč potrebuje spojku *aj* už i preto, že so stránky ľubozvučnosti spojka *i* nezneje dobre, ak nasleduje za ňou slovo s počiatočným *i-*, prípadne keď *i* nasleduje za slovom, zakončeným hláskou *i* alebo *y*, na pr.: „Dali i im", omnoho ľubozvučnejšie je: *Dali aj im*. — Priam tak lepšie je *aj* na samom počiatku vety, ak za ním nasleduje slovo s počiatočnou samohláskou, na pr.: „I on tam bol", lepšie: *Aj on tam bol*. — Okrem toho spojka *aj* je výhodná pre spisovnú reč i preto, že umožňuje vyhnúť sa prílišnému opakovaniu spojky *i*.

Aj-aj. — Boli tam aj učitelia aj žiaci. — Doniesla aj peniaze aj iné veci. — Pred zdvojenou spojkou *aj*, ktorá má tú istú platnosť ako zdvojená spojka *i*, nekladieme čiarku, ak za druhým *aj* nenasleduje celá veta

so slovesom. Ale dávame čiarku v prípade opačnom, na pr.: Aj študoval, aj nič nemá.

Akatolík = nekatolík; akatolícky = nekatolícky. — V slovách s gréckou predponou *a-*, ktorá má platnosť našej záporky ne-, podľa možnosti nahradzujeme menejsrozumiteľné *a-* slovenským ne-, preto lepšie je *nekatolík, nelogický* než „akatolík, alogický" a pod. — Ak sa budeme pridržať zásady nahradzovania cudzích predpôn domácimi, reč naša stane sa srozumiteľnejšou i menejvzdelaným vrstvám. Pospolitý Slovák rozumie slovo *nekatolík,* no už „akatolík" nie, priam tak nie je mu cudzie slovo „protirevolúcia", ale už „kontrarevolúcia" áno. Preto kde tým netrpí význam slova, cudzie predpony nahradzujme dôsledne domácimi.

Ako. — Porovnávacia spojka *ako* (nie „jako"), ak za ňou nasleduje celá veta so slovesom, oddeľuje sa od predchádzajúcej vety čiarkou, na pr.: Pracoval, ako pracujú ostatní. Ináč pred *ako* zpravidla nebýva čiarka, na pr.: To je sladké ako med. — Výnimočne pred porovnávaciu spojku *ako* kladie sa čiarka, keď dačo vypočítavame, na pr.: Máme rozličné kovové peniaze, ako: desaťhalierniky, korunáčky, päťkorunáčky atď. — Miesto opytovacej spojky *ako* nepíšme nikdy „jako" alebo „jak".

Akonáhle = len čo, sotva, ledva, toľko čo. — Spojka „akonáhle" je novotvar podľa nemeckého „sobald". Odsudzujú ju naši jazykospytci bez výnimky aj Pravidlá slk. pravopisu. — Nesprávne je: „Akonáhle prídeš, dáme sa do roboty." Správne: Len čo prídeš, dáme sa do roboty. — Nie: „Akonáhle sa vrátil domov, ochorel." Ale: Sotva sa vrátil domov, ochorel. — Spojka „akonáhle" je v slovenčine celkom nepotrebná, lebo náš jazyk má dosť vhodných spojok, ktoré ju môžu zastúpiť. Naši dobrí spisovatelia už oddávna vyhýbajú spojke „akonáhle".

Akosi. — Príslovka *akosi* má ten istý význam ako *nejako.* Staršia jazyková prax pokladala *akosi* za príliš ľudové, no oddávna sa ono drží v spisovnej slovenčine, a preto nenačim ho vytvárať.

Aksamit = aksamiet. — Pravidlá slk. pravopisu uvádzajú hláskoslovne nesprávny tvar „aksamit". V spisovnej slovenčine oddávna je bežné *aksamietnica* (druh šiat); priam tak i *aksamiet* a *aksamietový.*

Aktuelný = aktuálny, časový. — V slovenčine dávame prednosť latinskej prípone *-ál(+ný)* pred francúzskou príponou *-el,* a to aj v slovách, prejatých z francúzštiny. Preto správne je *manuálny,* nie „manuelný", *aktuálny,* nie „aktuelný", *reálny* nie „reelný" a pod.

Akurát = práve; akurátnosť = presnosť; akurátny = presný, dôkladný. — Slová *akurátny, akurát* a pod. sú na mieste len v priamej reči, keď sa uvádza doslova reč menejvzdelaných ľudí. I miesto „akurátny človek" píšeme a hovoríme *presný človek*; m. „akurátna robota" *dôkladná (presná) robota.*

-al. — Slová cudzieho pôvodu, zakončené na *-al,* nemajú ešte presne ustálený lokál jednotného čísla a nominatív množného čísla. Niektoré z nich skloňujú sa podľa vzoru tvrdého, iné podľa vzoru mäkkého. Prevláda skloňovanie podľa tvrdých *o*-kmeňov. Preto prednosť treba dávať tvarom s *-e* v jednotnom lokáli a s *-y* v množnom nominatíve, na pr.: *na*

karnevale (i *na karnevali*) a pod. Spisovné zvyklosti sa ustaľujú v prospech tvarov podľa vzoru dub: lok. sg. *karnevale, cymbale,* nom. pl. *karnevaly, cymbaly* a pod.

-ál. — Slová cudzieho pôvodu, zakončené na *-ál,* majú okrem niekoľkých výnimiek v jednotnom lokáli *-i* a v množnom nominatíve *-e.* Skloňujú sa teda podľa mäkkých *jo*-kmeňov, na pr.: lok. sg. *ideáli, arzenáli, lokáli,* nom. pl. *ideále, arzenále* a pod.

Album, -mu. — V niektorých dvojslabičných cudzích slovách i v skloňovaní ponechávame pôvodnú príponu, a pridržame sa teda tvarov, ktoré žijú v ľudovej reči, na pr. *cirkus, do cirkusu* (nie „do cirku"), podobne *album, do albumu* (nie „do alba"); nom. pl. *albumy;* prídavné meno *albumový* (nie „albový").

Ale. — 1. Odporovacia spojka *ale* býva zpravidla na samom počiatku vety, na pr.: Ale teraz nevie, čo treba robiť. — Práce bolo veľa, ale sme ju spravili včas. — 2. Pred spojkou *ale* môžu stáť len citoslovcia, na pr.: Ach, ale ten nám dal. — 3. Normálna poloha spojky *ale* porušuje sa vo vetách, kde nám záleží na osobitnom zdôraznení niektorého slova alebo niektorej vetnej časti. V takomto prípade *ale* môže byť i na druhom alebo treťom mieste vo vete, na pr.: Chleba nám ale nedali. — Podľa meravého gramatického pravidla mali by sme hovoriť a písať: „Ale chleba nám nedali." Pravda, takto postavená veta stráca svoju expresívnu silu. Dôraz kladieme na slovo *chleba,* preto porušujeme normálny poriadok slov. S takýmto zjavom sa stretáme aj pri iných spojkách (tak na príklad pri spojke *nech*). — 4. Pekný štýl vyžaduje, aby sa spojka *ale* veľmi často neopakovala, preto užívame aj synonymné spojky *lež, no, však, avšak.* — 5. Vo vedľajších vetách, uvádzaných odporovacou spojkou a vzťažným zámenom, miesto *ale* kladieme radšej *však,* na pr.: Poznám výborného pracovníka, ktorý však má jednu chybu. Táto veta je rozhodne pohodlnejšia než: „Poznám výborného pracovníka, ale ktorý má jednu chybu." Zámeno „ktorý" vzťahuje sa priamo na tvar „pracovníka", preto spojka „ale", postavená pred „ktorý", porušuje bezprostredný vzťah, takže lepšie je užiť výrazu „ktorý však" než „ale ktorý". — 6. Spojku *ale* môžeme zosilniť pridaním *že.* Tým vzniká zosilnená odporovacia spojka *aleže,* ktorá je na mieste hlavne vtedy, keď nám záleží na zdôraznení odporovacieho charakteru vety, na pr.: Aleže sa vráť čím skôr!

Alebo. — 1. Pred spojkou alebo nebýva čiarka, keď nezdôrazňujeme a keď za ňou nenasleduje celá veta so slovesom, na pr.: Kúpim si knihy alebo obrazy. — 2. Ak chceme označiť výraznejšiu protivu, robíme kratšiu prestávku v reči, čo v písme označujeme čiarkou, na pr.: Dám mu peniaze, alebo radšej to, čo najviac potrebuje. — 3. Pred spojku alebo dávame vždy čiarku, ak za ňou nasleduje celá veta, na pr.: Uč sa, alebo prestaň chodiť do školy. — 4. Ak sa chceme vyhnúť prílišnému opakovaniu spojky *alebo,* môžeme ju zameniť rovnoznačnou spojkou *buď.* — 5. Zo spojky *alebo* vznikla skrátená spojka *abo,* ktorej sa netreba vyhýbať.

Alebo-alebo. — 1. Pred druhé *alebo* kladie sa vždy čiarka, a to bez ohľadu na to, či nasleduje celá veta alebo len jej časť, na pr.: Alebo bude

počúvať, alebo ho prepustím. — Alebo dačo, alebo nič. — Pomaranče k nám dovážajú alebo z Talianska, alebo zo Španielska. — 2. Namiesto spojok *alebo-alebo* nesmie byť nikdy „buď-alebo".

Alternatíva. — Toto slovo šíri sa i ta, kde celkom dostačí naše *možnosť*, na pr.: „Máte alternatívu nastúpiť miesto, alebo vzdať sa ho." Lepšie: Máte možnosť nastúpiť miesto...

Angora = Ankara (názov terajšieho hlavného mesta Turecka). Prídavné meno *angorský* užíva sa vo vžitých pomenovaniach, na príklad: angorská mačka (nie „ankarská mačka").

Ani. — 1. Spojka *ani* uvádza záporné vety, na pr.: Nevedia o ňom nič, ani jeho pôvod nepoznajú. — Ak za *ani* nasleduje veta so slovesom, kladie sa pred *ani* čiarka. V prípade opačnom nie, na pr.: Nemá ani trocha smelosti. — 2. Spojka *ani* má v slovenčine aj význam porovnávací, na pr.: Rastom sú ani jedle, pevní ani skala: zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala. — Detí ani smetí. — Letel ani strela. — Presný ani Nemec.

Ani-ani. — 1. Ak za druhým *ani* nasleduje celá veta, kladie sa pred ani čiarka, na pr.: Ani sa poriadne nevyspal, ani si dosť neodpočinul. — 2. Ak za druhým *ani* nenasleduje celá veta, nekladie sa pred *ani* čiarka, na pr.: Nemá to ani hlavy ani päty.

Apo = otec. — Kde-tu v rodinnej reči držia sa ešte slová maďarského pôvodu „apo, apko, apenko, apík", ktoré slovenčina nepotrebuje, lebo má svoje vlastné *otec, otecko* a *oťko* (v detskej reči).

A posteriori. — Predložka *a* ukazuje, že tento výraz je latinský, a preto ho treba písať podľa latinských pravopisných zvyklostí, t. j. bez označenia dlhosti samohlások.

Aposteriórny. — K výrazu *a posteriori* máme prídavné meno *aposteriórny* a podstatné meno *aposteriórnosť*, v ktorých dlhosť samohlások musíme označovať, lebo: 1. neoznačovaním dlhosti dostali by sme neživý tvar „aposteriorný", 2. v zdomácnelých cudzích slovách treba označovať dlhosť samohlások.

A priori. — Latinský filozofický termín, ktorý v bežnej reči zbytočne vytláča príslovku *vopred*. Nehovor: „Už a priori vedel, že sa to nestane." Správne je: Už vopred vedel, že sa to nestane.

-áreň, -árenský. — Od slov na *-ár* tvoríme odvodené podstatné mená miesta príponou *-eň: cukrár-cukráreň* (nie „cukrárňa"), *tlačiar-tlačiareň* (nie „tlačiarňa"), *knihár-kniháreň* (nie „kniháreň") a pod. Od slov na *-áreň* prídavné mená tvoríme príponou *-ský*, na pr.: *továrenský, cukrárenský, kniháreňský* a pod.

-árňa = -áreň. — Prednosť patrí prípone *-áreň*, lebo je v spisovnej reči rozšírenejšia než *-árňa*, a potom aj preto, že prevláda v stredoslovenských nárečiach, ktoré sú základom spisovnej slovenčiny.

A síce = a to. — Doslovným prekladom nemeckého „und zwar" je „a síce", miesto čoho u dobrých autorov je napospol iba *a to*.

Asnáď = azda, hádam, vari. — Príslovka „asnáď" je cudzia ľudovej reči. Aj u dobrých spisovateľov veľmi zriedkavá. Priam tak ako príslovka „snáď". Namiesto nich máme možnosť vybrať si z týchto domácich slov:

hádam, vari, azda. — Príslovka „asnáď" zbaví len v básnickej reči, kde sa drží vplyvom bibličiny.

Aspirant. — Všetky slová, svojím pôvodom súvisiace s latinským „aspirare", píšeme so *s*, a nie s *š*, na pr. *aspirant, aspirovať, aspirácia* a pod.

Astrachán; astrachánsky. — V miestom názve *Astrachán* musíme písať dlhé *á*, lebo ináč v odvodenom prídavnom mene bola by nesprávna dĺžka: „astrachanský", správne: *astrachánsky.*

Asýria, Asýrsko. — Podľa Pravidiel slk. pravopisu malo by sa písať „Asyria, asyrský" s krátkym *y*, lež takéto písanie odporuje skutočnej výslovnosti. Správne sú len tvary: *Asýr, Asýrka; asýrsky; asýrčina, Asýrsko* (lepšie než *Asýria*).

Atď. — Proti skratke *atď.* viedol sa od istého času tichý boj. Mnohí podnes ju dôsledne nahradzujú skratkou *a pod.* (t. j. a podobne), no neprávom. Veď medzi výrazmi *a tak ďalej* a *a podobne* je celkom zrejmý významový rozdiel, ktorý načim v jazyku zachovávať. — Rozumie sa, že nie je správna ani opačná snaha, keď sa píše len *atď.* aj tam, kde má stáť *a pod.*

Augúr; augúrsky; augúrstvo. — Slovo *augúr* píšeme podľa skutočnej výslovnosti. Rytmický zákon v tomto prípade neplatí, lebo ide o slovo, ktoré sa len novšie dostalo do nášho jazyka.

Auktor = autor; auktorita = autorita. — Proti skutočnému stavu v živom jazyku a proti doterajším dobrým spisovným zvyklostiam začínajú niektorí písať „auktor" namiesto *autor.* S takýmto postupom nemožno súhlasiť. Cudzie slová — aspoň vžité cudzie slová — treba písať tak, ako sa skutočne u nás užívajú, a nie ako znely v pôvodnom jazyku.

Auto. — Slovo *auto* je skrátenina slova *automobil.* Celkom zbytočný je pokus nahradzovať *auto* pôvodnejším automobil. Veď *auto* je dobre utvorená skratka; priam taká dobrá, ako na príklad *kino* z kinomategraf, alebo *bio* z biograf. — Od slova *auto* je množné číslo *autá*, gen. *aut* (a nie „aút").

Autokracia. — V zložených slovách gréckeho pôvodu, ktorých druhá časť je *-kracia,* nedĺžime *a.* Píšeme a vyslovujeme *autokracia,* nie „autokrácia", *demokracia,* nie „demokrácia" a pod.

Avšak. — Spojka *avšak* vznikla spojením spojok *a* + *však.* Keďže spojka *a* nikdy nemôže stáť na druhom alebo treťom mieste vo vete, ani spojka *avšak* nemôže byť inde ako na prvom mieste. — Niektorí ochrancovia čistoty jazykovej vytvárajú zo spisovnej reči spojku *avšak* a odôvodňujú to v podstate správne, hovoriac, že v slovenčine *však* značí *veď,* teda „avšak" nemôže značiť *ale.* Pravda, v novšom čase spojka *však* okrem svojho pôvodného významu *veď* nadobúda aj platnosť spojky *ale.* Preto aj *avšak* popri význame *a veď* má aj značenie *ale.* Prax ukazuje, že *avšak* nekryje sa úplne so spojkou *ale,* lebo okrem odporovacieho významu „vyjadřuje něco neočekávaného nebo omezuje" (porov. Příruční slovník jazyka českého, str. 60). V takomto prípade spojka *avšak* istotne je potrebná hlavne v odbornej reči, na príklad v právnickej alebo filozofickej, kde ide o presné vyznačenie najjemnejších významových odtienkov. — Odporúčame neužívať spojku *avšak* v beletrii, v bežnej próze, v básnictve, no vo vedeckej reči dobre sa môže uplatniť popri spojkách *ale, lež, no, však.*

Až. — Slovo *až* je príslovkou miery a spojkou. — 1. Pri príslovke *až* obyčajne nerobia sa chyby, vyjmúc dvoch prípadov: a) „Bolo tam päť až šesť ľudí." Vo výraze *päť až šesť* príslovka *až* nie je na mieste, lebo ľudí nemôžeme deliť. Správne je: Kilo mäsa stojí päť až šesť korún (lebo môže stáť i 5½ koruny). Naproti tomu správne je len: Bolo tam päť, šesť ľudí (nie „päť až šesť"). — 2. Príslovka *až* s predložkou *na* vo výraze „až na" je germanizmus podľa nemeckého „bis auf". Namiesto „až na" v slovenčine je *okrem,* na pr.: Išli sa všetci okrem jedného (nie „až na jedného"). — 2. Spojka *až* v spisovnej reči nemáva význam *hoc.*

Bačoveň = bačovňa. — Hoci v niektorých stredoslovenských nárečiach sú častejšie slová na *-oveň,* jednako v spisovnom jazyku veľmi zreteľne prevládajú slová na *-ovňa,* na pr.: *knihovňa,* nie „knihoveň", *sborovňa,* nie „sboroveň a pod.

Bahnište = bahnisko. — Prípona *-isko* je častejšia než prípona *-ište.* Tvorivú silu prípony *-isko* vidno aj z toho, že novoutvorené slová majú len príponu *-isko.* Preto všade tam, kde v spisovnej reči sú dva rovnoznačné tvary, prednosť dávame tvarom na *-isko,* na pr.: *javisko,* nie „javište", *ihrisko,* nie „ihrište" a pod.

Báječný. — V novšom čase prídavné meno *báječný* vytiska slová *veľkolepý, výborný* a pod., hoci má sa užívať len v mytologickom smysle. Nesprávne je: „To je báječný človek" m. To je výborný človek.

Baliaci. — Nesprávny je výraz „baliaci papier" miesto *papier na balenie.* Nehovoríme „holiace mydlo", lebo to by značilo „mydlo, ktoré holí". Správne je *mydlo na holenie.* Z tej istej príčiny nemožno uznať za dobré ani „baliaci papier".

Banovať *za niečím, niečo.* — Hoci je sloveso *banovať* maďarského pôvodu a hoci máme popri ňom rovnoznačné sloveso *ľutovať,* jednako nemôžeme schvaľovať, keď sa sloveso *banovať* vytvára zo spisovnej reči. Veď takýmto činom upadá medzi menejhodnotné slová. Vzbudzuje sa proti nemu odpor. Tým však trpí náš jazyk, v ktorom slovo *banovať* je veľmi časté v mnohých prekrásnych ľudových piesňach a v porekadlách.

Báť sa *niekoho, niečoho.* — Za maďarizmus sa pokladá väzba „báť sa od niekoho, od niečoho", rovnako nesprávna je aj väzba „báť sa pred niekým, pred niečím". — Pravda, dobré je *báť sa o niekoho, o niečo.*

Baviť (sa). — Značí 1. zdržiavať, na pr.: Nebav ma, t. j. nezdržuj ma. Iné je *zabávať (sa).* Proti českému: „Bavili jsme se dobře", je po slovensky: Zabávali sme sa dobre, a nie „Bavili sme sa dobre".

Bečeľovať. — Sloveso *bečeľovať,* hoci sa s ním stretáme aj u dobrých autorov, na príklad u Kukučína, je nepotrebné v spisovnej reči, a to tým viac, že nie je bežné ani vo všetkých slovenských nárečiach.

Bedrich = Fridrich; Bedriška = Frederika. — Krstné mená *Fridrich* a *Frederika* dostaly sa do slovenčiny iba v novšom čase, preto zachováva sa v nich počiatočné *f.*

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Kníhtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.